

YLEISEN SAUNAN MERKITYS NYKY-YHTEISKUNNASSA

2010 -luvun Helsingin uusien yleisten saunojen toimintakonseptien perusteella

Ayana Palander

Pro gradu – tutkielma

Taidekasvatus

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Ayana Palander	
Työn nimi – Title YLEISEN SAUNAN MERKITYS NYKY-YHTEISKUNNASSA 2010 -luvun Helsingin uusien yleisten saunojen toimintakonseptien perusteella	
Oppiaine – Subject Taidekasvatus	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year Joulukuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 83
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa on tarkoitus selvittää Suomen yleisen saunan uudenlaisia merkityksiä ja mahdollisuuksia nyky-yhteiskunnassa tarkastelemalla 2010-luvulla rakennetun kahden omaperäisen yleisen sauna -projektin ideaa.</p> <p>Suomessa asuvana japanilaisena olen kiinnostunut siitä, että Suomen yleisen sauna-kulttuurin historia ja nykytilanne vaikuttavat samanlaiselta kuin Japanin sento-kylpylä-kulttuuri, jonka säilyttämisen toimintaan olen osallistunut Tokiossa. Kummatkin on rakennettu useimmiten isoihin kaupunkeihin hyödyttämään heitä, joiden ei ole mahdollista kylpeä kotona. 1960-luvun jälkeen kuitenkin yleisten saunojen ja sentojen määrät ovat nopeasti laskeneet, sillä ihmisten elintaso nousi ja yksityissauna ja -kylpy tulivat hyvin yleiseksi. Tutkimuksen alkupään luvuissa tarkastelen molempien kylpykulttuurien olosuhteita viime vuosisatojen aikana: niiden ilmaantumisia, kukoistusaikoja ja kriisitietoisuuksia.</p> <p>Toisaalta 2010-luvun Helsingissä näkyy täysin uusi ilmiö: perinteisten yleisten saunojen liiketoiminnan ulkopuoliset ihmiset kuten arkkitehdit ja kaupunkisuunnittelijat rakentavat ja omistavat uusia yleisiä saunoja ja luovat niiden uusia arvoja. Tutkimuksen pääkohteeksi olen nostanut kaksi uutta yleistä saunaa: vuonna 2013 Hakaniemessä avautunut Kulttuurisauna ja Hernesaaren rannalle vuoden 2016 keväälle avautuva Löyly. Niiden toimintakonseptien tulkinnan kautta selvitän, että projektien päähenkilöt pitävät yleistä saunaa tuntemattomien ihmisten kokeilevana kohtaamis- ja vuorovaikutuspaikkana, joka herättää jokaisen hyväntahtoista huolenpitoa toisia kohtaan ja arvontoa omaa ja muiden viihtymistapoja kohtaan. Myös molempien tarkoituksena on uudistaa perinteisiä arvoja ja mahdollisuuksia uudenaikaisella tekniikalla ja lähestymistavalla, joka ratkaisee nykyajan ongelmia. Lisäksi molemmat projektit tukevat aktiivisesti paikallisalueiden ympäristön käytön kehitystä.</p> <p>Lopuksi pohdin Suomen yleisien saunojen ja Japanin sento-kylpylöiden mahdollisuuksia niiden vuorovaikutukseen, ja kaikkien analyysien tulokset ja tarkastustiedot sekä niiden synteessin kautta arvioin yleisiin saunoihin annettavia uudenlaisia merkityksiä nykyaikaisessa yhteiskunnassa.</p>	
Asiasanat – Keywords yleinen sauna, sento-kylpylä, kaupunkikulttuuri, yhteisöllisyys	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSKOHDDE JA LÄHESTYMISTAPA.....	6
2.1 Edellisiä tutkimuksia yleisestä saunasta.....	6
2.2 Tutkimuskysymys	8
2.3 Tutkimuskohde.....	9
2.3.1 Yleisen saunan määritelmä.....	9
2.3.2 Helsingin kaksi tuoretta yleistä saunaa tarkastuskohteena	10
2.4 Tutkimuksen rakenne, lähestymistapa ja aineisto	10
3 YLEISEN SAUNAN HISTORIA JA NYKYTILANNE	15
3.1 Yleisen saunan ilmaantuminen ja sen tausta.....	15
3.2 1900-luvun yleisten saunojen lukumäärän muutos	17
3.3 Kriisitietoisuuden herätys ja uuden suunnan etsiminen	21
3.4 Yleisen saunan kilpailijat ja uudet muodot	25
4 KYLPEMISKULTTUURIT JAPANISSA JA SUOMESSA	28
4.1 Japanin sento–kylpylän historia pääkaupungissa.....	28
4.2 Sento-kylpylän nykytilanne ja uusia projekteja	32
4.3 Sauna ja furo – kulttuurien samankaltaisuus ja ero.....	35
5 TOIMINTAKONSEPTIEN ANALYYSI KAHDESSA YLEISESSÄ SAUNASSA	38
5.1 Lähestymistapa	38
5.1.1 Näkökulmat ja kysymykset	38
5.1.2 Kulttuurisaunan analyysin menetelmä ja toteutus	40

5.1.3 Löylyn analyysin menetelmä ja toteutus	40
5.2 Kulttuurisauna –projektin toimintakonsepti	41
5.2.1 Projektin runko	41
5.2.2 Toimintakonseptin tarkastelu	44
5.3 Löyly –projektin toimintakonsepti	54
5.3.1 Projektin runko	54
5.3.2 Toimintakonseptin tarkastelu	57
5.4 Arviointi kahden yleisen saunan toimintakonsepteista	66
6 POHDINTA	72
6.1 Yleisen saunan mahdollisuus sento -kylpylän tulkinnan kautta.....	72
6.2 Päätelmä yleisen saunan uudentlaisista merkityksistä	75
LÄHTEET.....	80

1 JOHDANTO

Pro gradu-tutkimukseni peruskysymys on hyvin yksinkertainen: Miksi yleisiä saunoja on vielä olemassa nyky-yhteiskunnassa? Tässä tutkielmassa on tarkoitus selvittää Suomen yleisen saunan uudenlaisia merkityksiä ja mahdollisuuksia nyky-yhteiskunnassa tarkastelemalla 2010-luvulla rakennetun kahden omaperäisen yleisen sauna -projektin ideaa.

Suomessa asuvana japanilaisena olen kiinnostunut siitä, että Suomen yleisen saunan- ja Japanin sento-kylpylä-kulttuurien väliltä löytyy samankaltaisuuksia: molemmat suovat kuumaa ja mukavaa oloa, ja niiden sanotaan olevan terveellisiä. Lisäksi sekä Suomen saunassa että Japanin sento-kylpylässä ollaan molemmissa alasti julkisessa paikassa, vaikka ympäri maailmaa kylpylöissä ja kuumissa lähteissä on usein pidettävä uimapukua. Erityisesti yleisen saunan kulttuuri ihastuttaa minua sen takia, että sen historia ja nykytilanne vaikuttavat samanlaiselta kuin sento-kylpylöiden kulttuuri, jossa itsekin kävin usein, ja jonka säilyttämisen toimintaan olen osallistunut Tokiossa.

Samoin kuin Suomen yleinen sauna, sento-kylpylöitä on rakennettu useimmiten isoihin kaupunkeihin hyödyttämään heitä, joiden ei ole mahdollista kylpeä kotona. Tokiossa on edelleen vajaa 700¹ sento-kylpylää, enimmäkseen vanhoissa kaupunginosissa. Toisaalta, viime aikoina noin 10–40 sento-kylpylää on lopettanut vuosittain². Myös Suomessa 1900-luvun keskiväliltä yleisten saunojen määrä on nopeasti laskenut, ja vuonna 2014 Helsinkiin on jäänyt vajaa viisi³ perinteistä yleistä saunaa. Toisen maailmansodan jälkeen, yleisen saunan kulta-aikaan, niitä oli vähintään 120⁴ Helsingin kantakaupungissa.

Sekä saunan että sento-kylpylän asiakkaiden taustat näyttävät myös samankaltaisilta: ennen sotia ja sen jälkimainingeissa kaupungin keskivertopalkansaajilla ei ollut varaa hankkia yksityissaunaa tai -kylpyä, tai vuokrata asuntoa, johon sellainen olisi valmiiksi asennettu. Tosin siihen aikaan ihmiset olivat luontevasti tottuneet yhteisöllisempään elämiseen, joten yleiset saunat ja sento-kylpylät merkitsivät myös tavallaan alueen

¹Tokiossa v.2014 huhtikuussa yhteensä 696 sento-kylpylä on virallisesti rekisteröity Tokion Sento-liittoon.

²Tokion Sento-liiton arkiston mukaan v.2013 Tokion sento-kylpylän määrä oli 706, ja v.2012 määrä oli 741.

³Suomen Saunaseuran arkiston mukaan v.2014 marraskuussa Helsingissä kolme perinteistä yleistä saunaa (lukuun ottamatta uimahallien saunoja ja vuokrasaunoja), jotka rakennettiin 1900-luvulla, on vielä käytössä.

⁴Jetsonen, 2000, s.126

asukkaiden mukavia kohtaamispaikkoja. Elintason noustua 1960-luvun jälkeen kuitenkin yksityissaunat, kerrostalon yhteissaunat ja Japanissa yksityiskylpy tulivat hyvin yleiseksi. Samalla ihmiset saivat henkilökohtaiset tilat, jotka ilmensivät halua omaan rauhaan, eivätkä ihmiset enää halunneet maksaa rahaa ollakseen alasti yhdessä tuntemattomien ihmisten kanssa kotisaunassa tai -kylvyssä.

Tällaisen elämäntyylin muutoksen vuoksi sekä yleinen sauna että Japanin sento-kylpylä kadottivat ilmeisesti alkuperäisen merkityksensä, eikä kumpikaan ei ole enää välittämätön kaupungeissa. Siitä huolimatta jotkin niistä ovat jääneet kaupunkeihin pysyvästi ja niiden omistajat ja saunakulttuurin innokkaat harrastajat sekä seurat pyrkivät säilyttämään perinnöksi tuleville polville vanhoja kunnan viihtymispaikkoja. Valitettavaa on, että Tokioon ei ole 1970-luvusta lähtien enää juurikaan perustettu uusia sento-kylpyläyrityksiä, jotka olisivat liittyneet Tokion sento-liittoon. Poikkeuksen muodostavat kaksi kylpylää, jotka kaupunginosan hallitukset ovat rakentaneet ja jotka ne myös omistavat. Suomessakaan ei pitkään aikaan ole syntynyt uutta yleistä sauna-liikeyritystä, joka olisi auki ympäri vuoden ja kohdistuisi määrittelemättömälle yleisölle. Tästä huolimatta Helsingissä on viime aikoina suunniteltu uusia yleisiä saunoja ja myös rakennettu yksi toisensa jälkeen. Miksi niitä perustetaan juuri nyt? Tämä tuore ilmiö herätti mielenkiintoni.

Suurimpien kaupunkien yleisten saunojen kulttuuria ovat tähän asti kehittäneet ja ylläpitäneet saunojen omistajien lisäksi monet entusiastit. Tällaisia ovat esimerkiksi vanhat ja uudet vakituiset asiakkaat, Suomen Saunaseuran jäsenet⁵ ja historiallisesti myös kaupungin hallinto, joka haluaa parantaa kaupungin kylpylä- ja saunaoloja. Poikkeuksellisenä esimerkkinä 1920-luvulla arkkitehti Alvar Aalto yritti suunnitella ”Kulttuurisauna” nimisen uuden yleisen saunan Jyväskylään, vaikka tämä idea ei toteutunutkaan. Vuonna 1923 Aalto perusti ensimmäisen arkkitehtitoimistonsa Jyväskylään ja siellä hän keskittyi lähinnä Jyväskylän ja Keski-Suomen rakennussuunnittelun ja -korjauksen sekä aluekehityksen projekteihin, kunnes hän siirsi toimistonsa Turkuun vuonna 1927. Suunnittelutehtävän lisäksi Aalto usein innokkaasti kehitti haaveistaan artikkeleissa, joita hän kirjoitteli paikkakunnan sanomalehtiin.⁶ Sanomalehti Keski-suomalaisessa 22.2.1925 olleessa artikkelissa Aalto herätti

⁵Suomen Saunaseura ry:n verkkosivusto <http://www.sauna.fi/>

⁶Schildt, 1982, s.253

idean Jyväskylän Harjun rinteiden maisemasta, toisin sanoen Neron portaista, jotka rakennettiin työllisyystöinä kaupungininsinööri J.E. Järvilehdon johdolla 1925⁷. Samoin hän kehitti ajatuksen arkkitehtuurin uudelta käytöstavasta, missä näkyy hänen luomansa sana kulttuurisauna. Alla viitataan kyseisen artikkelin osaan, joka käsittelee Aallon kulttuurisaunan ideaa.

Roomalainen kylpylaitos – suomalainen sauna.

Jatkamme ajatuksen punaista lankaa. Suomi on saunan kotimaa, suomalainen sauna on miltei ainoa juuri meille karakteristinen kulttuuri-ilmiö. Suomen kaupungeissa ovat siitä huolimatta maailman huonoimmat saunat.

Rakentakaamme sinne sauna. Ei tavallinen vanhan suomalaisen saunan irvikuva kuten kaikki saunamme tätä nykyä ovat, vaan kulttuurisauna, kansallismonumentti, ensimmäinen laatuaan Suomen heräävässä sivistyksessä⁸.

Hänen ideansa ei valitettavasti toteutunut eikä Aalto myöhemmin jatkanut saunojen suunnittelua, paitsi yksityisten kotien ja mökkien saunoja rakennettaessa. Kuitenkin hänen projekti-ideansa vaikuttaa hyvin omaperäiseltä ja potentiaaliselta verrattuna ihmisten tavanomaiseen mielikuvaan yleisestä saunasta kyseisenä aikana.

Aallon panoksesta huolimatta saunaliikkeiden määrä on selvästi laskenut, koska niiden pyörittäminen on kovin hankalaa ilman riittävää asiakaskuntaa eivätkä toiminnasta saadut tulot ole tasaisia. Yleinen sauna on toki kulttuuria mutta ensi kädessä liiketoimintaa: korkeimmankaan kulttuuriarvon omaava sauna ei voi toimia, ellei se herätä tarpeeksi suurta kysyntää.

Ei ole liioiteltua sanoa, että sauna-liikeyritysten vaikeudet johtuivat asiakaskunnan ikääntymisestä eli uusien vakituisten asiakkaiden puutteesta. Ei löydy virallista tilastoa, joka osoittaisi, moniko nykyisistä nuorista kaupunkilaisista on käynyt yleisessä saunassa edes kerran elämässään. Kuitenkin minulla on tapana kysyä nuorilta ja keski-ikäisiltä tuttaviltani, ovatko he koskaan käyneet yleisessä saunassa, mutta positiiviset vastaukset ovat olleet yllättävän vähäisiä. Suuri osa heistä, jotka vastaavat etteivät ole, kuvailee nauraen, että nykyisin yleisessä saunassa saunominen on jo pelkästään vanhempien ihmisten viihdyke. Näyttää siltä, että vastaajat, jotka eivät ole koskaan käyneet yleisessä saunassa, eivät voi kuvitella paikan todellista maisemaa ja tunnelmaa, eivätkä ole vähääkään

⁷Jyväskylän kaupungin verkkosivusto <http://www.jyvaskyla.fi/puistot/puistoja/harju>

⁸Schildt, 1982, s.255 / Aalto, Keski-suomalainen 22.1.1925 ”Eräs kaupunkimme kaunistustoimenpide ja sen mahdollisuus”

kiinnostuneita siitä. Vaikka esittelen heille, kuinka harvinaisen mukava paikka yleinen saunanne on, he hymyilevät ja kommentoivat, että on hauskaa, kuinka ulkomaalaiset ovat innoissaan tuntemattomasta kulttuuristamme. Heidän reaktionsa ovat minulle totta kai pettymys, toisaalta heidän asenteensa on hyvin luonteva: heille yleiset saunat ovat tarpeettomia paikkoja heidän saunomisessaan, koska niistä ei voi löytää viehättäviä lisäarvoja, jotka myötävaikuttaisivat heidän vierailumotiiveihinsa.

Yleisten saunojen lisäksi nyky-yhteiskunnassa on paljon liikemuotoja ja asioita jotka ovat häviämässä tai jo hävinneet arkielämästämme sen takia, ettemme enää pidä niitä välttämättöminä. Niistä puuttuu ilmeisesti silloin jokin ainutlaatuinen arvo, joka hyödyttäisi meitä ja yhteiskuntaamme. Siksi nostalgiset asiat kaipaavat oman uuden merkityksen herättäjää ja levittäjää tässä elävässä ja loputtomasti muuttuvassa kulutusyhteiskunnassamme. Ketkä ovat sitten avainhenkilöitä, jotka saavat nykyajan Helsingin yleisen saunan kulttuurin elpymään liittämällä siihen uudenlaisia merkityksiä?

Minua kiinnostaa erityisesti ilmiö, miksi uusien yleisten saunojen projektien päähenkilöt ovat ihmisiä, jotka eivät ole tähän asti sitoutuneet Helsinkiin jäljelle jääneiden saunaliikkeiden toimintaan, kuten arkkitehdit, suunnittelijat, kaupunginsuunnittelijat ja poliitikot. Sellaiset kyseisen liiketoiminnan ulkopuoliset ihmiset ovat nykyisin kiinnittäneet huomiota saunojen mahdollisuuksiin, ja yrittävät luoda yleisen saunan uusia arvoja oman erikoiskenttensä puolesta. Haluaisin siis selvittää heidän toimintakonseptiensa tarkastelutehtävän kautta, mitkä ovat uudenlaisia syitä ja arvoja, jotka nykyisissä kaupungeissa toimivat yleisten saunojen hyödyksi.

Tässä tutkimuksessa siis keskityn 2010-luvun Helsingin yleisten saunojen olosuhteisiin. Tutkimukseni pääkohteeksi olen nostanut kaksi Helsinkiin syntynyttä/syntyvää yleistä saunaa: vuonna 2013 Hakaniemessä avautunut Kulttuurisauna⁹ ja Hernesaaren rannalle vuoden 2016 keväälle avautuva Löyly¹⁰. Todennäköisesti molempien saunojen perustajat pyrkivät eri näkökulmista ja eri lähestymistavoilla nostamaan yleisen saunan uutta

⁹Kulttuurisaunan verkkosivusto <http://www.kulttuurisauna.fi/>

¹⁰Löylyn facebook-sivusto <https://www.facebook.com/helsinkisauna>

merkitystä yhteiskunnassamme, mikä tulee ehkä vaikuttamaan kaupungin yleisen saunakulttuurin virkistymiseen.

Tutkimukseni toisena taustamaisemana aion pitää myös sento-kylpylä-kulttuurin historian ja sen aseman nykyajan Japanissa. Kuten edellä mainitsin, Suomen ja Japanin kylpykulttuureista löytyy paljon samankaltaisuuksia, ja oletukseni on, että molempien kulttuurien nykytilanne ja ratkaisutavat tarjoavat hyvän vertailukohteen. Näiden analyysien kautta lopuksi pohdin yleisen saunan merkityksiä ja mahdollisuuksia nykyajan ja tulevaisuuden yhteiskunnassa.

**Kuva 1: Yleisen saunan ovi ja kyltti Kristianinkatu 7:n pihan puolella
(kuva: Rista Eeva, 1973 / Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto)**

2 TUTKIMUSKOHDE JA LÄHESTYMISTAPA

2.1 Edellisiä tutkimuksia yleisestä saunasta

Saunaan liittyviä tutkimuksia ja yleisesityksiä on kirjoitettu melko paljon sekä Suomessa että ulkomailla, ja niiden suosittu teemat ovat mm. rakennushistoria, teknologia ja muotoilu, terveydelliset vaikutukset sekä etnologinen merkitys. On sanottu, että erityisesti vasta 1990-luvulla saunomisen tutkimisesta on kiinnostuttu ja samalla on alettu myös tarkastella tarkemmin saunan suhdetta suomalaiseen kulttuuriin yleisemmin¹¹.

Nykyisin suurin ja toimivin arkisto suomalaisesta saunakulttuurista on ilmeisesti Suomen Saunaseuran kokoama arkisto ja sen julkaisut. Esimerkiksi vuonna 2012 seuran 75 vuosijuhlan muistoksi Tuomo Särkikosken tutkimuksessa¹² kootaan yhteen hyvin yksityiskohtaisia historiallisia asioita kaupungin saunakulttuurista, mikä hyödyttää tutkimukseni historian avautumisosaa. Saunaseuran jäsenlehti ”Sauna”, jota on julkaistu vuodesta 1945 asti muutama numero vuodessa, tarjoaa myös arvokasta materiaalia jokaisen vuoden saunakulttuurin olosuhteista ja uutisista.

Toisaalta yleiseen saunaan keskittyvät tutkimukset ja kritiikit näyttävät olevan harvassa. On kuitenkin olemassa muutama tutkimus tai artikkeli, jotka käsittelevät muiden kaupunkien yleisten saunojen perushistorioita ja olosuhteita. Esimerkiksi Tampereen yliopiston Suomen historian laitoksen arkistosta löytyy vuonna 1984 Juhana Väistön kirjoittama pro gradu-tutkielma tamperelaisista yleisistä saunoista¹³. Myös vuonna 2007 Oulun Rantasaunaseuran verkkosivustoon julkaistiin Markku Seppäsen tutkimusartikkeli Oulun yleisten saunojen historiaa. Seppäsen ryhmä on nykyisin sinnikkäästi jatkamassa Oulun Sauna-nimistä uuden yleisen saunan projektia Oulujoen rannassa. Oulun sauna oli

¹¹esim. Väistö, 1984, s.19

¹²Särkikoski, Tuomo, Kiukaan kutsu ja löylyn lumo, Gummerus Kustannus Oy, 2012

¹³Väistö, Juhana, Tampereen yleiset saunat, Tampereen yliopisto, Suomen historian laitos (TYSH)

Pro gradu – tutkielma, 1984

vuoden 2014 kesän aikana koekäytössä ja vuoden 2015 kesällä jatkettiin projektia hakien ulkopuolisia sponsoreita¹⁴.

Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitokselle saunomisen yhteisöllistä roolia tutkinut Tapio Laakso valmisti vuonna 1994 hedelmällisen pro gradu-tutkielman *Yhteissaunominen Suomessa*¹⁵. Tässä tutkimuksessa hän selvitti, missä ja milloin yhteissaunomista on esiintynyt, millä ryhmillä on ollut tapana saunoa yhdessä, ja myös millaisena yhteissaunominen on ilmennyt 1900-luvun jälkipuolella. Pääasiassa siinä on mainittu maaseudun perinteinen yhteissaunominen, jossa toiminnan idea ja tapa syntyi, laajeni ja muuttui, mutta Laakso tutki myös kaupunkien yhteissaunomisen perinnettä ja yleisten saunojen uusia ilmiöitä. Hän tarkastelee ja pohtii 1900-luvun kaupunkien yleisten saunojen ominaisuuksia ja olosuhteiden muutosta saunojen vuorovaikutuksen perspektiivistä, mikä innostaa minua ja vaikuttaa graduni hahmotustapaankin.

Suomessa tämän 20 vuoden aikana pidettiin kaksi näyttelyä, jotka verrattiin Suomen saunan ja Japanin furon (kylvyn) kulttuureja. Toinen on vuonna 1997 Helsingissä ja Tokiossa pidetty näyttely, jonka otsikko oli ”風呂 FURO & SAUNA サウナ – Japanilaisen kylvyn ja suomalaisen saunan yhteisnäyttely”. Tämä näyttely kohdistui Suomen ja Japanin kylvemisenäkemyksen kehityshistorioihin ja samankaltaisuuksiin. Näyttelyn puheenjohtaja oli japanilainen teollinen muotoilija Kenji Ekuan, ja pääjärjestäjät olivat Suomen Saunaseura ry ja Japanin Delphi Inc.. Suomen osuuden näyttelykomiteasta muodostivat arkkitehteistä Erkki Helamaa ja Severi Blomstedt ja myös arkkitehtuurikonsulttista Jari Jetsonen. Myöhemmin Suomen Arkkitehtiliitto ja Arkkitehti-lehti julkaisi näyttelykirjan¹⁶, johon koostettiin erilaisten asiantuntijoiden kiinnostavia esseitä. Kirjassa selvitetään esimerkiksi saunan ja furon historioita, materiaaleja, kategorioita ja vaikutusta ihmisiin. Lisäksi eräässä esseessä osoitetaan antropologian näkökulmasta furon ja saunan muinaisten pyhyyksien perustavia potentiaaleja tässä ajassa. Tämä näkemys on mielestäni hyvin mahdollisuutta pohdittaessa näiden kahden kulttuurin vertailun.

Kolme vuotta myöhemmin eli vuonna 2000 pidettiin toinen näyttely nimellä *Löylyn henki – kolmen mantereen kylvyt*, jonka jälkeen ilmestyi esseekokoelmakirja samalla

¹⁴Oulun saunan verkkosivusto <http://www.oulunsauna.fi/>

¹⁵Laaksonen, Tapio, *Yhteissaunominen Suomessa*, Turun yliopisto Kulttuurien tutkimuksen laitos Pro gradu – tutkielma, 1994

¹⁶Laaksonen, Esa, ym. *風呂 FURO & SAUNA サウナ -Japanilaisen kylvyn ja suomalaisen saunan yhteisnäyttely*, Suomen Arkkitehtiliitto & Arkkitehti-lehti, 1997

nimellä¹⁷. Jari Jetsonen, joka oli yksi FURO & SAUNA-näyttelyn johtajista, johti kyseistä näyttelyä uskontotieteen professori¹⁸ Juha Pentikäisen kanssa ja useat asiantuntijat sekä Suomesta että Japanista osallistuivat esseiden kirjoittamiseen. Näyttelyn aineistot koostuivat kolmesta kylpykulttuurista: intialaisesta inipista (kota-tyylinen kylpylä), japanilaisesta furosta ja suomalaisesta saunasta, jotka kaikki vahvasti liittyvät omiin paikallisiin uskontoihinsa ja historioihinsa. Jetsonen kirjoitti kirjaan tiiviin katsauksen, jonka teemana on Helsingin yleisen saunan nousu ja kato. Lisäksi esseen lopussa hänkin herätti kysymyksen, tarvitsemmeko vielä Helsingissä yleisiä saunoja 2000-luvulla. Tämä on siis tärkeä aineisto opiskellessani Suomen yleisen saunan yksityiskohtaista historiaa ja roolin muutosta.

2.2 Tutkimuskysymys

Kuten johdannon alussa pohjustin, tämän tutkimuksen peruskysymys on ”miksi yleisiä saunoja on vielä olemassa nyky-yhteiskunnassa”. Tämä on hyvin ajankohtainen kysymys, jota tutkineita ihmisiä humanististen tieteiden kentällä ei tämän projektin loppuun mennessä tietääkseni ole. Edellisten tutkimusten harvuus merkitsee, ettei tähän asti yleinen sauna ole ollut kiistanalainen aihe Suomessa, sillä se on ollut ainoastaan vanhan ajan yksi liiketoiminnan muoto kuten pienten kylien kyläkaupat. Muutaman viime vuoden aikana on kuitenkin noussut uusi ilmiö: toisinaan kaukonäköiset kaupunkilaiset yrittävät kehittää yleisten saunojen mahdollisuuksia ja aktivoida niillä paikallista elämää yhteiskunnassamme. Henkilökohtaisesti minua kylpemiskulttuuriin tutustuvana japanilaisena innostaa tämä ilmiö, ja haluan kannustaa näitä projekteja tulkitsemalla heidän toimintakonseptiensa ja niiden taustalla olevia peruskäsityksiä taidekasvatuksen näkökulmasta.

Tutkimukseni on sen takia fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus, jossa yritetään nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se, mikä on koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu¹⁹. Tavoite on siis selvittää uusien projektien avainhenkilöiden kehittämä yleisen saunan uudenlainen merkitys kulttuurisena omaisuutena, ja lisäksi huomioida muita mahdollisuuksia vertailemalla japanilaisten sento-kylpylän ja kylpemisen kulttuurin olosuhteita.

¹⁷Jetsonen, Jari, ym. *Löylyn henki - Kolmen mantereiden kylvyt*, Rakennustieto Oy, 2000

¹⁸Hänestä tuli v.2008 emeritusprofessori.

¹⁹Tuomi ja Sarajärvi, 2009, s.35

2.3 Tutkimuskohde

2.3.1 Yleisen saunan määritelmä

Ensiksikin minun täytyy määritellä, minkälainen on ”yleinen sauna” minun tutkimuksessani. Esimerkiksi Japanin laki määrittelee sento-kylpylän hyvin tarkasti ja selkeästi: 銭湯(sento suom. maksullinen kylpy) eli virallisesti 普通公衆浴場(Futsuu-koushuyokujou suom. tavallinen yleinen kylpylä) on maksullinen kylpypalvelu, jonka tavoite on ihmisen arkielämän terveys- ja hygienia- ja hygieniatarpeiden täyttäminen ja jonka käyntimaksun hinta noudattaa sen prefektuurin kuntalakia, jossa kylpylä sijaitsee²⁰. Kaikkien sento-kylpylöiden pitää tosiasiallisesti kuulua jokaisessa prefektuurissa asetettuun sento-liittoon²¹, minkä takia voidaan helposti todeta mikä on sento-kylpylä ja mikä ei sitä ole. Toisaalta uudenlaisten yleisten kylpylöiden tyypit mm. hotellin ja uimahallin kylpylät ja spa luokitellaan muunlaisiksi yleiseksi kylpyläksi(その他の公衆浴場).

Suomesta ei löydy sellaista lakia, joka osoittaa ”yleinen sauna” -käsitteen tarkkaa rajaa, eikä liikkeiden vaativaa liittoa enää ole.²². Tässä tutkimuksessa kuitenkin määrittelen yleisen saunan tällaiseksi:

1. Maksullinen yritys, joka on avoinna ympäri vuoden
2. Se tarjoaa tilaisuuden kenelle tahansa toisiaan tuntemattomille ihmisille käyttää samaa saunatilaa.
3. Saunominen on yrityksen pääpalvelu

Ehto 1. tarkoittaa sitä, että yleisen saunan pitää olla kestävää liiketoimintaa. Ehto 2. poistaisi esimerkiksi vuokrasaunat, joita käyttävät vain tiettyyn ryhmään kuuluvat, minkä lisäksi ehto 3. rajaisi pois esimerkiksi spamaiset paikat ja uimahallien saunat. Tosin

²⁰Japanin Yleinen kylpylän – laki(公衆浴場法)§1 Tämä erikoislaki lisääntyi Japanin lakiin v.1948 ja nykyisin sisältyy yhteensä 11 osasto mm. liiketoiminnan luvasta ja käyttäjän velvollisuudesta.

²¹Sento-liiton virallinen nimi on 公衆浴場業生活衛生同業組合 (Koushu-yokujo seikatsu eisei dougyo kumiai suom. yleisten kylpylöiden ja ympäristöterveyksien ammattiliitto)

²²Kuitenkin 1940-luvulta 1980-luvun puoliväliseen asti Suomen Liikesaunojen Liitto on toiminut

kolmas rajoitus on ongelmallinen, sillä joskus edellä mainittujen sivupalvelut ovat hyvin tärkeä osa liiketoimintaa, esim. kahvila, joka omistaa myös saunan. Poistamalla viimeksi mainitut luonnehtisin yleisiä saunoja marginaalisiksi ja tietenkin selvitän myöhemmin uudenlaisia toimintatapoja yleisen saunakulttuurin monipuolistamiseksi.

2.3.2 Helsingin kaksi tuoretta yleistä saunaa tarkastuskohteena

Uusien yleisten saunojen käsitteiden analyysiosassa aion nostaa pääkohteeksi kaksi saunayritystä, jotka avautuivat tai aikovat avautua 2010-luvun aikana. Ensimmäinen näistä on Kulttuurisaunan nimellä oleva puupellettilämmitteinen ympäri vuoden auki oleva yleinen sauna, joka perustettiin vuonna 2013 Hakaniemeen. Kulttuurisauna on suomalaisen arkkitehdin Tuomas Toivosen ja japanilaisen suunnittelijan Nene Tsuboin yhteisprojekti, ja avajaisista saakka he ovat toimineet myös liikkeen omistajina.

Toiseksi kohteeksi valitsin Hernesaaren rannalle vuonna 2016 keväällä avautuvan Löylyn. Idea heräsi Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston järjestämässä workshopissa ja kehitettiin edelleen toteuttamiseen asti. Vuoden 2014 elokuun lopulla Löyly sai vihdoinkin kaupungilta rakennusluvan ja seuraavan vuoden maaliskuussa rakentaminen aloitettiin. Rakennuksen suunnittelu on annettu Avanto Arkkitehdit²³– arkkitehtitoimistolle, jonka Ville Hara ja Anu Puustinen perustivat vuonna 2004. Näiden projektien yksityiskohtaisia runkoja valotan luvuissa 5.2.1- ja 5.3.1. Myös projektien analyysitavasta kerron edelleen seuraavassa luvussa sekä viidennen luvun alussa.

2.4 Tutkimuksen rakenne, lähestymistapa ja aineisto

Tässä tutkimuksessa keskityn Helsingin kaupungin ja osittain myös pääkaupunkiseudun sekä muiden kaupunkien yleisten saunojen tilanteen muutokseen ja uusiin ilmiöihin. Tutkimukseni koostuu neljästä osasta: Helsingin yleisten saunojen historiallisen ja nykyisten olosuhteiden tarkastelusta (3. luku), japanilaisten sento-kylpylän ja kylpemisen kulttuurin tarkastelusta suomalaisten saunakulttuurin vertailukohteena (4. luku), Helsingin uusien yleisten saunojen toimintakonseptien analyysistä (5. luku) ja pohdinnasta, jossa tarkastelen yleisen saunan

²³Avanto Arkkitehdit Oy:n verkkosivusto <http://www.avan.to/>

uudenlaisia merkityksiä lähdeaineistojen tulkinnan ja sento-kylpylöiden olosuhteiden vertailun kautta (6. luku). Erityisesti 5. luku, jossa tarkastelen todellisten projektien toimintoja, muodostuu tämän tutkimuksen ydinjoukoksi.

Kolmannessa luvussa eli Helsingin yleisten saunojen liiketoiminnan olosuhteiden tarkastusosassa referoin Helsingin yleisen saunan perushistoriaa viimeisen 200 vuoden aikana ja selitän saunan roolin muutosta ja sen taustaa. Historiaa avatakseni tulkitsen edellisissä luvuissa mainittuja tutkimus- ja artikkeliaineistoja. Erityisesti Suomen Saunaseuran ”Sauna”-jäsenlehden arkistoista tarkastelen huolella kaupungin saunakulttuurin tunnelmien muutosta ja sen ympärillä olevien ihmisten mielipiteitä. Kiinnostavaa on, mistä vuodesta yleisten saunojen kato alkoi tulla vakavaksi sekä milloin ja kenen toimesta kriisitietoisuus ja vastustustoiminta lisääntyivät. Valotan lopuksi jonkin verran tietoa yleisen saunan kilpailijoista ja uusista muodoista.

Neljännessä luvussa eli japanilaisten sento-kylpylän ja kylpemisen kulttuurin tarkastusosassa viittaan vertailumateriaaleihin Japanin furo- ja sento-kylpylöiden olosuhteista. Pohdin myös suomalaisen saunan ja japanilaisen furon kulttuurien samankaltaisuuksia ja eroja, ja pohdinnan tuloksiin viittaan jälkeempään tulevissa luvuissa tarpeen mukaan. Aion kiinnittää myös huomiota Suomessa pidetyn kahden näyttelyn näyttelykirjoihin, mihin viittasin jo aikaisempien tutkimusten esittelyssä. Lisäksi aion ottaa mukaan kotimaassani Japanissa julkaistuja antoisia tutkimuksia ja artikkeleita japanilaisen sento-kylpylöiden historiasta ja nykyaikaisista projekteista. Joihinkin osiin pyysin Tokion sento-liiton lehdistöavustajalta lupaa lukea heidän arkistossaan säilytettäviä meneillään olevien projektien tukimateriaaleja. Tässä tutkimuksessa en itse kuitenkaan tee haastattelua tai Japanin asioihin liittyen.

Kuten jo mainitsin, viidenteen lukuun eli todellisten projektien analyysiosan pääkohteeksi olen nostanut vuonna 2013 Merihaassa avautuneen Kulttuurisaunan ja Hernesaaren rannalle vuonna 2016 keväänä avautuvan Löylyn. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan tarkastele kummankaan saunan arkkitehtonista käytännöllistä toimivuutta, vaan keskityn projektien avainhenkilöiden toimintakonseptien tulkintaan. Molempien kohteiden analyysimenetelmä on sisällönanalyysi, jolla tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä²⁴, mutta aineistot tulevat olemaan

²⁴Tuomi ja Sarajärvi, 2009, s.91

erilaisia: Kulttuurisaunaan tapauksessa julkisuudessa ilmaistut ajatukset ja Löylyn tapauksessa suunnittelijoiden ja yrittäjien ryhmähaastattelun kautta saadut materiaalit.

Kulttuurisaunan suunnittelijat, jotka nykyisin ovat saunayrittäjiä, eivät valitettavasti voineet auttaa minua. Kuitenkin tästä projektista tulee tutkimukseni pääkohde, sillä se on ainoa yleinen sauna, joka avautui 2010-luvulla, ja heidän toimintakonseptinsa on hyvin vahva ja kiinnostava. Tähän asti suunnittelijat ovat kertoneet projektisuunnitelmasta ja sen konseptista useissa sanomalehdissä ja artikkeleissa, minkä lisäksi vuonna 2012 toinen suunnittelija Nene Tsuboi kustansi visuaalisen kirjan meneillään olevasta Kulttuurisauna-projektista²⁵. Koska suuri osa julkaisuista ja edellä mainittu kirja julkaistiin ennen Kulttuurisaunan avautumista toukokuussa 2013, niissä hahmoteltuja ideoita ei voi täysin soveltaa projektin nykyiseen ilmeeseen, käytäntöön tai suuntaan. Minulla ei ole muuta vaihtoehtoa kuin yllä mainittujen joukkotiedotusten tuotteiden kautta yrittää poimia heidän ideansa, mutta uskoisin, että nämä materiaalit ovat ainakin toimintakonseptin tarkastelun kannalta käyttökelpoisia.

Löylyn tapauksessa sain tilaisuuden haastatella ryhmänä projektin pääyrittäjää Antero Vartiaa (yrittäjä / kansanedustaja), pääsuunnittelijaa Ville Haraa (Avanto arkkitehdit Oy) ja Jari Huhtaniemeä (arkkitehti SAFA) Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastosta, ja myös sähköpostihaastattelulla Ville Iivosta, joka on Sauna Finlandia Holding Oy:n toimitusjohtaja ja Löyly-projektin edellinen edistäjä. Ryhmähaastattelun prosessia ja kysymysten sisältöä harkitakseni tutustuin Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven teoriaan lomakehaastattelusta, teemahaastattelusta ja syvähaastattelusta²⁶. Aluksi valmistin kysymyslomakkeen ja pyysin jokaista vastaamaan pieniin suljettuihin kysymyksiin. Tämän jälkeen kävimme yhdessä läpi vastaukset ja jatkoimme puoliavoimista kysymyksiin. Ryhmähaastattelun perusteella mietin itse lopulta avoimet kysymykset.

Näkökulmani rajatakseni esitän kaksi avainsanaa ”yhteisöllisyys” ja ”kaupunkikulttuuri”, joita pidän arvokkaana tarkastella taidekasvatuksen tutkimuksessa, ja niiden perspektiiveistä tarkastelen kahden projektin ominaisluonnetta. Yhteisöllisyys-sanan nostin sen takia, että on ajateltu sen vastakohtana, yksilöllisyyden, olevan viime vuosisadan

²⁵Tsuboi, Nene, *Proposals #2*, Napa Books, 2012 / Tämä on toinen Tsuboin ”Proposals” – julkaisusarjaa, jossa hän kuvailee kuvilla ja yksikertaisella tekstillä ympäristön ja arkkitehtuurin kulttuurin rakentamiseen liittyviä projektejansa

²⁶Tuomi ja Sarajärvi, 2009, s.74

yleisen saunaan liittyvän kadon yksi pääsyy. On hyödyllistä katsoa nykyajan yleisen saunan renessanssi-ilmiötä myös yhteisöllisyyden merkityksen tai asetelman siirtyminen (tai siirtäminen). Minua kiinnostaa se, miten projektin päähenkilöt näkevät yhteisöllisyyden merkityksen nykyajan yhteiskunnassa ja miten he sitä välittävät eteenpäin uusien yleisten saunojen kautta.

Kaupunkikulttuuri-sanana nostan esille sen takia, että molemmat saunaprojektit vaikuttavat pyrkivän edistämään uudenlaiseen kaupunkikulttuurin syntymiseen jollain tavalla. Tarkastelen tämän näkökulman kautta, miten yleinen saunaprojekti vaikuttaa Helsingin (tai vielä suuremman / pienemmän alueen) kaupunkikulttuuriin. Itse asiassa kulttuuri-sanana määrittelemällä on liian laaja ja abstrakti. Jokainen tulkitsee ja käyttää tätä sanaa eri tavalla. Silti yritän edistää kummankin projektin analyysia määrittelemättä käsitteen rajaa tulkitsemalla jokaisen päähenkilön käyttämän kulttuuri-sanana merkitystä. Karkeasti sanottuna yhteisöllisyys-aiheessa tarkastellaan kyseisen saunan vaikutusta sisänpäin eli sen käyttäjien kokemuksiin ja vuorovaikutukseen, ja kaupunkikulttuuri-aiheessa tarkastellaan kyseisen saunan vaikutusta ulospäin eli sen ympäristöön ja yhteiskuntaan.

Tosin yhteisöllisyyden ja kaupunkikulttuurin ongelmista on keskusteltu aktiivisesti 2000-luvun arkkitehtuuri- ja kaupunkisuunnittelumaailmassa. Toisaalta tässä tutkimuksessa ei ole asetettu niin sanottua teoriaosaa, jossa keskityn käsittelemään yleiskäsitystä ja teoriaa tutkimukseni näistä avainsanoista. Viittaan kuitenkin jokaisen projektin analyysin prosessissa siihen liittyviin huomattaviin tutkimuksiin ja kritiikkiin mahdollisimman paljon. Suuri osa näistä tutkimateriaaleista on suomalaisten tai japanilaisten asiantuntijoiden melko uusia julkaisuja, jotta omasta tutkimuksestani saataisiin ajankohtainen ja sen lähteiksi kyseisiä kulttuureja arkipäiväisesti elävät henkilöt. Haluan siis verrata hermeneuttisesti omaa materiaaliani samassa ajassa ja paikassa syntyneisiin tutkimuksen tuloksiin ja mielipiteisiin. Lopuksi pyrin tarkastelemaan kahden projektin ominaisuuksia ja niiden kontrasteja. Kulloisenkin analyysiluvun alussa aion mainita edelleen jokaisen projektin tarkastuksen tai haastattelun yksityiskohtaisesta menetelmästä ja selvittävistä kysymyksistä.

Kuudennessa luvussa tutkimuksen johtopäätöksensä aion pohtia pohjakysymystäni, miksi yleiset saunat ovat vielä olemassa ja minkälaisia mahdollisuuksia niissä on. Edeltä tulevien tuloksien avulla ensiksi selvennän syvemmillä tasolla Suomen

yleisien saunojen ja Japanin sento-kylpylöiden mahdollisuuksia niiden vuorovaikutukseen. Lopuksi katson uudelleen läpi kaikkien analyysien tulokset ja tarkastustiedot sekä niiden synteesin kautta arvioin yleisiin saunoihin annettavia uudenlaisia merkityksiä nykyaikaisessa yhteiskunnassa.

3 YLEISEN SAUNAN HISTORIA JA NYKYTILANNE

Yleisen saunan kulttuuri syntyi ja muuttui eri kaupungeissa eri tavoilla. Keskityn kuitenkin tässä luvussa erityisesti Helsingin yleisten saunojen olosuhteisiin. Oli itse asiassa yllättävän hankala tavoittaa vaikeuksien ajan yritysten määrää ja toiminnan todellista tilannetta virallisen aineiston puutteen vuoksi. Pystyin kuitenkin selvittämään suurin piirtein yritysten määrän muutoksen erityispiirteet ja jokaiseen merkittävään kauteen vaikuttavia tekijöitä kerättyjen materiaalien perusteella. Tässä sain korvaamatonta apua Kansainvälisen saunaseuran presidentiltä Risto Elomaalta, joka antoi lukuisia erinomaisia vinkkejä lähteisiin liittyen. Myös Helsingin kaupunkimuseon kuraattorilta ja Helsingin kaupungin Kunnallishallinnon kertomuksen arkistosta hankin hyödyttäviä tietoja.

3.1 Yleisen saunan ilmaantuminen ja sen tausta

Ennen tulemistaan pääkaupungiksi Helsinki oli vielä pieni ja matala puutalo-kaupunki. Kortteleiden pihapiireissä talousrakennusten joukossa oli yksittäisiä ja yksityisiä saunarakennuksia, mutta ongelmaksi muodostui aina heikko paloturvallisuus. Saunoja myös vastustettiin sairauksien leviämisen vuoksi, joten 1700-luvun keskivälissä Helsingin saunoissa käytiin yhä vähemmän, minkä sijaan sivistyneistö oli innostunut kylpyihin ja kylpylöihin²⁷. Samoina aikoina ohjeistettiin asukkaita, että miesten ja naisten oli lopetettava saunomasta yhdessä siveellisistä syistä²⁸. Kuitenkin ilmeisesti Helsingissä yhteissaunominen on ollut vielä 1800–1900-luvun vaihteessa sekä aivan 1900-luvun alussa paikoin vielä melko yleisesti käytössä ollut tapa²⁹.

Helsingin yleisen saunan kulttuurin synnyn juontaa Turun palosta v.1827. Turussa saunakulttuuri oli kuitenkin ylemmän keskiluokan ja yläluokan elämäntapaan kuuluva, muodikas kylpyläkulttuuri. Läntisissä rannikkokaupungeissa mm. Turussa ja Raumalla oli 1700-luvulla alkanut syntyä kylpylöitä lähinnä terveyden ylläpitämiseksi. Edellä

²⁷Jetsonen 2000, s.124

²⁸Jetsonen 2000, s.124

²⁹Laaksonen, 1994, s.35

mainitun Turun palon vuoksi monet turkulaiset muuttivat Helsinkiin ja toivat mukaan kylpylät.

Jetsonen totesi kuitenkin, että yksi merkittävimmistä tapahtumista, jotka edistivät Helsingin kehittymistä yhdeksi Itämeren alueen johtaviksi kylpyläkaupungeista, on Kaivopuiston alueen kehittäminen.³⁰ P. A. von Bonsdorff ja Victor Hartwal perustivat vuonna 1831 mineraalivesitehtaan ja myöhemmin sen tuotteiden markkinoimiseksi perustettiin Ullanlinnan kylpylä ja Kaivohuone-nimisen huvittelurakennus. Helsingistä muodostui heti venäläisten aatelisten suosima lomakohde, koska he eivät saaneet matkustaa ulkomaille huvittelemaan.

Kuva 2: Ullanlinnan kylpylä Kaivopuistossa (1870 /Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto)

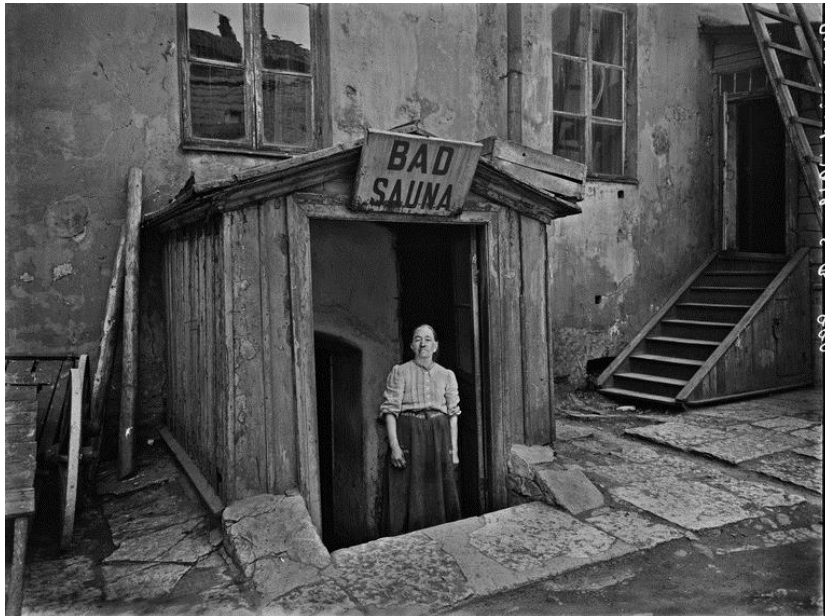
Jetsonen mukaan kuitenkin Helsingin kylpylöiden suosio alkoi laskea 1840- ja 1850-luvuilla osittain koleraepidemioiden ja osittain Krimin sodan vuoksi. Lisäksi tilanteeseen vaikutti se, että venäläisten matkustuskielto peruttiin³¹. Myös on sanottu, että yläluokan edustajat alkoivat peseytyä paljolti omissa kylpyammeissaan samoina aikoina. Näistä syistä yläluokan kylpylöiden määrä jatkuvasti laski kun samaan aikaan toisaalta vaatimattomien kansansaunojen määrä merkittävästi lisääntyi. Tähän oli pääsyyinä se, että

³⁰Jetsonen 2000, s.125

³¹Jetsonen 2000, s.125

lisääntyvä teollisuustyöväestö tarvitsi yleisiä saunoja³². 1900-luvun alkupuolella, jolloin yhteisaunominen tuli vähitellen vanhanaikaiseksi, yleistyivät saunat, jotka jaettiin kolmeksi osastoksi. Näitä olivat naistenpuoli, miestenpuoli sekä numeropuoli, jonka sai vuokrata yksityiskäyttöön esimerkiksi pariskunnille tai perheille, jotka halusivat kylpeä yhdessä.

Kannattaa kuitenkin ottaa huomioon, että tällaisen vaatimattoman yleisen saunan tai kylpylaitoksen perusidea sekä malli ovat oletettavasti tulleet Venäjältä, jonka suurissa kaupungeissa on vuosisatoja ollut yleisiä saunoja, vaikka pihapiirissä oleva alkuperäinen kaupunkisauna on kehittynyt suomalaisen saunaperinteen pohjalta³³, samoin kuin saunakulttuurikin. Eli ainakaan Suomen kaupunkien yleisen saunan alkuperä ei välttämättä ole täysin suomalainen.

Kuva 3:Sauna Marie-Badin sisäänkäynti pihan puolelta
(kuva: Brander Signe, 1913 /Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto)

3.2 1900-luvun yleisten saunojen lukumäärän muutos

Pitkäkestoisia vuositilastoja Helsingin yleisten saunojen tarkan määrän muutoksesta ei ole. Erilaisista arkistoista tai lehtistä löytyy tosin muutamien vuosien määrien konkreettisia numeroja. Kerään tähän julkaistuista vuosikerroista saunojen lukumäärät, ja niiden lähteet:

³²Laaksonen, 1994, s.76

³³Helamaa, 1977, s.12:Sauna-lehti 3/77

v.1907: 49 kylpylaitosta, joista 24 varsinaista kansansaunaa (Sauna-lehti, 3/77, s.14)

v.1939: 122 saunaa (Jetsonen, 2000, s.126)

v.1945: 122 saunaa (Sauna-lehti, 3/85, s.)

v.1950: 87 saunaa (Helsingin kaupungin saunakomitean mietintö, 1950)

v.1963: 80 saunaa (Sauna-lehti, 1/77, s.8)

v.1964: 75 saunaa (Sauna-lehti, 1/77, s.8)

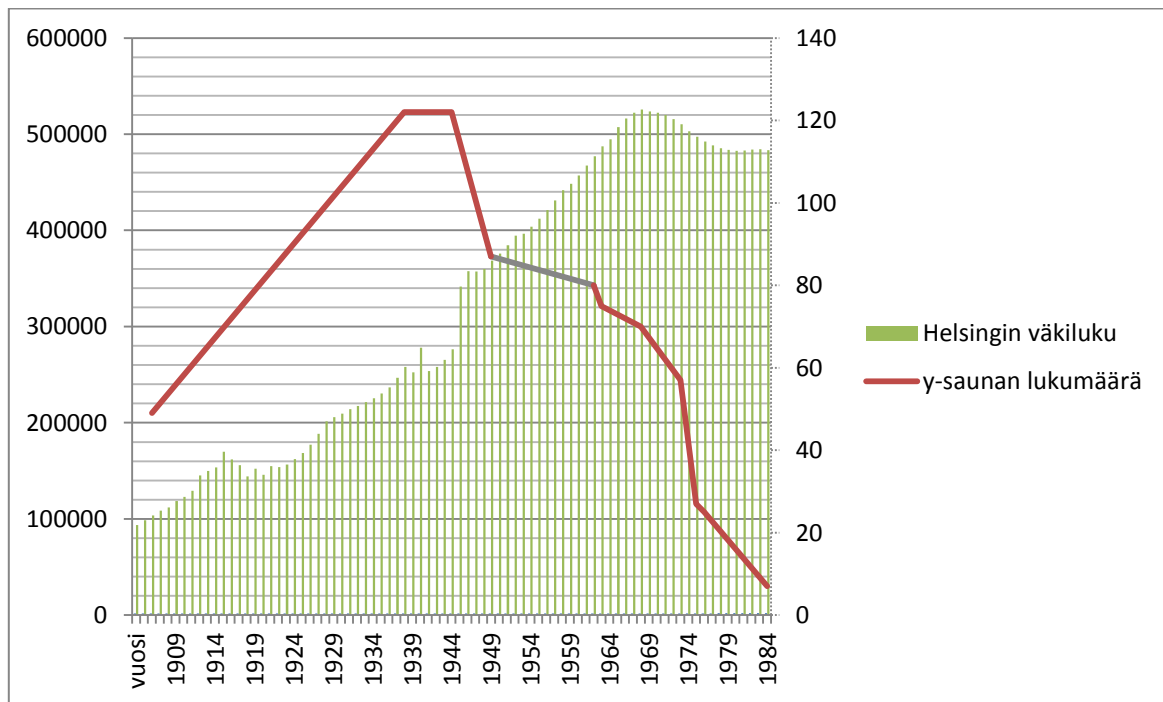
v.1969: 70 saunaa (Sauna-lehti, 1/77, s.8)

v.1974: 57 saunaa (Sauna-lehti, 1/77, s.8)

v.1976: 27 saunaa (Sauna-lehti, 1/77, s.8)

v.1977: 25 saunaa (Sauna-lehti, 3/77, s.14)

v.1985:7 saunaa (Sauna-lehti, 3/85, s.10)

Kaava 1: Helsingin väkiluvun ja yleisten saunojen määrän muutokset (1905–1985)

Valitettavasti en löytänyt tietoja tarpeeksi maailmansotia edeltävästä ajasta. On myös vaikea osoittaa, milloin oli saunojen tarkka huippuvuosi; on nimittäin sanottu, että toisen maailmansodan jälkeen yleisiä saunoja oli Helsingissä eniten³⁴. Kuitenkin voidaan

³⁴Jetsonen, 2000, s.126

perustellusti kuvitella, että sodan aikana jotkin saunoista, jotka näkyvät tilastoissa vuonna 1939, hävitettiin tai ne suljettiin, joten sodan katastrofin aikana tai jälkimainingeissa osittain uudistettiin ja avattiin uusia yrityksiä. Jääneiden kuvien ja arkistotietojen mukaan löylyhuoneen tilavuus vaikuttaa vaihdelleen liikekohtaisesti: Isoissa liikkeissä oli jopa 30–40 ihmiselle istumapaikka kummankin sukupuolen löylyhuoneessa, mutta pienien liikkeiden tiloihin mahtui puolelleen vajaa kymmenen.

Kiinnittäisin huomiota siihen, että vuodesta 1945 vuoteen 1950 määrä on radikaalisesti laskenut (-42), toisaalta vuodesta 1950 vuoteen 1963 määrän laskemisen muutos on vähäinen (-7). Tästä voidaan otaksua 1950-luvun tilannetta sellaiseksi, että samaan aikaan kun jotkin yritykset sulkeutuivat niin kuin 1940-luvun lopussa, uusia yrityksiä vielä avattiin jonkin verran ja tämä hidasti määrän laskemista. Siihen ilmiöön vaikutti pääasiassa kaksi tekijää. Ensimmäinen on vuonna 1946 Helsingin kaupunginhallituksen asettaman Saunakomitean ohje. Helsingin kaupunginvaltuustossa huhtikuussa 1946 esitettiin selvitettäväksi mahdollisuudet laatia kaupungille kylpylä- ja saunaoloja parantava kokonaisuohjelma. Kolme vuoden jälkeen valmistui lähes 50 sivun selvitysraportti, jonka perusteella kaupunginhallitus antoi suosituksensa syksyllä 1950³⁵.

”Jokaiselle helsinkiläiselle on varattava mahdollisuus saada kerran viikossa kunnollinen saunakylpy kohtuulliseen hintaan³⁶.”

Tässä ohjeessa luvattiin pääasiassa taloudellinen tuki saunojen käyttö- ja hoitokustannuksiin sekä saunamaksuihin. Lisäksi mahdollistettiin vuokratonttien varaus uusia saunoja varten. Kaupunki itse ei kuitenkaan ryhtynyt harjoittamaan saunatoimintaa eikä myöskään varta vasten rakentamaan saunalaitoksia. Kaupunki pyrki toisaalta myötävaikuttamaan saunojen rakentamiseen sellaisiin kaupunginosiin, joissa niitä välttämättä tarvittiin³⁷ kuten Kallioon ja Vallilaan, joissa useimpiin pieniin työläisasuntoihin tuli vain kylmä vesi.

Toiseksi tekijäksi nostetaan vuoden 1952 Helsingin Olympialaisten isännöiminen. Helsinkiläisten täytyi miettiä, miten saada saunat edustavaan kuntoon, jotta

³⁵Särkikoski, 2012, s.118

³⁶ Kertomus Helsingin kaupungin Kunnallishallinnosta 1950 edellinen osa s.40

³⁷Kertomus Helsingin kaupungin Kunnallishallinnosta 1950 edellinen osa s.40

niitä voitaisiin esitellä ulkomaisille vierailijoille osana Suomen vanhinta kulttuuria³⁸. Suomen Liikesaunojen Liitto vaali saunakulttuuria ja pyrki pitämään saunat kannattavalla tasolla. Saunan suosion lisäämiseksi kokeiltiin erilaisia keinoja mm. koulusaunakokeilua, jossa koulujen yhteyteen rakennettiin päivisin koululaisten käytössä ja iltaisin yleisinä saunoina toimivia tiloja. Näin kaupunkilaisten saunakulttuuri oli yhtäkkiä otettu huomioon kovin perinpohjaisesti ja se tuli kannattavaksi Helsingissä. Arvioidaan, että näiden saunankulttuuria vaalineiden henkilöiden avulla helsinkiläisillä on ollut 1950-luvulla erilaisia mahdollisuuksia sekä laadultaan että hinnaltaan vaihteleviin saunakylpyihin³⁹. En valitettavasti voinut löytää tarkkoja tilastoja, joka osoittaisivat kuinka nämä vaikuttivat uuden saunaliikkeen syntymiseen. Joka tapauksessa arvioisin, että 1950-luku oli saunaliikkeiden elinvoiman kannalta parasta aikaa, vaikka saunojen lukumäärä ei ollut enää huipussa.

Syy, miksi 1960- ja 1970 -lukujen tarkkoja lukumääriä selvitettiin runsaasti, on se, että Helsingin kaupungin terveydenhoitovirastossa kartoitettiin yleisten saunojen lukumäärä ja tutkittiin muutamien vuositilastojen avulla saunojen määrän kehitystä 1960-luvun alkupuolelta vuoteen 1976, jolloin selvitys suoritettiin⁴⁰. Tästä vaillinaisesta tilastosta voidaan todeta karkeasti näitä asioita:

- 1) 1910–1930 lukujen aikana yleisten saunojen määrä on kasvanut runsaasti.
- 2) Yleisten saunojen kukoistusaika on ollut 1940-luvun keskivälillä ja sen loppupuolella.
- 3) Vielä 1950-luvulla ja ehkä myös 1960-luvulla rakennettiin jonkin verran uusia yleisiä saunoja kaupunginhallituksen tuen avulla, toisaalta nämä liikkeet ovat pikkuhiljaa lopettaneet.
- 4) 1970-luvun aikana yleisten saunojen määrä on yllättävän nopeasti laskenut ja 1980-luvulla jatkoi toimintaansa vain muutama.

³⁸Jetsonen, 2000, s.127

³⁹Helamaa, 1977, s.11:Sauna-lehti 3/77

⁴⁰Rantanen, 1977, s.8:Sauna-lehti, 1/77

3.3 Kriisitietoisuuden herätys ja uuden suunnan etsiminen

Yleisen saunan merkitys ei ollut vielä heikentynyt 1970-luvulla ja kaupungin liitosalueille, joissa asuvilla ihmisillä ei ollut omia saunoja, niitä edelleen toivottiin. Toisaalta, kuten osoitin viime luvussa, saunojen lukumäärä on laskenut vähitellen 1940-luvun lopusta asti. Erityisesti 1970-luvulla määrä on pikaisesti pudonnut. Yleensä sanotaan, että pääsyyinä yleisten saunojen häviämiseen oli se, että 1950-luvulta alkaen yleistyivät taloyhtiöt, jota saattoivat tarjota asukkailleen yksityiset saunavuorot; tämän lisäksi myös muun tyyppiset saunat kuten uimahallien yhteydessä olevat saunat alkoivat yleistyä. Jopa kaupunginosissa, joissa oli tarvittu yleisiä saunoja asuntojen kunnon takia, alettiin rakentaa asuntojen yhteyteen erillisiä suihkuhuoneita ja kylpyammeita ja vihdoinkin taloyhtiöihin tehtiin omia saunoja⁴¹. Erityisesti sähkökiukaan tulo markkinoille oli suuri käänne yksityisen saunan kehittämisessä, minkä jälkeen sauna on voitu sijoittaa tarpeen mukaan mihin rakennukseen hyvänsä⁴².

Yleisten saunojen jatkuva häviäminen herätti kriisitietoisuutta myös niiden ympärillä toimiville ihmisille, joihin kuuluivat esimerkiksi Suomen Saunaseuran jäsenet. Suomen Saunaseuran tavoitteena on aina ollut nostaa perinteinen suomalainen sauna sille kuuluvaan arvoon, kehittää saunaa ja selvittää sen vaikutuksia kylpijään⁴³. Lisäksi Saunaseura kehittää sekä yleisen saunojen että kotisaunojen kulttuuria. Esittelen vielä Suomen Saunaseuran Sauna-jäsenlehdissä julkaistuja artikkeleita, jotka heijastavat yleisten saunojen ajankohtaista tilannetta sekä saunoista kiinnostuneiden henkilöiden mielipiteitä ja pyrkimyksiä viime vuosisadan loppupuolella.

Sauna-lehdessä julkaistiin vuoden 1965 loppupuolella artikkeli Liikesaunatoimintaa Suomessa⁴⁴. Siinä käsitellään lähinnä liikesaunojen historiaa, niiden perustamista kaupunkeihin, hintasäännöstelyä sekä Liikesaunojen Liiton syntyä. Siinä ei siis vielä käsitelty liikesaunojen määrän vähenemistä huomattavana ongelmana. Vasta vuoden 1977 ensimmäisessä numerossa ilmestyi lehden ensimmäinen artikkeli, joka kiinnitti huomiota Helsingin yleisten saunojen häviämiseen osoittamalla lukumäärän muutosta

⁴¹Jetsonen, 2000, s.127

⁴²Helamaa, 1997, s.56

⁴³Valtakari, 1997, s.4

⁴⁴Rantanen, 1965, Sauna-lehti, 4/1965

numeerisesti ⁴⁵. Sama sisältö oli kuitenkin jo esitelty Sauna Seuran viime vuoden syyskokouksessa. Kyseisessä artikkelissa esitellään alussa vuodesta 1963 vuoteen 1976 yleisten saunojen lukumäärän muutostilastoa diagrammilla, jonka kautta osoitetaan, että yleisten saunojen määrä on vähentynyt vuosi vuodelta voimakkaasti. Artikkelin huomauttaa myös yleisten saunojen asiakkaiden ikääntymisestä. Lapsiasiakkaiden määrä yleisten saunojen kokonaismäärästä, joka oli 1950-luvulla yli 20 %, vähentyi noin parin prosentin luokkaan, samalla kun noin 40 % yleisiä saunoja käyttävistä henkilöistä on yli 50-vuotiaita.

Artikkelin kirjoittaja epäilee, että muutaman vuoden kuluttua ei Helsingissä ole yleisiä saunoja lainkaan, jos kehitys saa jatkua samanlaisena. Samalla se kuitenkin katsoo saunatilanteen kokonaiskehityksen terveydenhoidollisessa mielessä parantuneen, vaikka yleisten saunojen numeerinen trendi onkin ollut negatiivinen. Artikkelin lopuksi hän arvioi, että monille vanhemmille ihmisille on tarpeellista ja miellyttävää käydä ainakin peseytymässä tavallisen saunan lämmössä, jossa perusteellisen puhdistautumisen mahdollisuus on terveydenhoidolliselta kannalta erittäin merkittävää. Näistä arvoista käy ilmi, että tuona aikana yleisellä saunalla oli merkitystä ainoastaan peseytymisen ja terveydenhoidon kannalta, kuten muunkin tyyppisillä saunoilla ja kylpylöillä. Yleisesti myös ajateltiin, että yleinen sauna on vain yksi korvaava saunomismahdollisuus ihmisten arkielämässä.

Kuva 4:saunaan menijät (kuva: Andersson Nisse, 1976 / Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto)

⁴⁵Rantanen, 1977, s.8-10:Sauna-lehti 1/1977”Helsingin yleisten saunojen lukumäärä ja numeerinen kehitys”

Toisaalta Sauna-lehden saman vuoden 1977 kolmannessa numerossa⁴⁶ fokusoitiin uudelleen yleisten sanojen tilanne ja merkitys Stadin sauna-nimisen ajankohtaisen valokuvanäyttelyn arvostelussa, jonka valokuvaaja Nisse Andersson suunnitteli ja toteutti Helsingin kaupunginmuseossa syksyllä 1977. Näyttelyssä esitettiin hänen mustavalkoiset dokumenttikuvansa, jotka vangitsevat Helsingin yhä toiminnassa olevien yleisten saunojen ja niiden asiakkaiden sekä omistajien koruttomat arkimaisemat, minkä lisäksi esitetään tiedot yleisten saunojen historiasta ja toimintaedellytysten heikkenemisestä. Andersson teki kameraansa erikoishoidon linssien huurtumista vastaan ja vältti salamavaloa, jotta saunan ilmapiiri tallentuisi mahdollisimman aidosti⁴⁷.

Tässä arvostelussa esitettiin erilainen näkökulma yleisten saunojen merkityksestä verrattuna aikaisemmin mainittuun artikkeliin:

”Stadin saunassa on vallinnut oma erityinen ilmapiirinsä: ystävällinen, leppoisa ja kodikas. Jokainen kävi säännöllisesti omassa kantapaikassaan ja sai olla varma joka kerralla vanhojen tuttujen tapaamisesta. Stadin saunassa ei tärkeilty, paitsi mitä nyt kovien löylymiesten kesken joskus rehvasteltiin. Stadin sanassa on viihdytty⁴⁸.”

Stadin sauna-näyttelyn kuvien avulla kirjoittaja siis kertoo, että yleisillä saunoilla on myös arvoa yhteisöllisesti viihdyttävänä paikkoina perinteisen, puhdistautumiseen liittyvän roolinsa lisäksi. Artikkelissa hän viittaa myös erään eläkeläisen haastatteluvastaukseen:

”Yleinen sauna on ehdottomasti parempi kuin yksityinen. Nämä nykyiset pikkusaunat toimivat sähköllä eikä se vastaa puulämmitteistä. Jaa, kylpyamme, se on höpönpöpöä. On ihmisen sairautta, jos yleiset saunat hävitetään. Olen enemmän syömättä viikossa yhden päivän kuin saunatta⁴⁹.”

Peseytymispaikkana oleminen on yhä yleisten saunojen tärkeä tehtävä ja sen takia niitä on vieläkin tarvittu jossain määrin niissä kaupunginosissa, joissa oli vielä paljon asuntoja vailla kunnollisia pesumahdollisuuksia. Artikkelissa myös mainitaan, että nyt

⁴⁶Helamaa, 1977, s.11–15:Sauna-lehti 3/1977 ”Stadin sauna”

⁴⁷Helamaa, 1977, s.15:Sauna-lehti 3/1977

⁴⁸Helamaa, 1977, s.13:Sauna-lehti 3/1977

⁴⁹Helamaa, 1977, s.13:Sauna-lehti 3/1977 (Sulo Nurmon haastattelu)

yleisistä saunoista pitää saada muitakin palvelua niin kuin hyvää löylyä ja hierojia tai toisaalta pitää kehittää uusia etuja ja ominaisuuksia, kuten Anderssonin kuvien kuvailemaa iloa paikallisten yhteisönä. Mielestäni tällaisen näkökulman esittäminen ja sen ilmaisu lehdessä on iso käännekohta yleisten saunojen kentällä aikana, jolloin oli jo käytännössä todella hankala toipua lukumäärän vähennyksestä.

Vuoden 1985 syksyn lehdessä taas keskityttiin yleisten saunojen kriisiin painokkaammin. Sinä vuonna Helsinkiin jäi ainoastaan seitsemän liikesaunaa Säilyneet saunat olivat kuitenkin avoinna vain 2-4 päivänä viikossa, vaikka ennen suuret kiukaat lämpenivät 5-6 päivänä⁵⁰. Kyseisessä lehdessä yli kymmenen sivua kertoi tästä aiheesta.

”Suomen lähihistoria on häpeällinen sarja vanhojen kulttuuriarvojemme huonoa hoitoa, pahimmillaan 60- ja 70- luvuilla suoranaista hävittämistäkin. Nyt kyllä surraan ja kauhistellaan – ja totisesti syystä – mutta mitään ei ilmeisesti ole opittu, kun tuon kauhistelun kanssa samanaikaisesti annetaan eräiden perinteisten ja ehdottomasti säilyttämisen arvoisten asioiden edelleen hävitä⁵¹.”

Jo tästä alkupuheesta välittyy toivoton ilmapiiri, jossa on jo liian myöhäistä yrittää elvyttää yleisen saunan kulttuuria uhkaavasta perikadosta. Tämä näyttävä lehtijuttu koostuu kahdesta artikkelista⁵². Ensimmäinen artikkeli muistelee Helsingin yleisten saunojen historiaa tähän asti, ja osoittaa sitten ajankohtaiset olosuhteet ja myös tulevaisuuden ennusteet. Kirjoittaja ihmettelee, että tässäkin tilanteessa yleiset saunat saattavat kuitenkin toimia pienissä kaupunginosissa, joissa on vanhoja asuintaloja, ja olla tärkeitä heille, jotka pitävät yleistä saunaa enemmän kuin puhdistautumispaikkana ja kukaties ainoa paikkana tavata ikätovereitaan. Koko teksti kuitenkin vaikuttaa melko synkältä.

Toinen on erään liikesaunojen omistajana olleen naisen pitkä haastattelu, jossa tämä kertoo elämyksiään, muistojaan liiketoiminnasta sekä mielipiteitään nykytilanteesta. Artikkelissa esitellään myös taas Nisse Anderssonin nostalgisia kuvia yleisissä saunoissa viihtyvistä ihmisistä. Yleisten saunojen yleisen historian kukoistusajasta rappioaikaan kertovassa artikkelissa haastateltava moitti yhteiskunnan tuen puutetta tähän asti ja kertoo, että 1980-luvulla saunaliikkeiden omistajien ohella monenlaiset tahot ovat kiitettävällä

⁵⁰Valtakari, 1985, s.10:Sauna-lehti 3/1985

⁵¹Jokipii, 1985, s.3:Sauna-lehti 3/1985

⁵²Valtakari ja Jokipii, 1985, s.3-15:Sauna-lehti 3/1985

”Yhteinen huolemme: yleiset saunat” ja ”Katoaako yleinen sauna kokonaan”

tavalla pyrkineet auttamaan yleisten saunojen asiaa. Esimerkiksi joukkotiedotusvälineet ovat julkaisseet kymmenittäin lehtiartikkeleita, tehneet TV- ja radio-ohjelmia sekä eri tavoin rummuttaneet yleisten saunojen tilanteen kohentamisen tarpeesta. Myös Suomen Saunaseura on ollut asialla ja lähettänyt kaksi kertaa kirjeitä sekä Helsingin kaupunginhallitukselle, että terveydenhoitolautakunnalle, ehdottaakseen yleisen työryhmän perustamista yleisten saunojen asian selvittämiseksi, mikä ei ole kuitenkaan edistynyt mihinkään⁵³.

Edellä olevan artikkelin haasteltavan mielipiteenä on se, että nyt ei voi millään aktivoida yleisen saunan kulttuuria uudestaan ilman yhteiskunnan tukea, jota kuitenkin on turha odottaa, sillä kysymys ei enää sinänsä ole asukkaiden hygieniatason alenemisesta. Artikkelin lopussa kuitenkin haastattelija pohtii, että kävijämäärä varmaan lisääntyisi, jos taloudelliset seikat antaisivat mahdollisuuden kehittää suomalaisiakin yleisiä saunoja Keski-Euroopan liikesaunojen suuntaan eli monipuolisen kylpylän ja hoitolaitoksen yhdistelmän suuntaan. Myös hän huomauttaa sitä, että liikesaunat palvelisivat myös maassamme liikkuvia matkailijoita, joista monet jäävät kaupunkitiloissa kokonaan vaille saunakokemusta, elleivät halua mennä hotellien lölyihin.

”Mistä löytyisi uskaliaita yrittäjiä, jotka lähtisivät muokkaamaan asenteita ja perustamaan monitoimisaunoja? Silloin ehkä yhteiskunnan suhtautuminen yleisten saunojen käyttämiseen muuttuisi myönteisemmäksi ja entisetkin saunojen pitäjät pääsisivät vähitellen parempaan asemaan.”⁵⁴

Näin 1980-luvulla jo esitettiin julkisten saunojen vähenemisen ongelman ydinkysymys ja siitä asti on pitkään passiivisesti odotettu jonkin uudenlaisen yleisen saunan syntymistä. Ensimmäinen toiveikas uutinen kuului vihdoon yli 20 vuotta myöhemmin, jolloin Avanto-arkkitehdit ehdottivat Hernesaarelle Löyly-projektin alkuperäisen idean (ks. 5.3.1).

3.4 Yleisen saunan kilpailijat ja uudet muodot

Tähän asti olen keskittynyt tarkastelemaan tarkoituksellisesti pelkästään tyypillisen yleisen saunan liikkeiden olosuhteita. Minun täytyy kuitenkin esittää karkeasti myös muiden saunaliikkeiden tyyppejä sekä niiden historiaa ja vaikutusta perinteiseen yleiseen saunaan.

⁵³Valtakari, 1985, s.14:Sauna-lehti 3/1985

⁵⁴Valtakari, 1985, s.14:Sauna-lehti 3/1985

Kotisaunan ohella suurin uhka yleisien saunojen kannalta ovat olleet uimahallit, joihin on rakennettu myös saunatiloja. Helsingin vanhin ja kuuluisin uimahalli on Yrjönkadun uimahalli, joka vihittiin käyttöön 4.6.1928. Vasta uintiurheilun nousun mukana sisähallien rakentamisen tarve syntyi, ja kun Suomen Uimaliitto sitten vuonna 1906 perustettiin, sen tavoitteeksi tuli mm. ajanmukaisten uimahallien perustaminen⁵⁵. Kaupungin suunnitelma uimahallista ei kuitenkaan toteutunut pitkään aikaan ja vihdoinkin yksityinen yhtiö tarttui asiaan ja toteutti Yrjönkadun uimahallin avaamisen kyseisenä vuonna. Se siirtyi Helsingin kaupungin omistukseen vuonna 1967 ja toiminnan ohella sen arvokas rakennus on säilytetty huolellisesti.

Rakennuksessa on ollut uimapaikkojen ja kahvilan lisäksi seitsemän saunaa, joista vain yksi on nykyisin käytössä vieläpä puulämmitteinen sauna. Erityisesti omistuksen siirtymisen jälkeen uimahallin monipuolisia palveluita, mukaan lukien nämä saunat, arvostettiin kovin, ja tämä onnistuminen mahdollisti myös muita palveluita. Itse asiassa kun Sauna-lehdessä kohdistettiin huomio yleisen saunan häviämisen ongelmaan, modernin uimahallin suosion kasvua pidettiin sen merkittävimpana aiheuttajana:

”Monet saunanystävät eivät näitä ”saunoja” arvosta eivätkä niihin tyydy, mutta niin vain on, että ne ovat vieneet yleisiltä saunoilta asiakkaat. On sitä paitsi jo kokonainen uusi sukupolvi, joka ei muunlaisista saunoista tiedäkään.”⁵⁶

Kuva 5:Yrjönkadun uimahallin iso allas (kuva: tuntematon 1968 /Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto)

⁵⁵Stewen, 1985, s.22:Sauna-lehti, 3/85

⁵⁶Jokipii, 1985, s.4:Sauna-lehti, 3/85

1970–80-luvulla syntyi muutamia täysin uudentyypisiä ”yleisiä” saunoja, joita luonnehtivat kaupunkilaisen elämätavan merkit mm. baari, kuntosali ja klubi. Esimerkiksi Ruoholahdessa olevaan historiallisena nuorisokulttuurin ja Elävän musiikin yhdistyksen tapahtumapaikkana tunnettuun Lepakkoon rakennettiin vuonna 1981 kertalämmitteinen aito yhteissauna, joka vuonna 2013 valitettavasti tuhoutui tulipalossa. Löylyhuone näytti aivan tavalliselta saunalta, mutta esimerkiksi pukuhuone muistutti hivenen baaria, ja vaatteet laitettiin joko baaripöytien tuoleille tai pieneen naulakkoon⁵⁷. Kuitenkin kuntosalien saunoja ja julkisissa ajanvietepaikoissa toimivia tilaussaunoja lukuun ottamatta nämä edellä mainitut uudentyypiset saunat eivät kestäneet pitkään, eikä ainakaan Helsingin kantakaupunkiin ole syntynyt merkittäviä ”oheissaunoja”.

Kuva 6:Lepakkoluolan saunan oleskelutilat (kuva: Ylikoski Maria, 1999 /Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto)

⁵⁷Jetsonen, 2000, s.130

4 KYLPEMISKULTTUURIT JAPANISSA JA SUOMESSA

Koska Helsingin uusien yleisten saunojen analyysiosassa viittaisin tarpeen mukaan japanilaisen sento-kylpylän kulttuuriin suomalaisen saunakulttuurin samankaltaisena vertailukohteena, tässä luvussa pyrin selvittämään, voidaanko mahdollisesti nämä kaksi eri maiden julkista paikkaa asettaa rinnakkain. En avaa tässä tutkimuksessa japanilaisen furon (kylpemisen) pitkää historiaa ja ideaa, mutta kerron ainakin hieman Tokion sento-kylpylän liiketoiminnan historiasta ja nykytilanteesta, jotka suhtautuvat myös loppupohdintaan viimeisessä luvussa. Luvun loppuluvussa pohdin suomalaisen saunan ja japanilaisen furon kulttuurien samankaltaisuuksia ja myös eroja.

4.1 Japanin sento-kylpylän historia pääkaupungissa

Kuten jo mainitsin, Suomen yleisen saunan radikaali muutos viime vuosisadan aikana muistuttaa Japanin sento-kylpylän tilannetta samana aikana. Toisaalta niiden tarinat siihen asti näyttävät todella erilaisilta: karkeasti sanottuna sento-kylpylän kulttuuri on kehittynyt enemmän maalliseksi viihdekeskukseksi ja myös taiteelliseksi tilaksi. Tässä luvussa avaan hieman yleiskuvaa sento-kylpylän historiasta. Koska jokaisessa isossa kaupungissa mm. Osakassa ja Kiotossa on ainutlaatuisia piirteitä ja uniikki historia, kirjoitan pääasiassa Tokion alueen tilanteesta.

Sento-kylpylän tutkijan Shinobu Machidan mukaan ei tiedetä tarkasti, millä vuosisadalla sento-kylpylä on syntynyt Japanissa, mutta eräästä kertomuksesta, joka kirjoitettiin 1200-luvun lopun ja 1300-luvun alkupuolen välillä, löytyy kuvaus, kuinka jotkut kutsuttiin Kioton Higashiyamassa olevaan kylpylään. Lisäksi muutamissa 1260–1430-lukujen kirjoituksissakin esiintyy sanoja, jotka merkitsevät kylpylää, joten voidaan ajatella, että Japanissa kylpylämäiset palvelut ovat alkaneet jo Kamakura-kaudella (1192–1333)⁵⁸.

Edon ensimmäinen sento-kylpylä, joka muistutti saunaa, avautui vuonna 1591 ja siitä 15 vuoden jälkeen olivat kylpyläliikkeet jo jokaisessa kaupunginosassa. Koska samurait ja ylimykset arvostivat paljon kylpemistä, alemmatkin luokat alkoivat toivoa voivansa kylpeä kotona, mutta tuona aikana se oli lailla kielletty suurissa kaupungeissa

⁵⁸Machida, 2001, s.15

tulipalojen vaaran takia. Siksi tavallisille kaupunkilaisille sento-kylpylässä käyminen oli ainoa tapa kylpeä arjessaan. Silloin kun kylvettiin useimmin höyryssä, ihmiset pukeutuivat erikoispukuihin, mutta kylpemisen tyylin muuttuessa riisuminen tuli yleisemmäksi.

Machida kertoo, että Edo-kauden (1600–1868) kylpylän rooli oli myös olla eräänlainen salonki, jossa eri sosiaaliluokkien ihmiset kuten samurait ja tavalliset kaupunkilaiset nauttivat yhdessä kylpemisen lisäksi monenlaisista viihdykkeistä⁵⁹. Kylpylän yläkerroksessa oli seurusteluhuone, jossa kylvyn jälkeen asiakkaat saivat teetä, nauttivat lautapeleistä, katsoivat näytelmiä jne. Myöhemmin paikalle kutsuttiin jopa ilotyttöjä, minkä takia ilmapiiristä tuli tietenkin moraaliton ja lopulta lailliset sento-kylpylän seurusteluhuoneet kiellettiin vuonna 1885.

Ennen vuotta 1791, jolloin päätettiin alastoman yhteiskylpemisen kieltolaki, ja jopa sen jälkeenkin, Edon kaupungista löytyi viisi kylpylätyyppiä. Kylpylässä saattoi olla pelkästään miesten huone tai naisten huone tai kylpylässä miehillä ja naisilla oli omat uintivuoronsa, lisäksi oli myös erilliskylpylöitä ja yhteiskylpylöitä. Kuten havaitsimme seurusteluhuoneen roolin muutoksesta, kylpylät olivat asteittaisesti muuttuneet siveettömiksi paikoiksi. Koska kylpylässä oli pimeä, jopa erilliskylpylöissäkin jotkut yrittivät livahtaa toisen sukupuolen tilaan välissä olevan seinän aukkojen kautta. Tällainen japanilaisten siveetön puoli kylpyläkulttuurissa hämmästytti ja suututti länsimaalaisia vierailijoita. Hallitus oli yrittänyt ahkerasti kohentaa tilannetta lain voimalla, mutta se ei mainittavasti parantunut ainakaan Edo-kauden aikana.

Toisaalta, edolaiset kehittivät monipuolisesti myös tyylikkäitä ja jopa taiteellisia kylpylän nautintotapoja ja tarvikkeita. Esimerkiksi kylpyhuoneen sisäänkäynniksi rakennettiin erittäin koristeellisen portti nimeltään zakuro-guchi(石榴口), jonka tarkoitus oli kohottaa asiakkaiden ennakko-odotuksia kylpylästä. Ninai-buro(荷い風呂) oli siirrettävän kylpylän vuokrapalvelu ryhmille, jotka halusivat nauttia furosta esim. kirsikkapuun alla ja lumimaisemaa katsellessa. Erään tuolloisen kirjan kuvitus osoittaa, että kylvyn ympärillä myös soitettiin musiikkia⁶⁰. Myös furoshiki(風呂敷) – neliönmuotoinen kaunis tekstiilikangas, johon voitiin paketoita tavaroita kuljetettavaksi, syntyi tuona aikana sento-

⁵⁹Machida, 2001, s.35

⁶⁰Machida, 2001, s.37

kylpylästä vaatteiden pakettikankaaksi sekä jalkapyyhkeeksi. Niiden lisäksi monenlaiset kauneudenhoitotarvikkeetkin luotiin ja levitettiin sento-kylpyläkulttuurin kautta.

Suuri osa nykyaikaan säilyneistä sento-kylpylöistä avattiin yrityksenä Meiji-kaudella (1868–1912), ja niiden perusta rakennettiin Showa-kauden (1926–1989) alussa⁶¹. Kuitenkin on ajateltu, että erikoinen arkkitehtuurityyli nimeltään miya-zukuri (宮造り), joka on säilynyt nykyaikaan asti Tokion sento-kylpylöissä, on kehitetty Taisho-kauden (1912–1926) loppupuolesta Showa-kauden alkupuoleen asti⁶². Miya-zukuri-tyylille on tunnusomaista vanhan temppelin tai linnan näköinen julkisivu, jolla on chidori-hafu(千鳥破風) niminen suuri kolmionmuotoinen pääkatto, sen alapuolella oleva toinen kaarimuotoinen katto nimeltään kara-hahu(唐破風) ja niiden välillä näkyvä taiteellinen puinen kohokuvakoriste nimeltään gegyo(懸魚). Katosta nousee pitkä ja uljas savupiippu, johon kirjoitetaan yrityksen nimi ja myös pääoven edessä roikkuvat kylttiverhot.

Kuva 7: Tokion Daikoku-yu(大黒湯) - sento-kylpylän julkisivu, jossa näkyvät tyypilliset miya-zukurin yksityiskohdat (kuva: Ayana Palander)

Kylpyammeet, pesusoikot ja suihkut ovat samassa isossa kylpyhuoneessa, jonka sisäkatto sijaitsee korkealla, keskimäärin noin 9 metrin korkeudessa. Pihalla on yleensä esteettinen puutarha, joka muodostuu kasveista ja hiomattomista luonnonkallioista ja kaunis lammikko, jossa on värikkäitä kaloja. Tämä toimii luonnon elementeistä rakennettuna

⁶¹Machida, 2001, s.21

⁶²Machida, 2001, s.55

miellyttävänä maisemana, joka ilahduttaa kylpeviä asiakkaita, jotka lepäävät tai odottavat kylpykumppania. Myös rakennuksen sisätiloista löytyy monenlaisia taiteellisia koristeita, kuten kylpyhuoneen iso seinämaalaukset kansalaisesta maisemasta ja keramiikkakaakelikuviot kylpyammeen ympärillä.

Kuva 8: Tokion Tikoku-yu (帝国湯) - sento-kylpylän kylpyhuone, jossa näkyvät iso seinämaalaukset ja värikkäät keramiikkakaakelikuviot. Seinämaalauksen aihe on Fuji-vuori, joka on tunnettu kauneimpana vuorena Japanissa, ja omistaja pyysi maalareita lisäämään myös lapsia ilahduttavia leikkisiä yksityiskohtaisia, kuten kanin ja helikopterin. (kuva: Ayana Palander)

Pääsyy, miksi tuona aikana sento-kylpylän rakennukset suunniteltiin näin hienosti ja taiteellisesti, on Machidan mukaan se, että suuren Kanton maanjäristyksen (v.1923) jälkeen eräs tempelirakennuksen kirvesmiehistä suunnitteli ja toteutti ennenkuulumattoman uudenlaisen ja hienon kylpylä-rakennuksen, joka toi suuren määrän asiakkaita ja muut Tokion alueen yritykset, joiden kylpylät tuhoutuivat, heti alkoivat jäljitellä ja kohentaa omia tilojaan⁶³. Siitä huomiota herättävän miya-zukuri-tyylin ja taiteellisten koristeiden buumi on jatkunut jopa 1960-luvulle asti, minkä takia tuosta kylpylästä tuli Tokion sento-kylpylöiden ainutlaatuinen symboli. Näin ollen japanilaisilla on tapana yhdistää kylpylän ympäristö esteettiseen ja taiteelliseen kokemukseen, mikä lisää kylpemisen mukavuutta.

⁶³Machida, 2001, s.56

4.2 Sento-kylpylän nykytilanne ja uusia projekteja

Tokion sento-liiton julkistaman arkiston mukaan vuonna 1937 sento-kylpylöiden määrä Tokiossa oli suurimmillaan, n. 2900, mutta toisen maailmansodan aikana se romahti vain 400:aan. Kuitenkin jälkeinpäin kylpylät rakennettiin uudestaan yllättävän nopeasti asiakkaiden tarpeen mukaan ja 1968 oli sodanjälkeinen huippuvuosi, jolloin Tokiossa oli 2687 sento-kylpylää. Siitä saakka määrä on asteittain laskenut⁶⁴. Määrän vähentymisen pääsyyt ovat ilmeisesti asiakkaiden määrän vähenemisen aiheuttama kriisi, sento-kylpylöiden omistajien puute seuraajista ja omistajien ikääntyminen⁶⁵. Lisäksi omistajat ovat kärsineet polttoaineiden hinnan noususta ja rakennusten vanhenemisesta.

Yksi itsestään selvä ilmiö, joka aiheuttaa asiakkaiden määrän vähentymistä, oli kotikylvyn yleistyminen 1960-luvulta alkaen. Vuonna 1968, joka oli sento-kylpylöiden määrän huippuvuosi, tokiolaisten kotikylvyn omistavien osuus oli vielä 42.2 %, mutta vuonna 1993 osuus ylti 90 %:iin.⁶⁶ Näin sento-kylpylöiden määrän ja kotikylvyn omistavien osuuden muutokset ovat selkeästi kääntäen verrannollisia. Samaan aikaan, jolloin sento-kylpylöiden määrä alkoi laskea Japanissa, sama trendi vallitsi yleisten saunojen suhteen Suomessa, vaikka Suomen arkistoista ei löydykään määrän muutoksen tarkkoja lukuja.

Toisaalta, 1980-luvun keskivaiheilla yhtäkkiä lisääntyivät uudenlaiset kylpyläliikkeet, niin sanottu super-sento(スーパー銭湯) Kuten osoitin jo toisessa luvussa, Japanin laki luokittelee kylpylä-liikkeiden kategorian kahteen: 銭湯(sento) eli 普通公衆浴場 (tavallinen yleinen kylpylä) ja その他の公衆浴場 (muiden yleisten kylpylöiden tyypit). Sento-kylpylä on maksullinen kylpypalvelu, joka kuuluu jokaisessa prefektuurissa toimivaan sento-liittoon, jonka kaupunki rahoittaa, ja kylpylä tarjoaa palvelua liiton päättämällä yhteishinnalla. Super-sento poikkeaa muiden yleisten kylpylöiden tyypeistä eikä se noudata sento-liiton sääntöjä tai kieltoja ja näyttää vähän samankaltaiselta kuin eurooppalaisten spa-liikkeet, tosin super-sentossa on harvoin uimahallia. Pääsymaksu on vähän kalliimpi kuin sento-kylpylöissä, ja palvelut ovat monipuolisempia ja viihdyttävämpiä. Pääpalvelu on tietenkin kylpemispaikan tarjoaminen, mutta kylpyhuone on yleensä tavallista isompi ja siellä on erilaisia kylpytiloja kuten poreallas, aromaattinen kylpy, ulkokylpy tai jopa suomalaisen

⁶⁴V.1989 Tokion sento -kylpylän määrä tuli vähemmän kuin 2000, ja v.2005 tuli vähemmän kuin 1000

⁶⁵Sato, 2003, s.282

⁶⁶Japanin sisä-, ja viestintäministeriön arkisto

tyylin sauna. Tämä on periaatteessa erilliskylpylä, joten uimapukua ei tarvita käyttää. Toisaalta rakennuksessa on myös yhteistiloja, mm. ravintoloita, baari, hierontapalveluja ja jopa tila nokosten ottamiselle, jolloin pitää laittaa päälle pyjama, joka annetaan etukäteen tiskiltä. Yleisistä kylpylöiden, lukien mukaan super-sentot, on nykyisin yllättävän nopeasti lisääntynyt. Japanin sosiaali- ja terveysministeriö raportoi tiedon siitä, että vuonna 2013 tavallisten yleisten kylpylöiden (sento-kylpylöiden) osuus koko kylpylöissä pienentyi 17.1 %:ksi.

Tällainen monipuolinen viihtymispalvelu muistuttaa Edo-kauden sento-kylpylän salonkia ja Löyly-projektikin voi pyrkiä samanlaiseen suuntaan (ks. 5.3.1). Kun kylpylässä ei ole kylpemisen lisäksi muita lisäarvoja, ihmiset, joilla on kotikylpy, ovat luonnollisesti siitä vieraantuneet. Super-sento selvästi antaa mahdollisuuden arkipäiväistä parempaan kylpemiseen, minkä lisäksi se tarjoaa monipuolisia huvituksia ja rentoutumista, tehden kylpemisestä viihdettä. Se yhdistää niiden ihmisten toiveet nauttia kylpemisestä monenlaisissa altaissa ja kylvyn jälkeen vaivattomasti siirtyä yhdessä nauttimaan hyvästä ruoasta ja seurasta. Ne ovat myös halvempia ja helppopääsyisempiä kuin maaseutujen kuumat lähteet, joten nykyisin myös ulkomaalaiset vieraat käyvät usein niissä.

Eikö sitten Japanissa rakenneta uusia sento-kylpylöitä? Tokion sento-liiton arkiston mukaan vuoden 1968 jälkeen, jolloin Tokiossa sento-kylpylöiden määrä oli suurimmillaan maailmansodan jälkeen, Tokiossa ei perustettu uusia sento-kylpyläyrityksiä, jotka olisivat liittyneet Tokion sento-liittoon. Poikkeuksena olivat kaksi kylpylää, jotka kaupunginosien hallitukset rakensivat ja omistivat.

Muista prefektuureista löytyy kuitenkin muutamia esimerkkejä uusista sento-kylpyläprojekteista. Yksi poikkeuksellinen esimerkki 2000-luvun sento-kylpyläprojekteista on ”Naoshima-sento I♥yu (直島銭湯アイラブ湯)⁶⁷”, joka avautui vuonna 2009 Kagawa-prefektuuriin kuuluvalla Naoshiman saarella. Naoshima on hyvin tunnettu 1990-luvulta lähtien elävänä kulttuurisaarena, jossa on monenlaisia nykytaiteen museoita, installaatioita ja ajatuksellisia moderneja kokeilevia arkkitehtonisia luomuksia historiallisessa maisemassa. I♥yu sijaitsee saaren pääsataman vieressä, ja sen suunnittelija on nykytaiteilija Shinro

⁶⁷Naoshima-sento verkkosivusto <http://www.benese-artsite.jp/naoshimasento/>

Ohtake. On myös sanottu, että tämä projekti on sekä saarelaisten omistama sento-kylpylä että kokonainen taideteos⁶⁸. Rakennuksen peruspiirre ja funktiot noudattavat perinteistä sento-kylpylän mallia, mutta julkisivuista, sisätiloista ja jopa tarvikkeista löytyy lukemattomia taiteellisia yksityiskohtaisia, joiden teemana on kohtaaminen monenlaisten muistojen kanssa helppotajuisesti kuvattuna⁶⁹. Tämän projektin merkitys on se, että siinä yhdistettiin saaren uusi imago kulttuurisaarena ja asukkaiden arkielämän tärkeä palvelu. Kuten Ohtake kertoo, kantava päätavoite on sellaisen uuden sento-kylpylän tekeminen, jota saarelaiset rakastavat käyttää ikuisesti⁷⁰, I ♥ yu on kohdistettu pääasiassa paikallisille asukkaille, joilta oli puuttunut siihen asti julkinen kylpylä paitsi turistien majoitukseen tähtäävät paikat, mutta I ♥ yu:ssa toki myös turistit voivat nauttia paikkakuntalaisten kanssa kylpemisestä ja taiteesta alasti.

Kuva 9:Naoshiman I ♥ yu (直島銭湯アイラブ湯) - sento-kylpylän kylpyhuone ja julkisivu (kuvat: Naoshima-sento verkkosivusto)

Lopuksi, vaikka tämä ei ole esimerkki sento-kylpylän elpymisestä, Tokiossa on trendinä suljettujen sento-kylpylärakennusten muuttaminen muuhun käyttöön.. Kuten aiemmin kerroin, Tokion sento-kylpylöiden rakennukset ovat arkkitehtonisesti arvokkaita ja ainutlaatuisia, joten kaupunginosat tai rakennusten uudet omistajat yrittävät entisöidä arkkitehtien kanssa niitä uusiksi julkisiksi rakennuksiksi, joita käytetään eri tarkoituksiin kuin kylpemiseen. Esimerkiksi Tokion Taninakan alueella oleva Scai the Bathhouse⁷¹ - taidegalleria oli ennen pitkään toiminut sento-kylpylä, joka oli toiminut noin 200 vuotta, ja

⁶⁸Ohtake, 2010

⁶⁹Naoshima-sento verkkosivusto

⁷⁰Naoshima-sento verkkosivusto

⁷¹Scai the Bathhouse Gallerian verkkosivusto <http://www.scaithebathhouse.com/>

jonka rakennus uudistettiin edellisen kerran vuonna 1951. Se sulkeutui vuonna 1991, jonka jälkeen sitä ei käytetty vähään aikaan, mutta vuonna 1993 se yllättäen remontoitiin ja muutettiin taidegalleriaksi⁷². Julkisivuun ovat täysin jääneet sento-kylpylän ominaisuudet ja päänäyttelytila on entinen kylpyhuone, jonka korkeatasoinen kattoikkuna antaa alas mukavaa luonnonvaloa installaatioteoksiin päin. Uudenlainen maisema galleriana helposti muistuttaa toisaalta perinteisen sento-kylpylän taiteellista sisätilaa.

Japanilainen kaupunkisuunnittelija Tamioka Junro osoittaa, että italialainen restauro (rakennuksien restaurointi) -idea, josta on nykyisin tullut suosittu Japanin arkkitehtuurin kentällä, ei tarkoita taannehtivuutta eikä remonttia vaan sitä, että arvokkaat vanhat rakennukset tai esineet käytetään hyväksi nykyajassa tai uusissa konteksteissa⁷³. Tämä olisikin luonteva sento-kylpylälle annettava ajan hengen mukainen suunta, jolloin luodaan paikkaan uusi käyttötarkoitus säilyttäen kuitenkin sen arkkitehtoninen arvo ja tilojen imago.

4.3 Sauna ja furo – kulttuurien samankaltaisuus ja ero

Tähän asti olen valottanut Tokion sento-kylpylän ominaispiirteitä ja historiaa, jotka ovat osittain hyvin samankaltaisia verrattuna Helsingin yleisen saunan kulttuuriin, joskin niissä on myös merkittäviä eroja. Ajattelen kuitenkin, että vertaillakseen näitä kahta, täytyy havainnoida myös japanilaisten furon (kylpemisen) ja suomalaisten saunan (saunomisen) kulttuurien samankaltaisuudet sekä erot.

Saunomisella ja furo-kylpemisellä on useita ilmeisiä samankaltaisuuksia. Kummatkin ovat jokaisen kansalaisen arkielämän käytäntöjä, vaikka niiden välillä on pieniä eroja toistuvuudessa ja toimituksen kestossa. Puhdistautuminen on molempien ydintavoite, mutta lisäksi molemmat antavat kuumaa ja rentouttavaa oloa ja yleisesti sanotaan niiden olevan terveellisiä. Terveysvaikutuksia on tutkittu myös tieteellisesti⁷⁴.

Sekä Suomen saunasta että Japanin furosta nautitaan alasti julkisessa paikassa, kunhan miesten ja naisten tilat on erotettu. Japanissa 1700-luvun loppupuolella ilmestyi

⁷²Tamioka, 2012, s.21

⁷³Tamioka, 2012, s.9

⁷⁴Helmikuussa 2015 Itä-Suomen yliopiston tutkimusryhmä julkisti tieteellisen tutkimuksen, jonka mukaan sydänperäisen äkkikuoleman riski on runsaasti saunovilla selvästi pienempi kuin vähän saunovilla.

alastomana yhteiskylpemisen kieltolaki, ja sitä tiukennettiin 1800-luvun keskivälissä, jolloin USA:n hallitus tuli väliin Japanin sisäpolitiikkaan. Nykyaikana melkein kaikkien kuntien kuntalaki kieltää yhteiskylpemisen. Suomessakin 1900–alkupuolella alettiin kieltää yhteissaunominen yleisissä saunoissa muutamassa kaupungissa mm. Oulussa (1902)⁷⁵ ja Tampereella (1920)⁷⁶. Nykyisin esimerkiksi Helsingin kaupungissa ei ole erikseen lakia yhteissaunomisesta. Toisaalta kehittyneiden maiden kylpylöissä ja kuumissa lähteissä on usein pidettävä uimapuvut moraalisisista syistä, muutama poikkeusmaa lukuun ottamatta.

Mitkä ovat saunan ja furon historiallisia ja henkisiä yhtäläisyyksiä? Kuten jo mainitsin, Suomessa kuluneen 20 vuoden aikana pidettiin kaksi näyttelyä, jotka vertailivat Suomen saunaa ja Japanin furoa. Yhden niistä FURO & SAUNA- yhteisnäyttelyn näyttelykirjassa elinympäristötieteen tutkija Masatomo Yamaguchi kiinnittää huomiota siihen, että japanilaisen kuumavesikylvyn kulttuuriset juuret ovat samanlaiset kuin saunan: sana furo on etymologisesti samaa alkuperää kuin luola, lämpökammiota merkitsevä sana muro(室). Kuten alkuperäinen nimi osoittaa, historiallisesti Japanin tyypillinen furo tarkoituksena on ollut säteilylämpökylpy: kivisessä kammiossa tai luolassa poltettiin tulta, tuhka lakaistiin pois ja lämmenneessä tilassa kylvettiin. Toisaalta kylpemistapa, jossa ihmiset nauttivat kuumassa vedessä kylpemisestä, on myös tunnettu pitkän aikaa nimellä yu (湯). Esimerkiksi 1100-luvun loppupuolella Naran Todaiji-temppeleä korjaaville työntekijöille tarjottiin iso amme, jossa oli kuumaa vettä, jotta he voivat toipua väsymyksestä päivän työn jälkeen. Luonnolliset kuumat lähteet, jotka paransivat haavoja ja poistivat väsymystä, ovat olleet pitkään samuraiden ja ylimysten merkittäviä matkakohteita. On kuitenkin sanottu, että Edon eli vanhan Tokion kylpylässä kuumassa vedessä kylpemisestä tuli yleisempi 1600-luvun alusta, mistä lähtien furo-sanankin merkitys on pikkuhiljaa muuttunut. Silti esimerkiksi Kiotossa oli vielä 1780-luvulla saunan tyyppisiä yleisiä kylpylöitä⁷⁷.

Yamaguchi kertoo myös, että sekä Suomessa että Japanissa kummatkin kulttuurit ovat kehittyneet menoista, joissa ihminen asettaa ruumiinsa alttiiksi kuumuuden pyhälle voimalle, joka syntyy veden ja tulen pyhydestä⁷⁸. Vaikka niiden merkitykset ja se, mitä ne edustavat, ovat erilaisia, ilmeisesti kaikkialla maailmassa ihmiset ovat tunteneet

⁷⁵Seppänen, 2007

⁷⁶Väistö, 1984, s.38

⁷⁷Machida, 2001, s.26

⁷⁸Yamaguchi, 1997, s.12

vedessä ja tulessa yliluonnolliset voimat. Kulttuuritieteen tutkija Hisashi Yamauchi, joka erikoistuu maailman kylpemiskulttuurien vertailututkimukseen, myös osoittaa, että monissa maailman kulttuureissa on annettu tulelle ja vedelle samankaltaisia symbolisia merkityksiä: ne puhdistavat, poistavat demoniset myrkyt ja herättävät sielun uuteen elämään. Joten luonnollisesti maailman historialliset kylpy- ja saunakulttuurit pitävät sisällään tällaisia henkisiä merkityksiä jossain muodossa⁷⁹. Yamaguchi luokittelee kylpemisen alkuperäiset päätavoitteet seuraavan neljään teemaan⁸⁰:

1. rentoutuminen (やすらぎ/yasuragi): mieli ja ruumis vapautuvat jännityksistä
2. puhdistautuminen (きよめ/kiyome): mieli ja ruumis puhdistuvat
3. parantaminen (いやし/iyashi): mieli ja ruumis parantuvat vaivoista
4. nauttiminen (たのしみ/tanoshimi): mieli ja ruumis nauttivat

Sitä mukaa kuin kylpemisen suosio lisääntyi ja myös tiede on edennyt, tietenkin alkuperäinen pyhyys laimeni. Silti näyttää siltä, että nykyisinkin Suomen saunassa ja Japanin furossa nämä henkiset merkitykset ovat pysyneet jopa maallistuvamman tulkinnan myötä. Itse asiassa Suomen saunan ja Japanin furon sanotaan olevan harvinaisen kestäviä kulttuureja, joita on koko historian ajan pidetty suositeltavina arkitapoina omassa yhteiskunnassaan ja nykyisin arvioidaan jopa kansallissymboleiksi. On ilmeistä, että suosion kestävyys vaikuttaa yleismaailmallisesti pyhiksi koettujen elementtien lisäksi molempien kansojen erikoinen yhteenkuuluvuudentunne luonnon kanssa. Tämän näyttelyn puheenjohtaja Kenji Ekuan arvioi myös, että erityisesti sekä Japanille että Suomelle on suotu runsaasti vettä ja luontoa ja näiden maiden asukkaita yhdistää luonnon palvomisen myös tunnetasolla⁸¹.

⁷⁹Yamauchi, 2011, s.27

⁸⁰Yamaguchi, 1997, s.14

⁸¹Ekuan, 2001, s.5

5 TOIMINTAKONSEPTIEN ANALYYSI KAHDESSA YLEISESSÄ SAUNASSA

Tässä luvussa tarkastelen kaksi todellisen yleinen sauna-projektin toimintakonseptia, jotka syntyvät Helsingissä 2010 – luvulla, ja erityisesti pyrin selvittämään niiden merkityksiä suhteessa perinteisiin yleisiin saunoihin.

5.1 Lähestymistapa

5.1.1 Näkökulmat ja kysymykset

Analyysikohteeksi olen valinnut vuonna 2013 Merihaassa avautunut Kulttuurisauna ja Hernesaaren rannalle vuonna 2016 kesänä avautuva Löyly. Edellisissä luvuissa mainituista syistä Kulttuurisaunan aineiston olen kerännyt julkaisuista, esimerkiksi suunnittelijan kustantamasta, projektista kertovasta kirjasta, ja Löyly-projektin aineiston olen muodostanut lähinnä haastattelun kautta. Kuitenkin molempien analyysien kannalta koko sisällön kokoava kysymys kummallekin on ”Mikä on tämän yleisen saunan merkitys nyky-yhteiskunnassa?”.

Jo edellisessä luvussa nostin esille myös kaksi avainsanaa, yhteisöllisyys ja kaupunkikulttuuri. Yhteisöllisyyden näkökulmasta heräsi kysymys, mikä on ihmisille yleiseen saunaan saapumisen ja tuntemattomien kanssa kylpemisen merkitys. Yksi merkitys on varmasti ekologinen: yhdessä kylpeminen säästää luonnonvaroja, mutta olettaakseni siellä on myös ihmisten välisiin suhteisiin liittyviä merkityksiä. Kaupunkikulttuurin näkökulman perusteella haluan selvittää, mikä merkitys näillä yleisillä saunoilla on omassa paikallisyhteisössään. Lisäksi on kiinnostavaa, mikä on niiden rooli laajemman kaupunkikulttuurin kannalta, jos niillä sellainen on.

Valmistan nämä näkökulmat mielessä pitäen kaksi pääkysymystä (1. ja 2. kursivoidut kysymykset), joiden alle lisäsin myös kahdeksan pienempää tukikysymystä, jotka tukisivat pääkysymystä:

Pääkysymys: Mikä on teidän yleisen saunanne merkitys nyky-yhteiskunnassa?

1. Miten yleinen saunanne vaikuttaa yhteisöllisyyteen?

- 1-1. Kuvaile, minkälainen paikka sauna on! Miten se vaikuttaa elämäämme?
- 1-2. Mikä on yleisessä saunassa saunomisen kokemuksen erikoisuus? Mitkä ovat yleisessä saunassa saunomisen hyvä ja huono puoli, verrattuna yksityissaunassa saunomiseen?
- 1-3. Miten toivoisitte toisilleen tuntemattomien asiakkaiden olevan yhdessä tai vaikuttavan keskenään saunassanne?
- 1-4. Onko rakennuksessanne arkkitehtonisia ratkaisuja, jotka tukevat edellä mainitsemaanne toiveita?
- 1-5. Missä tiloissa asiakkaiden pitäisi käyttää uimapukua? Miksi? Mitä tapahtuu, jos asiakkaalla ei ole omaa uimapukua mukana?
- 1-6. Onko teillä muita käyttösääntöjä tai kieltoja yksityisyyden suojaamiseksi?
- 1-7. Miten tulkitsette nyky-yhteiskuntamme yhteisöllisyyttä? Mitkä ovat sen piirteet ja ongelmat?
- 1-8. Haluatteko herättää yleisen saunanne kautta jotain uudenlaista arvoa yhteisöllisyyteen tai asiakkaiden ajattelutapaan?

2. Miten yleinen saunanne vaikuttaa kaupunkikulttuuriin?

- 2-1. Mikä on mielestänne perinteisten saunojen hyvä puoli ja huono puoli?
- 2-2. Mikä on yleisen saunanne erityispiirre verrattuna perinteisiin yleisiin saunoihin?
- 2-3. Mitä ideoita tai toimintamalleja yleinen saunanne omaksui perinteisistä yleisistä saunoista?
- 2-4. Minkälaisille ihmisille saunanne on etupäässä suunnattu? Onko se suunnattu esim. lähinnä hernaarelaisille, kaikille Helsingin asukkaille, vai turisteille?
- 2-5. Mikä on ratkaiseva syy siihen, että yleinen saunanne on Hernesaarella?
- 2-6. Onko rakennuksessanne arkkitehtonisia ratkaisuja, jotka kiinnittävät huomiota ympäristöön tai ympäröivään kulttuuriin?
- 2-7. Voisiko mielestänne yleisen saunanne joko toimintakonsepti, tai arkkitehtoninen ominaisuus toimia muussakin kaupungissa/kaupunkialueella/maassa? Jos voisi, minkälaisessa paikassa? Miksi?
- 2-8. Milla tavalla mielestänne yleinen saunanne osallistuu kaupunkikulttuuriin tai luo uutta kaupunkikulttuuria?

5.1.2 Kulttuurisaunan analyysin menetelmä ja toteutus

Kulttuurisaunan analyysissä pyrin löytämään asiaan liittyvästä julkaistusta tukimateriaalista suunnittelijoiden sekä yrittäjien Nene Tsuboin ja Tuomas Toivosen ajatuksia, jotka vastaavat yllä oleviin pieniin kysymyksiin, minkä jälkeen yritän selvittää itse pääkysymysten ja lopuksi kokoavien kysymysten vastaukset.

Toivosen ja Tsuboin lausumat Kulttuurisaunasta eivät kerro paljoa. Tarkastelen kuitenkin ensin sitä, mikä on Tsuboin idea Kulttuurisaunasta hänen omassa kirjassaan ”Proposal #2”. Tämä on käsikirja-kokoinen pieni ja ohut julkaisu, jossa on paljon kuvia. Sivujen otsikkoina on useita avainsanoja mm. ”sauna”, ”edge of water”, ”kiosk ja waiting” sekä niiden englanninkieliset selkeät selitykset. Johdannon mukaan tämä kirja sisältää heidän ideoitaan, jotka on kehitetty Kulttuurisaunan suunnittelemisen prosessin ohella⁸². Joten näitä avainsanoja ja niiden selityksiä voidaan pitää ideaalisina komponentteina, jotka vahvistavat Kulttuurisaunan toimintakonseptia.

Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, että Alvar Aallon eräs artikkeli uudesta yleisestä saunasta 1920-luvulla innosti suunnittelijoita kehittämään Kulttuurisaunan idean⁸³. Seuraavassa luvussa esittelen Aallon kyseisen projektisuunnitelman yksityiskohtaisesti ja vertailemalla Aallon kertomaa suunnittelijoiden kertomaan analysoin, mikä on Aallon idean ydin ja miten se vaikuttaa heidän projektiinsa.

5.1.3 Löylyn analyysin menetelmä ja toteutus

Löyly-projektin haastattelun tapauksessa vuoden 2015 toukokuun alussa lähetin sähköpostitse eri taholle haastattelupyynnön ja esikyselylomakkeen. Pyysin palauttamaan vastaukset minulle kolme päivää ennen haastattelupäivää. Haastateltavat ovat projektin pääyrittäjä toimiva Antero Vartia (yrittäjä / kansanedustaja), pääsuunnittelija Ville Hara (Avanto arkkitehdit Oy), Jari Huhtaniemi (Arkkitehti SAFA) Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastosta, ja projektin edellinen pyörittäjä Ville Iivonen (Sauna Finlandia Holding Oy:n edustaja). Esikyselyyn kuuluivat edellä mainitsemani 16 pienempää kysymystä sekä lisäkysymykset eri tahojen taustoista ja kunkin roolista projektissa. Torstaina 25.6.2015 kaikki tahot ja minä

⁸²Tsuboi, 2012, s.5

⁸³Esim. Elomaa, 2012, s.19

Iivosta lukuun ottamatta kokoonnuimme projektin suunnittelijan Haran toimistossa Helsingissä. Haastattelutilaisuudessa kirjoitettujen vastausten perusteella keskustelimme kaikki yhdessä kahdesta laajemmasta kysymyksestä, eli kysymyksistä 1. ja 2.

Haastattelutilaisuudessa annoin kaikille jokaisen esikyselylomakkeen kysymyslistan vastaukset ja niitä tarkastellessa ja vertaillessa pyysin jokaista kommentoimaan ja kertomaan mielipiteensä vapaasti. Koska Huhtaniemi ja Vartia eivät olleet ehtineet palauttaa vastauksiaan pyydettyyn päivämäärään mennessä, kysyin heiltä pienemmistä kysymyksistä tarkemmin tarpeen vaatiessa. Toimin periaatteessa keskustelun puheenjohtajana ja yritin viedä keskustelua etenemään kohti yhdessä luotua keskustelun lopputulosta.

Alkuperäisen aikataulun mukaan tarkoituksena oli keskustella kummastakin pääkysymyksestä noin 40 minuuttia ja tapahtuma kestäisi yhteensä korkeintaan kaksi tuntia, sisältäen esipuheen, kahvitauon ja vapaan keskusteluajan. Tosin haastattelutilaisuus kesti yhteensä noin 100 min. Vartia saapui 15 minuuttia myöhässä eikä Iivonen ei päässyt paikalle lainkaan eli Ville Hara, Jari Huhtaniemi ja Antero Vartia vetivät keskustelua.

Kaikki keskustelut nauhoitettiin ja jälkepäin litteroin ne analyysitehtäväni materiaaliksi, mutta koko litteroitu teksti ei tule näkyviin tässä tutkielmassa. Käytän myös esikyselylomakkeen vastauksia sitaattimateriaalina. Niiden lisäksi pyysin heitä näyttämään haastattelutilaisuudessa tai jälkikäteen projektiinsa liittyviä arkistoja, piirroksia ja dokumentteja, jotka vahvistavat tai tukevat haastattelun sisältöä.

Edellä mainittujen haastatteluista saatujen materiaalien perusteella lopuksi analysoin itse kokoavan kysymyksen: Mikä on teidän yleisen saunanne merkitys nyky-yhteiskunnassa?

5.2 Kulttuurisauna –projektin toimintakonsepti

5.2.1 Projektin runko

Kulttuurisauna on arkkitehti Tuomas Toivosen ja japanilaisen suunnittelijan Nene Tsuboin yhteisprojekti, joka oli osa World Design Capital (WDC) Helsinki 2012–ohjelmaa, ja avautui yleisölle toukokuussa 2013. Se rakennettiin Helsingin Merihaan merenrantatontille, joka oli

1970-luvulla kaavoitettu kahvilakäyttöön, mutta jäänyt rakentamatta⁸⁴. Merihaka on kerrostalovaltainen asuinalue, joka sijaitsee merenrannan sekä Hakaniemen sillan ja Sörnäisten rantatien välissä. Tontin vuokrasopimus kaupungin kanssa on tehty 30 vuodeksi. Tontilla kasvaa suuri koivu. On mielestäni hauska idea, että suunnittelijat jättivät sen terassipihalle suunnittelemalla rakennuksen sen ympärille⁸⁵.

Saunassa on yksi kertalämmitteinen kiuas ja kaksi erillistä 15–20 hengen löylyhuonetta, miehille ja naisille erikseen.. Käyttötapa on hyvin sama kuin perinteisissä yleisissä saunoissa, paitsi että kengät jätetään sisäänkäynnin lähelle.. Tiskillä asiakkaat maksavat käyntimaksun, jättävät kengät, ja menevät sisään erillisiin pukuhuoneisiin. Pukuhuoneen ja löylyhuoneen välillä on pieni tila, jossa on pesusoikko ja kaksi suihkua, kuten muissakin yleisissä saunoissa. Löylyhuoneen lauteilta on näkymä Uspenskin katedraalille tai merelle Laajasalon suuntaan, ja saunasta pääsee atriumin kautta mereen uimaan ja talvella avantoon. Asiakkaat nauttivat saunasta alasti, mutta laittavat uimapuvun tai pyyhkeen päälle tiloissa, joissa molemmat sukupuolet ovat yhdessä, kuten atriumissa, aulassa tai meressä uidessa. Tiskiltä voi ostaa juomia ja keitettyjä muniä syötäväksi, johon idea tuli luultavasti japanilaisesta kuumissa lähteissä kylpemiskulttuurista, joka on Tsuboin oma kulttuuritausta.

Tässä projektissa Toivonen ja Tsuboi toimivat suunnittelijoiden lisäksi rakennuttajina, yrittäjinä ja toiminnan pyörittäjinä. Myös Fortum Oyj vastasi saunan edistyksellisestä energiapuolijärjestelmästä. Fortumin projektisuunnitelman mukaan kulttuurisaunan energiapuolijärjestelmän tavoitteena on saavuttaa saunan käytön nollassa hiilijalanjälki⁸⁶. Esimerkiksi, sauna tuottaa aurinkosähköä omiin tarpeisiinsa katolle integroiduilla aurinkopaneeleilla. Rakennuksen viherkatolle sijoitetaan noin 12 m² aurinkoenergiaa varaavia ohutlevykennoja. Kahden löylyhuoneen välissä sijaitseva kertalämmitteinen kiuas lämmitetään puupellettejä polttamalla. Pelletin poltto tapahtuu voimalaitosten käyttämää kaksivaiheista polttotekniikkaa hyödyntäen, ja koko saunarakennuksen ja käyttöveden lämmitys hoidetaan hyödyntämällä lämmön talteenottoa. Lisäksi merenrannassa sijaitseva rakennus hyödyntää merivesipiiriä, jonka vesikiertoa hyödynnetään talvella tuloilman esilämmittämiseen ja kesäaikaan saunarakennuksen

⁸⁴Esim. Yle Uutiset, 16.4.2012 4:48

⁸⁵Esim. Elomaa, 2012, s.19

⁸⁶Fortum Media, 6.6.2012 10:00

viilennykseen. Fortumin viestintäjohtaja Aki Koskinen arvioi tätä projektia ”uudeksi ekologiseksi saunakulttuurin Mekaksi Helsingissä⁸⁷”.

Kulttuurisaunan rakennuksessa on myös yksi tila, jossa Toivonen ja Tsuboi järjestävät saunan johtamisen ohella arkkitehtuurin opiskelijoille New Academy-nimisen projektin, joka on yhdistelmä luentoja ja työpajoja⁸⁸.

WDC Helsinki 2012–loppuraportissa luonnehditaan tämän projektin suunnitelluksi tavoitteeksi uusiutuvien energialähteiden käytön lisäksi herättää keskustelua kaupunkikulttuurista ja uudenlaisesta saunakulttuurista ja parantaa keskustan ranta-alueiden käyttöä⁸⁹. Suunnittelijat kertovat myös, että projektinimi Kulttuurisauna tuli alun perin arkkitehti Alvar Aallon kirjoittamasta artikkelista Keski-suomalaiselle (ks. s.2-3). Hänen suunnittelunsa ei toteutunut, mutta Toivonen ja Tsuboi kiinnittivät huomiota Aallon herättämään kulttuurisaunan ideaan, ja on sanottu, että heidän projektinsa nimi ja osin ideakin viittaavat Aallon yleisönosastokirjoitukseen⁹⁰.

Kuva 10: Kulttuurisaunan julkisivu ja ranta (kuva: Ayana Palander)

⁸⁷Fortum Media, 6.6.2012 10:00

⁸⁸A+U 531 14:12, s.126

⁸⁹World Design Capital Helsinki 2012 Loppuraportti, s.58

⁹⁰MTV.fi Uutiset, 27.4.2013 21:23 (Päivitetty 19.6.2013 09:51)

5.2.2 Toimintakonseptin tarkastelu

Ensiksi tarkastelen Kulttuurisaunan idean erikoisuutta yhteisöllisyyden näkökulmasta. Kyseisen projektin päähenkilöt eivät valitettavasti ole paljastaneet omia näkökulmiaan monisanaisesti, mutta Proposal#2–kirjan johdannossa toinen suunnittelija Tsuboi ilmaisee yleisen saunan idean ihmisille seuraavan laisesti:

The public sauna is a place where people get together, be naked, are cleansed mentally and physically, and become relaxed by sharing quiet togetherness.⁹¹

Tsuboi myös paljastaa, että projektin idean takana on vaikuttanut hänen oma kokemuksensa kotimaansa sento-kylpylässä. Hän kertoi menevänsä usein Japanissa sento-kylpylään ja tulevansa sieltä pois puhdistautuneena ja virkistyneenä sekä ruumiillisesti että henkisesti⁹².

Without clothes, we become anonymous. No need to pretend, with no place to hide. The public bath is a place where we respect each other and enjoy togetherness...civilization!⁹³

Tästä ymmärrämme hänen ajattelevan, että sekä yleisen saunan että sento-kylpylän erikoisuus ihmisten välisissä suhteissa on sen tarkoitus antaa ihmisen olla muiden edessä nimettömänä ja suojattomana itseään. Hän myös arvostaa hiljaisuuden jakoa muiden kanssa. Lisäksi yhtenä hänen kantavista ajatuksistaan on tämä erityistilanne, jossa alastomat, tuntemattomat ihmiset ovat läsnä suljetussa ahtaassa tilassa joutuen ottamaan huomioon toisinaan ja nauttimaan hetkestä yhdessä, mikä muodostaa tavallaan ”sivilisaatiota”. Henkilökohtaisesti eläydyn hyvin noihin ajatuksiin kokemuseräisellä tasolla ja uskon, että ne ovat yleisen saunan ja sento-kylpylän erikoisia iloja. Onko kuitenkaan mahdollista todistaa näitä arvoja teoreettisesti ja juurruttaa ne yleisluonteiseksi hyödyksi nykyajassa? Miten ne ylittävät tähänastisen historian, jossa ihmiset ovat vieraantuneet yleisestä saunasta sen takia, että saunominen tuntemattomien kanssa julkisessa paikassa on jotenkin ärsyttävämpi kokemus kuin olla saunassa yksin tai tuttujen kanssa?

⁹¹Tsuboi, 2012, s.5

⁹²Elomaa, 2013, s.18

⁹³Tsuboi, 2012, s.9

Tällä hetkellä Suomesta ei valitettavasti löydy akateemisia tutkimuksia, jotka käsittelevät saunovien ihmisten keskinäistä psykologisia suhteita. Japanissa on kuitenkin julkaistu 2000-luvulla muutamia mielenkiintoisia kenttätyö-pohjaisia tutkielmia, jotka käsittelevät nykyajan japanilaisten käyttäytymistä ja yhteisön muodostumista sento-kylpylässä. Vuonna 2003 Kioton yliopiston opiskelija Saton jättämä tutkimus intensiivisestä käyttäytymishavainnosta eräässä sento-kylpylässä⁹⁴ on mielestäni niistä näkemyksellisin ja vaikuttavin pohdinta sento-kylpylöiden ihmissuhteiden erikoisluonteesta. Tämä on itse asiassa hänen kandidaattitutkielmansa ja myöhemmin se julkaistiin yleiskirjan osaksi⁹⁵ harvinaisen arvokkaan kenttätutkimuksen esimerkkinä. Hän kävi samassa lähellä olevassa sentossa tiistaisin yli yhdeksän kuukautta naisten puolella kello 20.30–23.30. Kylpiessään hän havainnoi tarkasti jokaisen asiakkaan paikoittamista, käyttäytymistä, keskustelua ja vuorovaikutusta asiakkaiden välillä, paljastamatta heille havaintojaan. Näistä pitkäaikaisista havainnoista hän löysi paikallisesta sento-yhteisöstä monenlaisia tapoja ja erikoisia ilmiöitä, esim. vakioasiakkaiden mieltymyksestä lempipaikkoihinsa, tarkkuudesta paikanvalinnan suhteen ja epäsuorien sääntöjen ja elintapojen muodostumisesta. Lopuksi hän pohti alastomien ihmisten sosiaalisen aseman muodostumista pääosin amerikkalaisen sosiologin Erving Goffmanin teorian perusteella.

Sato kertoo, että sento-kylpylässä japaninkielisen ”なじむ(najimu)”-verbin idea on tärkeä, kun luonnehtii sento-kylpylän yhteisön muodostumista⁹⁶. Najimu-sanalle paras suomenkielen vastine on mielestäni punoutuminen tai limittyminen. Hän viittaa japanilaisen folkloristin Michitaro Tadan tulkintaan kyseisestä sanasta. Tada tulkitsee najimu-sanan seuraavasti:

Sattumalta kaksi osapuolta kohtaa lähietäisyydeltä toisensa, he paljastavat ruumiinkielellä jotain omista ajatuksistaan, huomioivat toisten signaaleja ja tämän kokemuksen myötä kummatkin osapuolet muuttavat itseään vähän kerrallaan melko tiedottomattomasti. Najimu-tuntemus herää tämän hienoisen muuttumisen prosessin kautta⁹⁷.

⁹⁴Sato, Serika, ”Behavioristics in sento” (銭湯の行動学), 2003

⁹⁵Sugawara, Kazuyoshi, A Challenge of Fieldwork: Practical Anthropology Primer (「フィールドワークへの挑戦 — 〈実践〉人類学入門」), 2006, Sekaishisoshu-Kyogakusha Co. Ltd, s.259–282

⁹⁶Sato, 2003, s.281

⁹⁷Sato, 2003, s.281 / Tada, 1978

Sento-kylpylässä kaksi tai useampi toisilleen tuntematonta ihmistä, joilla on eri taustoja ja kokemuksia kylpemisestä, sattumalta kohtaavat lähietäisyydellä. Jotkut ovat vakioasiakkaita, ja jotkut eivät ehkä ole lainkaan tutustuneet yleiseen kylpemiseen. Saton mukaan kylpeminen ei ole silti käytäntö, jossa kaikkien asiakkaiden on suoritettava kylpeminen yhdessä yhteisen säännön mukaan, vaan on sellainen, jossa jokainen suorittaa kylpemisensä omassa tahdissaan, mitä Goffman luonnehtii sanalla *unfocused gathering*⁹⁸ (kohdistamaton kokoontuminen). Onhan totta, että kylpylässä muut asiakkaat ovat periaatteessa muukalaisia aivan kuin kahvilassa ja ihmiset nauttivat oman ruumin ja mielen virkistämisestä kommunikoimatta muiden kanssa proaktiivisesti.

Toisaalta tietenkin missä tahansa julkisessa tilassa kaivataan jonkin verran yksilön käyttäytymisen hienosäätämistä. Goffman määrittelee sellaista ihmisten kykyä, jolla tämä kiinnittää huomiota tarkoituksenmukaiseen käyttäytymiseen, sanalla *involvement* (suom. osallistua) ja huomioi seuraavasti:

Whatever the prescribed main involvements, and whatever their approved intensity, we usually find, (...) that the individual is required to give visible evidence that he has not wholly given himself up to this main focus of attention. Some slight margin of self-command and self-possession will typically be required and exhibited⁹⁹.

Itse asiassa voidaan sanoa, että kylpylässä ihmiset keskittyvät muiden tuntemattomien edessä äärimmäisen yksityisyyttä suojelemaan käytökseen: he keskittyvät oman ruumin tuntemuksiin ja mielihyvään täysin alasti, joka on ilmeisesti ihmisen suojattomin tilanne. Tässä omituisessa tilassa jopa jonkun hetkellinen katse saattaisi häiritä toisen nautinnon hetkiä, joten kaikki, jotka kuuluvat kylpylän yhteisöön, kaipaavat aina jotain järjestystä omaa rauhaa varten. Tämän järjestyksen ylläpitäminen varjelee myös omaa suojaa. Siksi jokaisen asiakkaan pitää kiinnittää huomiota toisiin hallitsemalla omaa käyttäytymistään jollain tavalla.

Kuitenkin jos tällainen kirjoittamaton käsky muita kohtaan painostaa liikaa asiakkaita ja häiritsee kylpemisen iloa, ihmiset tietenkin kaikkoavat kylpylästä. Samalla jonkun puuttumattomuus ja jopa liiallinen yhteistyökyky joskus karkottavat ihmisiä. Siksi kylpylässä on arvostettava najimu-idea, jolla vähentää ihmisen ärtymistä

⁹⁸”Where no focused interaction occurs, the term *unfocused gathering* can be used” Goffman, 1963, s.24

⁹⁹Goffman, 1963, s.60

vähimmäismäärään tai jopa tekee siitä täysin huomaamattoman vaivan. Tämä voi olla sitoutumaton, väsymätön ja erittäin hyväntahtoinen vuorovaikutustapa kohdistamattomassa kokoontumisessa. Toisten läsnä olevien signaalien tarttuessa liittyy itsensä luonnollisesti yhteisöön oman käyttäytymisensä hienoisella myötäilyllä.

Esimerkiksi jos kaksi toisilleen tuntematonta ihmistä sattumalta ajautuu miellyttävään keskusteluun, toki he voivat jatkaa jutusteluaan. Mutta jos toinen heistä ei ole halukas keskustelemaan, toisen pitää vastaanottaa signaali ja muuttaa käyttäytymistään. Huolimatta siitä, että he nauttivat juttelusta, mutta jos joku toinen viestittää kiusaantuvansa heidän äänekkyydestään, heidän täytyy huomioida sekin. Näin ollen jokaisen najimu-tavan verkko voisi suojata sekä yksilön että hetkellisen yhteisön turvaa ja mukavuutta juostavasti, minkä lisäksi se luo yksilölle jonkinlaisen yhteenkuuluvuuden tunteen paikalla olevaan yhteisöön liioja kommunikoimatta. Sanoisin, että sellainen yhteenkuuluvuus tukee myös henkilökohtaisen kylpemisen mukavuuden jakamista, sillä se on mukavuus, joka sisältää kaikkien ihmisten viihtymisen tunteen. Kuten Tsuboi ilmaisee ”become relaxed by sharing quiet togetherness”.

Mielestäni japanilaisen najimu-idean luoma yhteisöllisyyden muoto heijastaa Tsuboin ajattelemaa yleisen saunan ja sento-kylpylän erikoisuutta, olemista muiden edessä nimettömänä ja suojattomana oma itsenä. Myös otaksun, että tällaisen yhteisöllisyyden mallia Tsuboi pitää ”sivilisaationa”, jota voisi soveltaa ihmissuhteisiin missä tahansa omaa tilaa arvostavassa yhteiskunnassa.

Tähän asti olen kirjoittanut pääasiassa Japanin sento-kylpylän yhteisöllisyyden muodosta. On tietenkin turha samaistaa japanilaisten käyttäytymistapaa sento-kylpylässä suomalaisen yleisen saunan käyttäytymistapaan, mutta onhan huomattava, että projektin toisen päähenkilön Tsuboin mielessä on ollut tuttuja mielikuvia sento-kylpylän keskeisistä tavoista, jotka voisivat lisätä Kulttuurisaunan toimivuutta. Kulttuurisaunasta löytyy tosiasiallisesti muutamia hauskoja yksityiskohtia, jotka näyttävät Japanin kylpykulttuurin kunnianosoituksilta. Yhteistä on esimerkiksi se, että asiakkaan täytyy riisua kengät sisäänkäynnin luona, kokoontumisen ja kylpykumppanin odottamisen mahdollistava yhteistila ja että tiskiltä voi ostaa keitettyjä munia¹⁰⁰. Ja ilmeisesti yleinen sauna voisi olla

¹⁰⁰perinteinen japanilainen keitetty muna matalalla lämmöllä, joka oli alun perin tehty luonnon kuumassa lähteessä

yllättävän sopiva paikka soveltaa sento-kylpylässä muodostuvan yhteisöllisyyden ideaa tai mahdollisesti samanlainen yhteisöllisyys on jo pitkään ollut Suomen yleisissä saunoissa. Sen voi havaita esimerkiksi kun saunassa asiakkaat hallitsevat yhdessä löylyn määrää, huolimatta siitä, että jokaisella on omansa tunteensa ja käsityksensä löylyn mukavuudesta.

Voidaan sanoa, että Kulttuurisauna alkoi toimia sellaisena kokeilevana paikkana, jossa nykyajan ihmiset katsovat ja kokeilevat, miltä sellainen yhteisöllisyys tuntuu ja kuinka arvokas se olisi suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa. Sen merkitys voisi uudistaa ja herättää uusia arvoja toisen ajan toisessa yhteiskunnassa. Tällä hetkellä, toukokuussa 2015, Kulttuurisaunassa ei oteta vastaan yli kolmen hengen seurueita¹⁰¹, mikä korostetusti rohkaisee toisilleen tuntemattomien ihmisten kohtaamista, mistä huolimatta tietääkseni tästä ilmapiiristä nauttivat sekä vakioasiakkaat että nuoret asiakkaat, jotka eivät ole aikaisemmin kokeilleet perinteisiä yleisiä saunoja.

Analysoidakseni Kulttuurisaunan vaikutusta kaupunkikulttuuriin tarkastelen ensin Alvar Aallon vuonna 1925 kirjoittamaa artikkelia, joka vaikutti Toivosen ja Tsuboin projektin nimeen ja perusideaan. Väitteen taustana on, että Aalto oli silloin kovin ihastunut uusklassismiin, joka vaikutti vahvasti 1920-luvun pohjoismaisen arkkitehtuuriin. Mallikseen hän otti Italian arkkitehtuurin ja kaupunkeihin, joihin hän tutustui häämatkallaan. Siksi Aalto oli ryhtynyt innolla antamaan Jyväskylälle italialaista leimaa¹⁰² ja kyseisessä artikkelissakin esitetään roomalainen kylpylaitos verrattuna suomalaiseen saunaan. Toisaalta tämä artikkeli myös osoittaa, että Aalto oli kiinnostunut myös paikallisen ympäristö- ja kulttuurivarannon hyötykäytöstä, mikä tuli hänen elinaikaiseksi toimintakonseptiksikseen paikallisiin elementteihin ja paikalliseen kulttuuriin huomiota kiinnittävänä arkkitehtina. Esimerkiksi näin Aalto kirjoitti kyseisessä artikkelissa:

Suomalainen kulttuurisauna harjulle, sellainen joka vuosisadoissakin kehittyy ja vanhenee arvokkaasti kuin roomalainen, kaikkien meidän huolenpidon esineenä oleva suomalainen kulttuurinähtävyys¹⁰³.

¹⁰¹<http://www.kulttuurisauna.fi/>

¹⁰²Schildt, 1982, s.253

¹⁰³Schildt, 1982, s.255 / Aalto, Keski-suomalainen 22.1.1925

Näistä lauseista ymmärrämme, että Aalto ei ole pelkästään ihastunut italialaiseen arkkitehtoniseen tyyliin ja ilmeeseen, vaan arvostaa roomalaisen (italialaisen) kulttuurin historiallista kestävyyttä ja kunnioitusta. Hän on siis halunnut herättää samankaltaista vetovoimaa kotimaahankin paikallisella tavalla eli suomalaisella saunakulttuurilla. Tämä idea saattaa perustua jonkin verran nationalismiin, joka oli levinnyt myös Suomeen muiden taidelajien maailmassa tuona aikoina. Tuossa yhteiskunnassa ei kuitenkaan saunaa tai yleistä saunaa ollut vielä pidetty kaupunkikulttuurin voimavarana eikä pidetty myöhemminkään siihen asti, kunnes Suomen Saunaseura ry perustettiin vuonna 1937 ja saunakulttuuria alettiin tarkastella objektiivisesti. Siksi Aalto, jonka mielestä hänen Kulttuurisaunansa voisi olla suomalaisten arkielämän muotojen renessanssi, voi pitää ensimmäisenä suomalaisena, joka yritti herättää yleisen saunan yleisluonteista arvoa kulttuurin voimavarana.

Toisaalta hän lienee arkkitehtina ajatellut, että tavallista vanhaa saunaa itseään on hankala juurruttaa arvokkaana kulttuurivarana. Miksi Aalto nimitti kyseistä projektikonseptia Kulttuurisaunaksi? Siksi, että hän suunnitteli luovansa jonkinlaisen ”kansallismonumenttisaunan”, jota tukee tarkoituksenmukainen ja yksinkertainen suunnittelu Suomen heräävässä sivistyksessä. Aalto siis pohti hyvin konkreettisesti, minkälaista Kulttuurisaunaa voisi soveltaa Jyväskylän Harjun rinteeseen maisemaan ja ilmapiiriin, ei mihinkään muuhun paikkaan. Kuten mainitsin, 1920-luvulla Kulttuurisaunan lisäksi Aalto neuvoi ja ehdotti ahkerasti kaupunkisuunnitelmia Jyväskylän ja Keski-Suomen rakennuskaavoihin. Hän oli lapsuudesta saakka asunut tällä alueella ja alkoi tehdä uraansa siellä koulutuksensa jälkeen. Nuori ja intohimoinen Aalto pyrki tällä tavalla keskittymään siihen ympäristöön, jossa hänen arkkitehdin työuransa alkoi ja kehittämään näiden alueiden asukkaiden elinympäristöä, vaikka lopulta Kulttuurisauna ja useita muita ideoita jäi toteutumatta.

Näistä syistä ollaan yleisesti sitä mieltä, että Aallon Kulttuurisaunan idea syntyi kahden perustavoitteen yhdistelmästä: kansallisperinteen arvon uudistamisesta sivistyksellisellä tasolla ja välittömän paikallisalueen ympäristön kehittämistä. Ottaen huomioon, että tuona aikana Suomen arkkitehtuurimaailma oli yleisesti siirtynyt laajempaan kansanväliseen suuntaan, Aallon konsepti Kulttuurisaunasta vaikuttaa toimivan vastakkaiseen suuntaan. Olen kuitenkin havainnoinut, että nämä kaksi puolta periytyivät Merihaan Kulttuurisaunaan sen nimen lisäksi.

Toivonen ja Tsuboi ilmaisevat Kulttuurisauna-projektin pyörittämisen ”hyper-paikallisen autonomian rakentamiseksi¹⁰⁴”. He arvioivat toimintaansa seuraavasti:

Finnish architectural culture has always been isolated and provincial, yet dreaming of becoming connected and metropolitan. Our trajectory seems to run in the opposite direction, from a universal embrace and ambition towards constructing a fragile autonomy through hyper-local specific engagements¹⁰⁵.

Tästä itsearvioinnista voidaan huomauttaa, että Kulttuurisauna-projekti on tarkoituksena edennyt miltei samaan suuntaan kuin Aallon kulttuurisauna. Toisin sanoen Kulttuurisauna-projektin myötä Toivonen ja Tsuboi yrittävät kehittää ”omaa lähiympäristöä” ”paikallisen perinnön vetovoiman perusteella”, mikä ryhtyy kantamaan arkkitehtuurikulttuuria toiseen suuntaan kuin pääsuuntaukseen.

Koska molempien Kulttuurisaunojen sijainnit ja suunnitellut ajankohdat ovat erilaisia, Helsingin Kulttuurisaunan käytännöllinen lähestymistapa on tietysti täysin erilainen kuin Jyväskylän Harjulle suunniteltu Kulttuurisauna. Selvennän vielä yksityiskohtaisesti, miten Toivonen ja Tsuboi kehittävät yleistä saunaa nykyaikana paikkakunnan kulttuurissa ja pyrin myös pohtimaan, millainen on heidän ajatuksensa ”hyper-paikallisen autonomian rakentamista”.

Merihaka, johon Kulttuurisauna avautui, on Helsingin Kallion kaupunginosaan kuuluva kantakaupungin alue Hakaniemen sillan ja Sörnäisten rantatien välisellä rannalla. Kallio on Suomen tiheimmin rakennettu kaupunginosa, jossa pienasuntojen osuus on Helsingin suurimpia¹⁰⁶. Helsingin ensimmäinen junarata Pasilasta Sörnäisten satamaan avattiin 1863, ja siitä alkoi Sörnäisten voimakas kasvu. Kaupunkirakentaminen levisi Kallioon, kun muutamat tehtailijat perustivat osakeyhtiön työväen asuttamiseksi. Ilmeisesti sinä aikana yleisten saunojen määrä on myös lisääntynyt. Toisaalta Kallio uudistui sotien jälkeen nopeasti ja 1960–70-luvujen aikana korttelien puutalot muuttuivat kivitaloiksi, joissa on myös oma suihkuhuone tai jopa sauna. Vuoden 2014 uusimman tiedoston mukaan yli 55 % Kallion asukkaista on 19–39-vuotiaita ja asunnoista 90 prosenttia on yksiöitä tai kaksioita, joista suuri osa on ollut aikaisemmin työläisten asuin taloissa. Nykyisin Kallio on

¹⁰⁴A+U 531 14:12, s.126

¹⁰⁵A+U 531 14:12, s.127

¹⁰⁶Helsinki Alueittain 2014, s.78

myös tunnettu uudentyylisen taiteen ja alakulttuurin alueena, mikä on tämän alueen yksi merkittävä piirre.

Kallion alueelta löytyi erityisen suuri määrä yleisiä saunoja, joista kaksi on jopa toimimassa. Kuitenkin 1950-luvun Helsingin keskusta-alueen yleisten saunojen sijaintikartta osoittaa, että saunat eivät sijainneet kaupungin ranta-alueella vaan ne olivat keskittyneet lähinnä asuinalueille jotka olivat kaukana merestä, ja missä oli paljon työntekijöiden asuttamia kerrostaloja. Itse asiassa rannan läheisyydessä olevia saunoja ei löydy mistään kaupunginosasta. Todennäköisesti syy on se, että perinteisen yleisen saunan kulttuuri oli kasvanut enimmäkseen edellä mainituilla työläisten asuinalueilla, jotka kehiteltiin jo yleisen saunan rakentamisen kukoistusaikana tai ennen sitä (ks. 3.2). Yleisesti ottaen ranta-alueita kehitettiin asuinalueiksi myöhemmin kuin yleisillä saunoilla oli kysyntää. Merihaassakin alkoi 1970-luvulla vanhojen teollisuusalueiden muuttaminen muuhun käyttöön¹⁰⁷ ja vuosien 1973–1986 aikana rakennettiin tuo omaleimainen, korkea kerrostaloalue. Silloin suuri osa Helsingin yleisistä saunoista oli jo kadonnut. Tästä taustasta voidaan todeta yleistäen, että perinteisen yleisen saunan kulttuuri ei voinut koskea ranta-alueen ympäristöä.

Merihaka on ollut yleisen saunan kukoistusalueen naapuri, vaikka se ei ole ollut sen ydin. On siis ilmeistä, että Kulttuurisaunan yksi merkittävä rooli on historiallisen yleisen saunakulttuurin elvyttäminen ja vahvistaminen sen kukoistusalueen äärellä. Todellisuudessa Kulttuurisaunasta löytyy muutamia klassikko-jälkiä, jotka tuovat paikkakuntalaisille mieleen vanhan yleisen saunan nostalgiaa. Vanhasta muistuttaa esimerkiksi se, että savupiipussa näkyy retro-neonvalo ja se, että miesten ja naisten pesusoikkona toimii iso yhteissoikko. Myös sama kiuas antaa löylyn miesten ja naisten puolelle, kuten esimerkiksi Rajaportin saunassa Tampereella.¹⁰⁸ Lisäksi Toivosen ja Tsuboin liiketoiminta ottaa huomioon markkinatilanteen ja vaikuttaa toteuttavan osuustoiminnallista hinnoittelua sekä sopeuttaa aukioloaikansa naapurialueella toimivien yleisten saunojen yritysten kanssa. Kulttuurisauna on toisaalta moderni yleinen sauna, joka heijastaa nykyajan sivistyksen ilmapiiriä ja tekniikkaa. Projektin rungon osassa mainittu innovatiivinen luontoon ystävällinen energiajärjestelmä on ilmeisesti sen yksi esimerkki.

¹⁰⁷Helsinki Alueittain 2014, s.78

¹⁰⁸Elomaa, 2013, s.18

Kulttuurisaunasta löytyy myös uudenlaisia piirteitä aikaisempiin yleisiin saunoihin verrattuna. Yksi merkittävimmistä niistä on saunan sijainti, minkä avulla asiakkaat nauttivat saunomisen lisäksi rannassa viilentyemisestä, uinnista ja avannosta niin kuin mökin rantasaunassa. Toivonen ja Tsuboi omaksuivat Merihaan ympäristön projektin tarkoituksenmukaiseksi elementiksi. Proposal#2 – kirjassakin paljastetaan, että nämä ovat Kulttuurisaunan idean merkittävänä aineosina:

Location:

Site of sauna should be in a place where air moves all the time. Similar to water, if air doesn't move, it starts losing freshness. In sauna people's worries and tiredness are steamed off, so we need new air to flush them out after the day.¹⁰⁹

Edge of Water:

Edge of water is edge of habitat.

Air on top of water is different than air on top of land. That's why at the edge, there is always wind. People like to be near water. Every shore is connected to the ocean, it's where we are from.¹¹⁰

Kuten kansan tieteen professori Ilmar Talve totesi, kulttuurin muodon muuttuminen tapahtuu aina yhteisössä, jossa uutuus kohtaa yhteisön aikaisemman kulttuuriperinteen, joka on muovautunut sopeutuessaan paikalliseen luonnonympäristöön¹¹¹. Tässä vaiheessa Merihaan paikallinen ominaisuus kutsui Helsingin kantakaupunkiin uudentyyllisen yleisen saunan, toisin sanoen Kulttuurisaunassa yhdistetään rantasaunan ja kantakaupunkilaisten yleisen saunan erikoisuuksia, mikä synnyttää myös suomalaisen saunakulttuurin uutta muotoa. Tämä tilanne toisi myös paikkakuntalaisille asumisalueesta uuden kokemuksen, sillä kyseisellä alueella ei ole uimarantoja. Maisema ja asuinympäristö visuaalisena ja fyysisenä kokemuksena määrittää syvällisesti paikkaan kuulumista ja kodintunnetta¹¹². Näin ollen Kulttuurisauna voi kasvattaa saunakulttuurin uudenlaista nauttimistapaa ja paikallisympäristön käyttöä, joka innostaa paikkakuntalaisia, kuten Aalto esitti 90 vuotta sitten Jyväskylässä.

Teen seuraavaksi tulkinnan Toivosen ja Tsuboin tarkoituksesta hyper-paikallisen autonomian rakentamiseksi. Tässä on huomionarvoista, että suunnittelijat myös omistavat ja

¹⁰⁹Tsuboi, 2012, s.10

¹¹⁰Tsuboi, 2012, s.15

¹¹¹Talve, 1990, s.412

¹¹²Saarikangas, 2011, s.180

pyörittävät kyseistä yritystä, mikä on epäilemättä tavallisen arkkitehdin tehtävän ulkopuolella. Tämä osoittaa, että Toivosen ja Tsuboin toimintakonsepti lähestyy kokonaisvaltaisemmin arkkitehdin vastuualuetta ja että he ovat kaikkein eniten valmistautuneet hallitsemaan ja havainnoimaan jatkuvasti projektin tulevaisuutta sen keskeltä.

Sanakirjan mukaan autonomia-sanana merkitsee valtiollista itsemääräämisoikeutta tai sisäistä itsehallintoa. Tässä vaiheessa itsehallinto kuulostaa sopivammalta. Toivosen ja Tsuboin projektin kokonaisvaltaista johtoa pidetään tietysti itsehallintona, mutta myös heidän tarkoituksena Kulttuurisaunan rooliksi Merihaan rannassa on itsehallinnon rakentaminen. He korostavat tärkeintä olevan se, että kaikki heidän tekemisensä kohdistuu heidän lähimpään ympäristöönsä eli Helsingin Merihakaan, Hakaniemeen ja Kalasatamaan sekä ihmisiin, jotka siellä tapaavat ja työskentelevät heidän kanssaan, mm. asiakkaisiin, opiskelijoihin ja yhteistyökumppaneihin.¹¹³ Tämän projektin päätavoitteena on siis aktivoida hyvin rajattua määrää paikallisia ihmisiä ja heidän muodostamaansa yhteisöä.

Onhan totta, että nyky-yhteiskunnassamme kaikenlaiset tehtävät ja tapahtumat, jotka ylläpitävät arkielämäämme, suoritetaan täysin erikseen eri ammattilaisten tai palvelujen avulla eri paikoissa, joista suurin osa on kokijalle täysin näkymättömissä ja tuttavapiirin ulkopuolella. Tämän vuoksi monenlaisille nykyajan kaupunkilaisille koti tai kotialue merkitsee joskus pelkästään nukkumispaikkaa. Toisaalta, ennen ihmisten arki perustui enemmän paikalliseen autonomiaan. Ihmiset kävivät työssä tai omistivat yrityksen useimmiten kaupunginosassa, jossa asuivat, he menivät ostoksille naapurikauppoihin ja tukivat naapuruston elämää paljon vahvemmin kuin nykyisin. Yleiset saunat tai sento-kylypylät ovat olleet sellaisen oman alueen elämän symbolinen paikka, joka luo paikkakuntalaisille läheisen suhteen ja kiintymyksen kotialueeseen. Siellä asukkaat toipuvat päivän väsymyksestä perheen ja tuttujen naapurien kesken. Lisäksi Japanin sento-kylypölyissä järjestettiin aikaisemmin usein kaupunginosahallinnon virallisia tai epävirallisia tapaamisia.

Tällainen paikallisen tason yhteisön kasvattama autonomia, jota japanilainen sosiologi Takeshi Sasaki luonnehtii sanalla ”väliseurueen avaama julkisuus”, toimii

¹¹³A+U 531 14:12, s.126

yksityisyyden ja hallinnon johtaman byrokraattisen julkisuuden välisenä suojaverkkona, jota luonnehtii toisten tukeminen ihmisystävällisen kommunikaation ja huolenpidon kautta¹¹⁴. Otaksun, että Toivosen ja Tsuboin tavoitteleva Kulttuurisauna voi olla juuri sellainen menetettyä paikallista autonomiaa jälleenrakentava keskus nyky-yhteiskunnan hajanaisuudessa. Siksi he eivät mainosta liikettään näyttävästi, eivätkä he ota vastaan ryhmien varauksia, jotta heidän saunansa voi koska tahansa toivottaa paikalliset vakioasiakkaat tervetulleiksi.

5.3 Löyly -projektin toimintakonsepti

5.3.1 Projektin runko

Suuri osa jälkimmäisen tutkimuskohteen, Löyly-projektin, projektisuunnitelmasta ei ole vielä tällä hetkellä toteutettu tai julkistettu. Esittelen kuitenkin projektin taustaa viittaamalla haastateltavien esittelyyn haastattelutapahtumassa sekä julkistettuihin tiedotteisiin ja artikkeleihin. Lisäksi käytän suunnittelijan alkuperäistä, vuonna 2011 julkaistua Hernesaaren Saunakylä-projektisuunnitelmaa, joka julkaistiin vuonna 2011¹¹⁵. Käytän myös Helsingin kaupungin Hernesaaren osayleiskaavaa.

Löyly-projekti on ollut osa Helsingin kaupungin johtamaa Hernesaaren aluekehityksen kaavaa. Koska Helsingin kaupunki osallistui vuodesta 2009 alkaneeseen EU:n satamakaupunkien projektiin, keskustelut ranta-alueiden kehityksestä tulivat hyvin ajankohtaisiksi. Hernesaari on eteläisimpään Helsinkiin kuuluvan Länsisataman kaupunginosan teollisuusalue, jonka länsirannassa nykyisin sijaitsee kaksi risteilyalusten laituria ja telakka, joka on dominoinut 1970–90 luvulta asti alueen kaupunkikuvaa. Vuonna 2009 Helsingin Kaupunkisuunnitteluvirasto julkaisi Hernesaaren uuden osayleiskaavan luonnoksen, jotta osayleiskaava saataisiin valmiiksi valtuustokäsittelyssä vuonna 2011.

Tarkoituksena oli korvata alueella voimassaoleva yleiskaava vuodelta 2002, joka määritteli Hernesaaren pääosin työpaikka-alueeksi, jossa on teollisuus-, toimisto- ja

¹¹⁴Sasaki, 2002, s.5

¹¹⁵PUU-lehti 2/2011, s.43

satamatoimintoja¹¹⁶. Kaavan uudistuksen taustana telakan ja Helsingin kaupungin välisen vuokrasopimuksen mukaisesti telakka oli poistettava vuoden 2012 lopulla Hernesaaren alueelta, minkä jälkeen suuri tontti vapautui rakentamiselle. Itse asiassa nykyisin Hernesaarella toimii edelleen telakka, koska Arctech Helsinki Shipyard Oy., joka on vuodesta 2010 saakka venäläisen United Shipbuilding Corporationin (USC) omistama yritys, on jatkanut Hernesaaren alueidensa vuokrasopimusta vuoteen 2018 ja aloitti uuden jäänmurtajatuotannon toimintaa, minkä vuoksi kaupunginhallitus hylkäsi vuonna 2013 Hernesaaren osayleiskaavan ja palautti sen uuteen valmisteluun¹¹⁷.

Osayleiskaavaluonnoksen mukaan alueelle pitää kuitenkin tulla asuntoja, työpaikkoja ja kaksi purjevenesatamaa ja tavoitteena oli, että alueesta tulisi elinvoimainen ja viihtyisä osa Helsingin kantakaupunkia¹¹⁸. Suunnitteluohjelmaan kuului mm. uusien asuin kerrostalojen rakentaminen, risteilijäsataman ja purjevenesataman perustaminen ja noin viiden hehtaarin laajuinen, korkeatasoinen rantapuiston kehittäminen itärannalle. Rantapuiston tarkoituksena on laajentaa merkittävästi Helsingin niemen eteläosia kiertävää virkistysalueketjua ja Merisatamanrannan suosittua kävelyaluetta länteen päin. Puiston suunnittelussa on yhtenäinen kokonaisuus, jossa on turvalliset ja toimivat kevyen liikenteen yhteydet ja monipuolisesti käsitelty rantaviiva¹¹⁹. Osayleiskaavaluonnoksessa ehdotettiin myös, että tähän puistoon voidaan sijoittaa kahviloita¹²⁰ ja julkinen uimala.

Edellä mainittu EU:n satamakaupunkien projekti aktivoi erityisesti myönteisiä keskusteluja, miten Hernesaaren ranta-alue kehitetään laivoilla saapuvien matkustajien viihtymiskohteeksi. Haastateltavan Huhtaniemen mukaan idea yleisen saunan rakentamisesta nousi itse asiassa sellaisesta workshop-tyyppisestä keskustelusta. Siihen ei kuitenkaan järjestetty konkreettista kilpailua. Tällaisen tilanteen myötä suomalainen arkkitehtitoimisto Avanto Arkkitehdilta tilattiin vuonna 2011 luonnos Saunakylä-nimisestä väliaikaisesta yleisestä saunasta Hernesaaren kärkeen. Tästä tuli Löyly-projektin alku. Saunakylän alkuperäiset piirustukset olivat jotakuinkin erilaiset kuin viimeisin versio. Tuolloin vesibussien kuljetustakin kaavailtiin samalta rannalta, joten Saunakylän alkuperäisenä

¹¹⁶Hernesaaren Osayleiskaavaluonnos, 2009, s.4

¹¹⁷Esim. Helsingin Sanomat, 28.10.2013

¹¹⁸Hernesaaren Osayleiskaavaluonnos, 2009, s.4

¹¹⁹Hernesaaren Osayleiskaavaluonnos, 2009, s.20

¹²⁰V.2014 kahvila ravintola Birgitta avautui Löylyn tontin vierelle.

yleiskuvana oli vesibussilaiturin yhteyteen rakennettava neljän saunan ja ravintolan muodostama saunapalvelukeskus¹²¹. Suunnittelijoiden kertoma peruskonsepti oli, että saunarannasta kehitetään design-kohde, joka tarjoaa helsinkiläisen saunaelämyksen kotimaisille ja ulkomaisille kylpijöille ydinkeskustassa ja samalla ulkosaariston äärellä¹²², mikä vaikuttaisi säilyneen periaatteessa tämänhetkiseen Löyly-projektiin. Väliaikainen hanke ei osoittautunut taloudellisesti kannattavaksi.

Vuonna 2011 tämä tulokseton projekti sai uuden yksityisen yrittäjän Ville Iivosen ja sitä ehdotettiin World Design Capital (WDC) Helsinki 2012-ohjelmaan Kulttuurisaunan kaltaiseksi osaksi ja sen projektinimeksi vaihdettiin Sauna Finlandia. Tutkittiin mahdollisuutta toteuttaa sauna kelluvana rakennuksena, mutta tämä ei avomerelle avoimen sijainnin vuoksi ollut mahdollista. Iivosen tultua mukaan Jari etsi saunalle paikan, jossa rantaviiva pysyy samana alueen muutostöistä huolimatta, jolloin sauna voitiin toteuttaa pysyvänä rakennuksena rannalle. Lopulta hanke siirrettiin Jasper Pääkköselle ja Antero Vartialle, joista tuli lopulliset yrittäjät ja projektin nimi päättyi ”Löylyksi”. Rakennuslupaa haettiin 9.7.2014. ja urakkakuvat piirrettiin hyvin pitkälle. Yrittäjä vaihtui lennosta ja uudella asiakkaalla oli paljon muutostoiveita, minkä vuoksi rakennuslupaa haettiin uudelleen 7.1.2015. Rakentaminen alkoi 26.3.2015, ja liike aiotaan avata keväällä 2016. Viimeisen suunnittelun mukaan rakennuksessa on kolme erillistä löylyhuonetta, joihin mahtuu kymmeniä saunojia. Yksi savusauna ja yksi perinteinen kertalämmitteinen sauna tulevat olemaan jatkuvassa käytössä, ja kolmas sauna lämpenee ryhmille tilauksesta, minkä lisäksi rakennukseen kuuluu terassiravintola.

¹²¹PUU-lehti 2/2011, s.43

¹²²PUU-lehti 2/2011, s.43

Kuva 11: Löylyn esityskuva (Kuva: Avanto Arkkitehdit Oy)

5.3.2 Toimintakonseptin tarkastelu

Olen huomannut ryhmähaastattelutapahtuman kautta, että tässä projektissa on hieman hankala selvittää toimintakonseptia jos jakaa erilleen yhteisöllisyyden ja kaupunkikulttuurin näkökulmat. Ensiksi voisin kommentoida, että Löyly-projektissa ajatellaan, että suuri osa saunatilassa muodostuvasta yhteisöllisyydestä hahmottaa myös projektin tavoittelemaa kaupunkikulttuurin tukemista. Lisäksi projektin pääkohderyhmä on risteilyaluksilla saapuvat matkustajat, joten täytyy otaksua, että projekti on periaatteessa tarkoitettu ja suunniteltu matkustajapalveluiden perusteella.

”Tässä on yhteisöllisyyden ja kaupunkikulttuurin lisäksi matkailupalvelun näkökulma vahvasti mukana, koska tänne tulee 3-4 sataa tuhatta risteilymatkustajaa vuodessa ja heille on haluttu tähän paikkaan antaa kiinnostava matkailuattraktio. Saunakulttuurin esittelemisen olisi luonteva nimenomaan tässä rannassa. (Huhtaniemi)”

Toisaalta projektin päähenkilöt ajattelevat, että silti palvelu on ensiksi suunnattava pikemminkin kaupunkilaisille ja alueen asukkaille, jotta projekti toimisi myös matkailijoille hyvin.

”Turistit eivät saa irti elämystä, jos he ovat keskenään, joten toki se yhteisöllisyys mitä toivotaan tähän saunahankkeeseen, tulee kaupunkilaisista ja asukkaista. Eli täytyy ensisijaisesti suunnata heille tämä palvelu ja sitten ne matkailijat voi seurata sitä, mitä suomalaiset tekee ja kokea sen kiinnostavaksi. (Huhtaniemi)”

Näin ollen heidän tarkoituksensa on, että voidakseen esitellä turisteille suomalaisen saunakulttuuria elämyksellisesti pitää ensin luoda paikkakuntalaisille tuttu ja mukava ympäristö, jossa he viihtyvät luontevalla tavalla. Saunominen on selvästi sellainen arkikulttuuri, johon ei voi tutustua eikä nauttia ilman tietoa vallitsevista saunomisen tavoista ja vailla omakohtaista kokemusta. Tässä parhaat matkaoppaat ovat ilmeisesti tavallisia kaupunkilaisia kulttuurin luojina ja pyörittäjinä.

Kaupunkilaiset ovat oman kaupunkikulttuurinsa luojia, pyörittäjiä ja myös toimijoita. Tämän näkemyksen vahvistamiseen liittyen viitataan vuonna 1985 Euroopan unionin (entisen Euroopan yhteisön) kulttuuriministerin hyväksymään ohjelman vaikutukseen Helsingin kaupunkiin, jonka puitteissa on järjestetty vuosittaisia Euroopan kulttuurikaupunkitapahtumia. Kyseisen ohjelman myötä vuonna 1990 Helsingin kaupunki julkisti kulttuurikaupunkitapahtumien neljä merkittävää tavoitetta¹²³:

- 1) Löytää ja toteuttaa kulttuuria rikastuttavia ja uudistavia projekteja ja toimintamuotoja
- 2) Suomalaista kulttuuria tehdään tunnetuksi Euroopassa. Samalla suomalaiset tutustuvat monikulttuuriseen Eurooppaan.
- 3) Helsingin seudun asukkaat eivät ole vain kulttuurin kuluttajia vaan myös itse aktiivisia toimijoita.
- 4) Kulttuuriprojektilla on pysyvä merkitys ja vaikutus ihmisten elämiseen ja olemiseen.

¹²³Heikkinen (URBS), 2000, s.142 /

Kuten kolmannessa kohdassa osoitetaan, ihanteellinen kulttuuritapahtuma on ensisijaisesti kaupunkilaisia aktivoiva, mikä innostaa myös ulkopuolelta tulevia vierailijoita. Vaikka Löyly-projekti suuntautuu selvästi matkailupalveluun, sille annetaan ensisijaisesti rooli, joka kutsuu, herättää ja aktivoi kaupunkilaisia, minkä seurauksena kaupunkilaiset itse toimivat tiedostamattomasti vierailijoille houkuttelevina navigoijina.

”(...) Se just puhui se turisti sitä, että sä tuut matkailijana Suomeen ja sä oot täysin ulkona siitä yhteiskunnasta, tavallaan. Et sulla ei oo minkälaisia kontakteja. Et sä käyt vaan katsomassa jotain Tempeliaukion kirkkoa ja sitten yks monumentti mutta ei se ole kauhean kiinnostavaa. Tai paljon kiinnostavampaa tavata niitä ihmisiä ja olla jonkinlaisessa kommunikaatiossa ja saunahan on just semmoinen paikka, missä tuntemattomatkin ihmiset voi keskustella keskenään ja että se on niin kuin luonteva (Hara).”

”Tavallaan päästetään nyt turisti kurkistamaan niin kuin pyhimmästä pyhään, siis siihen traditioon, joka me toivottavasti saadaan Hernesaaren istutettua. Ja uskon totta kai että siihen muodostuu se yhteisöllisyys, mitä turistit sitten voi tulla katsomaan (Huhtaniemi)”

Viime vuosikymmeninä matkailun kenttä on monin tavoin pirstahoitunut ja tarjonta monipuolistunut. Massatuotannosta on tehty jälleen paluuta yksilöllisyyteen, luonto-, kulttuuri-, hyvinvointi-, ja elämysmatkailu ovat kasvattaneet osuuttaan¹²⁴. Tällaisen kaupunkilaisten ja turistien vaatimaton vuorovaikutus saunassa ilahduttaisi luontevasti aktiivisimpia turisteja, jotka ovat kiinnostuneita sekä eksoottisesta paikallisesta kulttuurista että kokemuksellisista kohtaamisista ja kommunikaatiosta paikallisten kanssa. Henkilökohtaisesti olen suunnittelijoiden kanssa samaa mieltä sen suhteen, että eri taustojen ihmisten kohtaamisen ja vuorovaikutuksen toteuttamispaikaksi yleinen sauna on hyvin potentiaalinen paikka, jossa vieraat voivat oppia saunan natiivilta sen viihtymistapaa ja järjestystä ilman rasittavia kirjoitettuja sääntöjä.

Erityisesti haastateltavat arvioivat yleiselle saunalle ominaista yhteisöllisyyttä: ”tavataan ihmisiä samalla viivalla ja saunotaan rentouttavasti tuntemattomien kanssa” (Iivonen).

”Mikä minulle hirveän tärkeää on ylipäättään kaikissa tekemisessä on kohtaamiset ihmisten kanssa. (...) koska sauna on sellainen paikka, (...)missä ollaan alasti ja siinä paljon perinteitä, niin se riisuu meidät siitä asemasta missä ollaan, ja riippumatta siitä, että mitä muuten teet ihmisten tasa-arvoisia saunassa, ja sitten on myös paljon

¹²⁴Kostiainen, 2004, s.294

helpompi käydä keskusteluun silloin. Näitä kohtaamisia halutaan saunan puolelle mutta myös sinne ravintolan puolelle ja terassille. (Vartia)”

He haluavat soveltaa siis suomalaisen saunan tiettyjä piirteitä tavoiteltuun tilanteeseen, jossa tuntemattomat ihmiset, paikalliset ja muukalaiset, helposti aloittavat esimerkiksi keskustelun keskenään jakaen miellyttävän kokemuksen yhdessä. Tämä on heidän tavoittelemansa ihanteellisen yhteisöllisyyden järjestelmä, josta tulee myös ihanteellista kaupunkikulttuuria. Toisaalta voidaan kuvitella, että eri taustojen ja tuntemattomien ihmisten yhteisössä tapahtuisi joskus ikäviä konfliktitilanteita, jossa vaikkapa kaupunkilaiset kohtaavat ulkopaikkakuntalaiset tai mahdollisesti ihmiset, joilla on saunomisen käytännöissä epävirallinen auktoriteetti, kohtaavat ensikertalaiset. Vartia kuitenkin korostaa, että suvaitsevaisuus toiseen vieraaseen käytäntöön on saunassa tärkeä:

” Tässä tärkeintä on nimenomaan se, että kaikki on tervetulleita. Ja silloin sen täytyy myös olla niin, että jos halutaan että jotenkin toimitaan, ja jos joku tekee tietämättä asioita jotenkin eri tavalla niin ei koskaan tulisi semmoista tunnetta että olisi tehty jotain väärin. (Vartia)”

Tässä kohdassa esittelin haastateltaville hieman japanilaisen perinteistä yoku-iku (浴育)-kylpykasvatus-idea (ks. s.73), jossa kylpylässä lapset oppivat vanhemmilta ja tuntemattomilta aikuisilta yhteiskunnallista moraalialia ja kommunikaatiotapoja. Kuitenkin aikuisilla on tapana mylviä lapsille: ”Ole hiljaa!” ja ”Älä hyppää kylpyyn!”. Haastateltavien mielestä heidän saunassaankaan edellä mainitun kaltainen käytös ei olisi miellyttävä tilanne, koska se saattaisi vaivata toisten rentoutumista.

Huhtaniemi myös otti Löylyn yhteisöllisyyden toisen merkityksen esille liittyen kaupunkilaisten ja asukkaiden tunnetilaan:

”Tosiaan ihmiset, jotka sen saunan omakseen ottaa, helsinkiläiset varsinkin; lähialueen asukkaat; Hernesaareen tulevat asukkaat, nehän saattaa kokea, että se on heidän saarella. Mutta miten he sitten kokee sen, kun matkailijat tulee ja aina on uusi porukka siellä. Siinä ei siinä mielessä pääse semmoista suljettua piiriä tai sellaista muodostumaan. Ne matkailijat ovat aina vahvasti mukana (Huhtaniemi)”

On mahdollista, että mitä enemmän asukkaat rakastavat omaa kaupunkiaan ja asumisalueitaan, sitä vahvemmin heillä on taipumusta sulkea pois vieraat ihmiset. Löyly-projektin toimijat uskovat kuitenkin, että siinäkin vaiheessa suomalaisen saunomisen luonne pelastaa tilanteen, koska sauna rentouttaa ihmiset, jopa tuntemattomien kanssa ja

tasavertaisesti ja rauhallisesti se punoo kaikenlaiset ihmiset yhteen. Ei-suomalaisena olen hieman ihmetytellyt, kuinka yhtäläinen käsite kaupunkilaisille ja suomalaisille yleensä käsite terve järki saunassa on. Näin on sukupolvesta ja kotiseudusta riippumatta, varsinkin kun erityisesti pääkaupunkiseudulla perinteinen saunakulttuuri on heikentynyt. Silti Löylyn toimijat uskovat, että suomalaisuus on projektin sujuvuuden kannalta avainsana.

”Silti siinä on valtava potentiaali. Se on meidän suomalaisuuden ytimessä kuitenkin, ja me tiedetään kaikki, että sauna on meille suomalainen juttu. Ehkä sauna on muuallakin maailmassa osa kulttuuria, mutta me koetaan sen hirveän suomalaisena. (Vartia)”

Kysyin haastattelun aikana vielä tarkemmin, mikä on haastateltavien kokemusperäinen tyypillinen ja ihanteellinen tunnelma suomalaisessa saunassa.

”Saunassa joskus kivaa olla hiljaa yhdessä. On tieto siitä, että ihmisiä on ympärillä. Nautitaan siitä, ettei ole ääniä, vaan kuuluu ainoastaan se pihinä ja sihinä kivistä kun heitetään löylyä. Varsinkin savusauna, joka tunnelmaltaan on hyvin hämärä ja sen myötä rauhallinen. Savusauna on silti paljon kivempi paikka, vaikka siellä olisi hiljaista kun siellä on muita ihmisiä samaan aikaan siinä tilassa, kuin että siellä olisi vain yksin. Ylipäätään on kivempi mennä muiden kanssa saunaan, vaikka siellä oltaisiin hiljaa. (Vartia)”

Näin he nostivat esille hiljaisuuden jaon, jota Kulttuurisaunan omistajatkin arvostavat eniten. Heidän mukaan suomalaisessa saunassa pidetään yllä myös ominainen rauhallisuus, jota suojellaan siten, että saunojat kiinnittävät huomiota ”kirjoittamattomiin sääntöihin aiheista, mistä ei saa puhua saunassa, kuten politiikasta, uskonnosta ja sitten Tampereella jääkiekosta (Hara)”. Ulkomaalaiset kyllä voivat oppia matkimalla esimerkiksi missä otetaan vaatteet pois ja miten heitetään löylyä, mutta näitä henkisiä asioita on ilmeisesti hankala kontrolloida monikulttuurisessa yhteisössä. Tällä hetkellä projektin päähenkilöt eivät kuitenkaan piirrä saunatilansa ihanteellista esikuvaa eivätkä vaativaa kyyttösäännöstöä:

”Mehän ei voida etukäteen tietää minkälaiseksi se muodostuu. Me voidaan toki ohjata sitä, minkälaista se toiminta on ja sen minkälainen on sen käytännön luonne, mutta ei ole täysin meidän hallussa minkälaiseksi muodostuu: kuka siellä käy ja kuka hän on ja niin edespäin. Se on kiinnostava sitten nähdä., mitä asia lähtee elämään (Hara).”

”Katsotaan sitten ajan kanssa. Me ollaan rakentamassa rakennusta jonka tarkoitus on olla tuossa ainakin seuraavat sata vuotta. Ja silloin liiketoiminnassa täytyy miettiä nimenomaan sitä tunnelmaa, miten asiakas sen kokee. Silloin meidän täytyy mahdollisesti rajoittaa (asiakkaiden) määrää vaikka enemmän mahtuisikin, niin että ihmiset haluavat tulla jatkossakin (Vartia)”

Periaatteessa siis Löylyssä ei kukaan, eivät edes projektin päähenkilöt otaksu eivätkä hallitse asiakkaiden todellista toimintaa, minkälainen yhteisöllisyys tosiasiasa muodostuu heidän saunassaan. He ovat ainoastaan uuden yhteisöllisen ja kaupunkikulttuurin sijaintipaikan asentajia, eivät sen navigaattoreita. ”Helsingin seudun asukkaat eivät ole vain kulttuurin kuluttajia vaan myös itse aktiivisia toimijoita”. Projektin omistajana kuitenkin Vartia kiinnitti huomiota siihen, että projektin jatkuvuuden kannalta heidän tehtävänsä on sopeuttaa palveluansa asiakkaiden toiveiden mukaisesti.

Tähän asti luvussa esitetyn valossa arvioisin Löylyn merkityksen pikemminkin kaupunkilaisten ja heidän ympäröivän kaupunkikulttuurin näkökulmasta. Kaupunkisosiologi Pasi Mäenpää Helsingin kaupungin tietokeskuksesta ilmaisi jo vuonna 2000, että Helsinki on nykyään viihtymisen kaupunki, koska kaduilla, toreilla, kahviloissa ja terasseilla viihtyminen on tämän päivän kaupungille asetettu vaatimus numero yksi¹²⁵. Voidaan otaksua, että nähtävästi nykyisinkin tämä suuntaus on jatkunut tai jopa lisääntynyt. Mäenpää pitää tämän ilmiön taustana sitä, että nykykaupunkilainen haluaa käyttää kaupunkia ja osallistua sen toteutumiseen ottamalla osaa yhteiseen kanssakäymiseen kiertelemällä ja katselemalla¹²⁶. Kiertely ja katselu julkisessa tilassa ja väkijoukon keskellä vapaa-aikoina on siis hänen ajattelemansa kaupunkielämän perustava sosiaalinen muoto.

Myös Sampo Ruoppila ja Timo Canrell Helsingin kaupungin tietokeskuksesta, jotka selvittivät samana vuonna Helsingin ravintolakulttuuria, kuvailivat samanlaisen uudenaikaisen kaupunkikulttuurin elävöitymistä osittain käyttämällä sosiologi Richard Sennettin sanontaa seuraavanlaiseksi:

”Kaupunkikulttuurilla tarkoitamme sellaisia yhteisöllisiä ja viihteellisiä tapoja olla, jotka kaupunkielämälle ominaisiksi. (...) Määritelmän ”kaupunkielämä” on elämää jatkuvien aistiärsykkeiden ja tuntemattomien ihmisten pinnallisen kohtaamisen keskellä¹²⁷.”

Mielestäni Löyly-projektikin on periaatteessa tällaisen uudenaikaisen kaupunkielämän näyttämön hyvä esimerkki eli niin kutsutuksi kaupunkikulttuurin keskuksiksi. Toisaalta, jos totunnainen kaupunkikulttuuri kuten torit ja kahvilat edistävät ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta, Sennettin sanoin ”pinnallisia kohtaamisia”, Löylyn

¹²⁵Mäenpää, 2000, s.18 (URBS/ Viihtymisen kaupunki)

¹²⁶Mäenpää, 2000, s.17

¹²⁷Ruoppila ja Cantell, 2000, s.35 (URBS/ Ravintola j Helsingin elävöityminen); Sennett, 1990

tähtäämän ihmisten välisen vuorovaikutusten pitää olla ”herkempiä kohtaamisia”. Projektin päähenkilöiden odottama ihmisten kohtaamistyyli kaupunkielämässä turvautuu edellä jo mainittuihin arvioihin saunomisesta ja tavallisesta yleisestä saunasta. Itse asiassa nämä arvot ovat nimenomaisia pääsyitä, miksi he suunnittelivat Hernesaaren tontille yleisen saunan. Jos Hernesaaren saunassa suomalaisille saunalle tyypilliset ja miellyttävät tunnelmat toteutetaan sujuvasti, se antaa kaupunkilaisille suoraan myönteisiä kokemuksia ja kiintymystä viihdyttävään kaupunkielämään. Mutta ei kukaan voi ennakoida varmasti, onko mahdollista säilyttää muuttamattomasti tuttua tunnelmaa ja yhteisöllisyyttä monikulttuurisessa yhteisössä. Siellä voi odottaa epätavallisia ja odottamattomia kohtaamisia, vuorovaikutusta ja tunnelmaa monikulttuurisessa yhteisössä. Ehkä tämä ihmisten ennalta odottamattoman kokemuksen luonnehtima projekti tavallaan muistuttaa jopa kokemuksellista taideprojektia julkisessa paikassa.

Huhtaniemi toteaa Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston toimintasuunnitelman näkemyksestä Löyly-projektin toisesta merkityksestä Helsingin kaupunkikulttuuriin:

”Kaupunkilaisille se on ikään kuin portti mereen, pääsy rantaviivaan tämän saunan kautta. Sillä on iso symbolinen merkitys. Kun aiemmin on rakennettu kortteleita saaren sisäosiin, niin nyt annetaan rantaviiva ja horisontti kaupunkilaisille. Nyt varmaan ihmiset tajuaa, että vau! meille avautuu tää ranta, mikä aiemmin oli suljettu alue, koska se oli teollisuusaluetta tai telakka-aluetta tai satama-aluetta. (Huhtaniemi)”

Kuten projektin rungon luvussa osoitin, Löyly-projekti syntyi ja kehitettiin osaksi Helsingin kaupungin johtaman Hernesaaren aluekehityskaavaa, joka on kuulunut myös vuodesta 2009 alkaneeseen EU:n satamakaupunkien projektiin. Rantaviivat merkitsevät kaupunkilaisille ja eritoten kyseessä olevan saaren asukkaille ikään kuin oman asumisalueen aitoja. Ne tekevät alueen rajan näkyväksi, ja samalla ne eristävät asukkaat ja heidän kaupunkielämänsä mereltä ja muilta alueilta. Huhtaniemi siis kuvailee Löylyn olevan kuin rantakaupunginosan ja meren väliin asetettu portti. Tämä tarkoittaisi, että Löyly rei’ittää näkymättömään aitaan avaran oviaukon, jonka kautta kaupunkilaiset voivat sukuloida vapaasti saunatilojen ja meren uimatilan välillä eli alueen rajan sisäpuolen ja ulkopuolen välillä. Tämän idean kannaltakin sauna, jossa asiakkaat matkaavat luontevasti eri ääripäistä löytyvän kylmän ja kuumen tilan sekä ulkopuolen ja sisäpuolen välillä, voi olla hyvin toimiva projektin päähenkilöiden ajatuksen kannalta.

Tosin arkkitehtonisen ratkaisun kannaltakin Löylyn maaston mukainen rakennus merkitsee rantaviivan molempien maisemien luontevaa yhtymäkohtaa. Rakennuksen pääsuunnittelijana Hara kuvailee muodon ideaa näin:

”Rakennuksen polveileva muoto on merellinen ja assosioituu rantakiviin. Myös ympärille myöhemmin rakennettavan puiston kummut ovat inspiroineet suunnittelua. (Hara)”

Lisäksi portti symboloi myös ulkopuolelta tuleville vierailijoille lämminhenkistä sisäänkäyntiä kaupunkiin.

”Tässä kaupungin näkökulmasta tämä on kansainvälisesti merkittävä matkailukohde. Tässä lähdetään siitä, että meillä on uniikki toiminta ja uniikki rakennus, se hän on tärkeää. Olisi kaameaa jos sama rakennus ilmestyisi johonkin toisaalle. Kyllä se lähtökohta on, että Hernesaassa on asioita, mitä ei mistään muualta saa. Sen täytyy olla juurevaa ja ainutlaatuista. (Huhtaniemi)”

Eli palvelun ja rakennuksen ainutlaatuisuus on pakollinen sekä Hernesaaren uuden virkistävän imagon luomisen että risteilymatkustajien kohtaaman ensimmäisen matkailukohteen kannalta. Selvitän vielä, mitkä ovat Löyly-projektin uudennaisia ominaisuuksia verrattuna perinteisiin yleisiin saunoihin, lähinnä arkkitehtuurin ja tarjotun palvelun kannalta. Päähenkilöiden mukaan perinteisissä yleisissä saunoissa olisi huomattavasti parannettavaa, erityisesti ulkomaalaisten vierailuja ajatellen:

”Ne ovat usein hieman huonokuntoisia ja huonosti ylläpidettyjä, ja sijainti tai paikalle pääsy hieman hankalaa. Saunamme erityispiirret ovat siis merinäköala, urbaani sijainti, korkea laatu ja ulkomaalaisten huomiointi. (Iivonen)”

”Ehkä kyse on enemmänkin siitä, että on puuttunut ne paikat, jonne helppo mennä. Olisi kiva käydä, jos sellaisia paikkoja olisi. Mutta nämä nykyiset yleiset saunat (...) ehkä osin juuri sen sisäpiirin myötä ajatellaan että siellä käy se tietty porukka, joten sinne voi olla vähän hankala mennä. Ja saunaseura on sitten seura, eli sinne ei voi mennä ellei saa kutsua. (Vartia)”

Näistä kommentteista käy ilmi, että heidän huomaamansa ensisijaiset ongelmat ovat asiakkaiden huomioimisen puute sekä puutteet käyttömukavuudessa. Löyly-projektissa he siis pyrkivät parantamaan näitä ongelmia ja sen lisäksi luomaan myös uusia arvoja. Yksi erittävimästä asioista Löylyssä on, että miehet ja naiset saunovat yhdessä, mutta pukuhuoneet ja suihkutilat ovat kuitenkin erilliset naisille ja miehille.

Edellisessä luvussa sivusin jo sitä, että Helsingissä yhteissaunominen on ollut yleistä vielä 1900-luvun alkuun asti, mutta ajan kuluessa tämä kulttuuri hävisi muualta paitsi tilaussaunoista. Saunojen jakaminen erillisiin miesten ja naisten puoliin johtui varmasti paljolti asiakkaiden vaatimuksista, sillä ainakin monet nuoret, erityisesti naispuoliset, kävivät mieluummin erillisillä osastoilla varustetuissa saunoissa¹²⁸. On yleensä ajateltu, että hygienian takia saunassa ei pitäisi laittaa uimapukua päälle, joten saunomistilan jako oli tuona aikoina välttämätön ratkaisu. Projektin päähenkilöt toteavat ymmärtävänsä, että jotkut tulevat vastustamaan Hernesaaren saunan ratkaisua yhteissaunasta.

”Me ollaan myös ihan tietoisesti uudistamassa saunakulttuuria. Saunakulttuuriinhan liittyy hirveästi perinteitä, ja yksi se perinne että miehet ja naiset saunoo erikseen. Ja meidän tulee tällainen unisex-sauna, eli siellä ollaan joko pyyhe tai uimapuku päällä saunassa. Ja tämä on jollekin saunaentusiasteille suuri kauhistus, näin olen kuullut. Mutta se ei ehkä meitä haittaa, koska tällaisille saunahifistelijöille on varmasti omat paikat kuten Saunaseura, mutta tässä haetaan nimenomaan uudenlaista saunakulttuuria, että vaikka pariskunnat voivat käydä yhdessä saunomassa (Hara).”

Eli Hara ja Vartia ajattelevat, että yhteissaunominen laajentaa asiakkaiden kohtaamisen ja kommunikaation mahdollisuutta monipuolisemmin. On tietenkin hieman epäselvää, onko tämä ratkaisu täysin ongelmaton esimerkiksi hygienian näkökulmasta, vaikka nyky-yhteiskunnassa kansanterveyden taso on jo huomattavasti kohentunut. Myös uimapuvun vaikutus ihon mukavuuteen on kyseenalainen. Silti tämä on yksi heidän valitsemistaan haasteista, jotka ”uudistamalla säilyttävät saunakulttuuria (Hara)”. Tästäkin voidaan ymmärtää, että projektin päähenkilöt pyrkivät painottamaan näkemystä, että heidän yleinen saunansa on jokaisen uudenlainen kohtaamispaikka.

Hara, joka on tunnettu moderniin puuarkkitehtuuriin erikoistuvana arkkitehtina, korostaa, että ”(projektissa on) kaksi rinnakkaista tarinaa, saunan uusi nousu ja (puu-) arkkitehtuurin uusi nousu”. Haran rakennussuunnittelun esitelmä referoituna: koska rakennuksen taakse tulee tulevaisuudessa asuintaloja, rakennus on painettu mahdollisimman alhaalle ja matalaksi, jotta ei peitettäisi rakennuksista avautuvia näkymiä. Rantakallion näköinen rakennus koostuu kahdesta osasta: selkeämuotoisesta, lämpimästä rakennuksesta ja sen ympärillä olevasta vapaamuotoisesta puurakenteisesta ”hulmasta”, jolla on hyvin paljon erilaisia funktioita, kuten tasoeron hälventämisenä ja auringonsuojana. Rakennuksen katolle tehdään kattoterassi sekä näköalaterassi ja hulmun alle jää suojaisia ulkotiloja, joissa voi

¹²⁸Laaksonen, 1994, s.80

vilvoitella. Hulmu toimii myös näkösuojana, sillä ulkoa ei näe sisälle mutta sisältä näkee ulos kuin sälekaihtimista. Näin ollen Löylyn rakennus on hyvin innovatiivista ja harkittua puuarkkitehtuuria, johon on jo kohdistettu paljon huomiota monissa arkkitehtuurin alan lehdissä ja raporteissa.

Omistajana Vartiakin arvostaa tällaista kehittyntä puurakentamista, joka kunnioittaa saunakulttuurin lisäksi suomalaista puurakennuskulttuuria:

”Nimenomaan tää puu on muodostunut tärkeäksi osaksi. Se on se mikä nähdään ensimmäisenä. Me ollaan rakentamassa hyvin erikoista rakennusta jonka kauneus määrittänyt hyvin paljon myös yksityiskohdasta siitä että miten se puu muotoutuu mutta myös mikä se puun tarina on. Joka mielestäni on yksi yksityiskohta siinä rakennuksessa: että tiedetään mistä se puu on tullut. Ja että kunnioitetaan sitä, että se on luonnon meille antama, ja että se on upea materiaali. Sen esille tuominen siinä arkkitehtuurissa kun se (sauna) on valmis, tulee olemaan suorastaan yksi osa liiketoimintaa. Halutaan, että ne asiakkaat tietää, että tähän on käytetty ja annettu paljon huomiota ja tiedetään sen puun tarina. (Vartia)”

Löyly-projektin analyysin lopussa viittaisin Haran mielipiteeseen, joka mielestäni hahmottaa hyvin selkeästi heidän toimintakonseptinsa ydintä:

”Vanhat saunat nähdään tavallaan aikamatkoina, että mennään ajassa takaisin jonnekin 50-luvulle, mikä on tosi hienoa ja mistä tykkään niissä tosi paljon. Mutta kulttuuri elää aina, eli oli kyse jostain taidemuodosta tai muusta, ei tehdä samaa aina uudelleen ja uudelleen. Joten nyt on kiinnostava nähdä, että me uudistetaan saunakulttuuria johonkin suuntaan. (Hara)”

Haran ja Vartian ajatus yleisen saunan kulttuurin jälleenrakentamisesta ei siis tarkoita perinteisen muodon ja käytäntöjen suojelua vaan sitä, että sovelletaan kulttuurin elementtiä nykyaikaan uudistamalla sen muotoa ja tapoja. Mikä olisi sitten heidän ajattelemansa yleisen saunan kulttuurin katoamaton identiteetti? Siihen kysymykseen annan vastaukseni pohdintaluvussa.

5.4 Arviointi kahden yleisen saunan toimintakonsepteista

Tässä luvussa jäsentelen molempien projektien toimintakonseptien erikoispiirteitä, minkä jälkeen vertailen niitä keskenään.

Yhteisöllisyyden näkökulmasta

【 Kulttuurisauna】

- a) Paikka, jossa rohkaistaan toisilleen irrallisten ihmisten kohtaamista.
- b) Kokeileva julkinen paikka, jossa helposti muodostuu tuntemattomien välinen sivistynyt yhteisö, jossa ihmiset nauttivat yhdessä hiljaisesta hetkestä, ottaen huomioon toisensa sitoutumattomalla ja hyväntahtoisella vuorovaikutuksella.

【Löyly】

- a) Eri taustojen ihmisten kohtaamispaikka, jossa erityisesti turistit voivat kommunikoida paikallisten ihmisten kanssa ja mukautua heidän tapoihinsa ilman rasittavia kirjoitettuja sääntöjä.
- b) Kokeileva julkinen paikka, jossa nykyaikaisille kaupunkilaisille tarjotaan epätavallista ja tuntematonta vuorovaikutustunnelmaa kuin taideprojektissa.

Kaupunkikulttuurin näkökulmasta

【Kulttuurisauna】

- a) Tavoitteena on kehittää alueen ympäristön käyttöä ja antaa paikkakuntalaisille mahdollisuus kokea asuinalue uudella, miellyttävällä tavalla.
- b) Tavoitteena on rakentaa hyper-paikallisen autonomian keskus, joka toimii alueen asukkaiden kaupunkielämän yhtenäisenä ja ihmisystävällisenä suojaverkkona.
- c) Tavoitteena on uudistaa perinteisen yleisen saunan kulttuurin arvoja ja mahdollisuuksia uudenaikaisella tekniikalla ja lähestymistavalla mm. arkkitehtuurin ja kiukaan ekologisilla ratkaisuilla, ja rantasaunan ja kantakaupunkilaisten saunomisen kulttuurien yhdistämisellä.

【Löyly】

- a) Tavoitteena on ehdottaa matkailupalveluun uutta progressiivista toimintatapaa, jossa turistit voivat tutustua aitoon saunakulttuuriin ollessaan mukavasti vuorovaikutuksessa tavallisten paikallisten kanssa. Samalla se haluaa elävöittää kaupunkilaisten toivomaa viihdyttävää kaupunkielämää antamalla yksinkertaisen tilan, jossa nyky-kaupunkilaiset itse luovat yleisen saunan uudenaikaista tunnelmaa ja kulttuuria.
- b) Pitkäaikaisen ranta-aluekehityksen osana Löyly muodostuu ainutlaatuiseksi portiksi, jonka kautta sekä alueen asukkaat että ulkopuolelta tulevat vierailijat suhteutuvat alueeseen uudella tavalla miellyttävän vuorovaikutuksen kautta.
- c) Tavoitteena on uudistaa perinteisen yleisen saunan kulttuurin arvoja ja mahdollisuuksia uudenaikaisella tekniikalla ja lähestymistavalla mm. unisex-saunan toteuttamisella, ja rakentamalla ympäristömaisemaa ja suomalaista puurakennuskulttuuria kunnioittava moderni rakennus.

Periaatteessa nämä kaksi projektia perustuvat täysin erilaisilta perustoilta lähteviin taustoihin ja päähenkilöiden järjestöihin. Kulttuurisaunassa suunnittelijat ostivat itse tontin ja rakennuksen ja suunnittelutehtävän lisäksi he omistavat ja pyörittävät yritystä hyvin yksityisen toimintaideansa perusteella. Löyly-projekti syntyi Helsingin kaupungin aluekehityksen kaavaan perustuvasta keskustelusta ja kehitettiin arkkitehdin, omistajien, jotka ovat samalla hankkeen rahoittajia, sekä kaupunkisuunnitteluviraston henkilökunnan muodostamassa ryhmässä. Siitä syystä esimerkiksi näiden projektien laajuus, pääkohteet ja käytännölliset menetelmät ovat tietenkin erilaisia.

Näiden projektien toimintakonseptien väliltä löytyy kuitenkin samankaltaisia perusideoita uudenaikaisen yleisen saunan merkityksistä sekä yhteisöllisyyden että kaupunkikulttuurin näkökulmista. Yhteisöllisyyden kannalta molempien projektien päähenkilöt pitävät yleistä saunaa tuntemattomien ihmisten kokeilevana kohtaamis- ja vuorovaikutuspaikkana, joka herättää jokaisen hyväntahtoista huolenpitoa toisia kohtaan ja arvonantoa omaa ja muiden viihtymistapoja kohtaan. Kulttuurisaunan päähenkilöt kutsuivat tällaista yhteisöä sivistyneeksi. Molempien projektien päähenkilöillä on myös yhteinen

ihanteellinen mielikuva saunatilassa muodostuvan yhteisön miellyttävästä tunnelmasta. He näkevät, että yleisessä saunassa ihmiset rentoutuvat olemalla alasti muiden kanssa tasavertaisina ja jakamalla hiljaisuuden yhdessä samaan tapaan kuin saunoja olisi siellä yksin.

Nämä ideat yleisen saunan yhteisöllisyydestä ilmeisesti perustuvat toimijoiden omiin kokemuksiin ja mielikuviiin saunomisesta suomalaisina, jotka tutustuvat saunakulttuurin henkeen (tai japanilaisena, joka tutustuu furokulttuurin henkeen). Toisin sanoen heidän ymmärryksensä saunomisen arvoista ja suomalaisesta saunakulttuurista auttaa heitä arvottamaan asioita julkisen paikan rakennusprojekteissa. Tähän on kuitenkin jäänyt yksi epäselvyys saunasta monikulttuurisena julkisena paikkana. Keskeistä on, kuinka hyvin jaetaan, tai ehkä jopa vaaditaan, sellainen hienostunut lempeä yhteisöllisyys, joka perustuu hyvin paikalliseen tottumukseen? Kulttuurisaunassa pyritään hallitsemaan saunomisen kaipaamaa rauhaa suunnittelemalla tiloja, joihin jää rentouttava ja tyyni ilmapiiri ja myös rajoittamalla vierailevien henkilöiden määrää. Löylyn päähenkilöt osoittavat jättävänsä todellisen tunnelman ja järjestyksen asiakkaille odottaen heidän oppivan toisiltaan keskinäisestä vuorovaikutuksesta ja mukautumisesta luontaisesti. Samalla heidän tarkoituksensa on, että ihmiset jotka ovat jo tutustuneet kotiseutunsa kulttuuriin, kohtaavat julkisuuden tai monikulttuurisuuden vaikeutta ja silti suhtautuvat muihin suvaitsevaisesti.

Filosofi Hans-Georg Gadamer osoittaa yhteisön terveen järjen (Sensus communis) toimivuudesta viittaamalla Giambattista Vicon ajatukseen seuraavan laisestii:

”Sensus communis here obviously does not mean only that general faculty in all men, but the sense that founds community. (...) Hence the development of this sense of the community is of prime importance for living¹²⁹.”

Mielestäni juuri tällaista paikallista yleistietoa molempien projektien päähenkilöt odottavat tulevilta asiakkailta. Erityisesti saunassa edellytetään ihmisiltä kykyä tai hyväntahtoista pyrkimystä, jolla he limittävät itsensä luontevasti yhteisöön oman käyttäytymisen hienoisella myötäilyllä kuten najimu-sana ilmaisee. Tietysti tällaista asennetta kaivataan missä tahansa kaupungin julkisessa paikassa, mutta silti tavallisessa paikassa olemme yleensä vähemmän tietoisia siitä. Saunoja suunnittelevien toimijoiden ajatteleman yleisen saunan erikoinen yhteisöllisyys on siis sellainen, jossa annetaan ihmisille

¹²⁹Gadamer, 1975, s.21

viihdyttävien ja monipuolisten kohtaamisten mahdollisuuksia niin, että ihmiset liittyvät rentoutuen äärimmäisen hyvántahtoiseen vuorovaikutukseen jopa tuntemattomien kanssa.

Kaupunkikulttuurin näkökulmasta voidaan ensiksi sanoa, että molemmat projektit tukevat aktiivisesti paikallisalueiden ympäristöjen käytön kehitystä. Kulttuurisauna-projektissa toteutettiin Merihaan rannassa olleen tyhjän tontin elävöittäminen yhdistämällä Alvar Aallon Kulttuurisauna-suunnitelman ydinkonsepteja ja paikkakunnan historiallisia ja maantieteellisiä ominaisuuksia. Löyly-projektissa uudistettiin ja kehitettiin yleistä saunaa siitä lähtökohdasta, että risteilyaluksilla saapuville matkustajille tarjotaan erikoismatkapalvelua heidän saapuessaan maihin. Lopputuloksena siitä on tulossa hyvin ennakkoluuloton viihtymispaikka, joka merkitsee myös alueen asukkaille ja kaupunkilaisille oman rantakaupungin maiseman ja kulttuurista virkistyspaikkaa.

Kahden projektin välinen suurin ero voisi olla niiden näkemyksissä pääkohderyhmästä. Löylyssä korostetaan kaikenlaisten eli myös sekä ulkopuolelta tulevien asiakkaiden kuten matkustajien sekä paikkakuntalaisten toivottamista tervetulleiksi. Kulttuurisauna puolestaan suuntautuu hieman sisäänpäin eli se on tarkoitettu lähinnä alueen asukkaille ja heidän muodostamalleen paikallisyhteisölle, vaikka ulkopaikkakuntalaisetkin pääsevät sinne, kunhan tulevat pienellä joukolla. Kulttuurisaunan tavoitteena on siis toimia tämän alueen hyper-paikallisen autonomian luovana paikkana, joka kasvaa ja sitä suojaa ihmisystävälliseen kaupunkielämään sopivan laajuinen sosiaalinen verkosto.

Mitä projektien päähenkilöt sitten ajattelevat omien projektinsa roolista Helsingissä ja muissa Suomen kaupungeissa toimivien yleisten saunojen kesken muodostuneessa toimintakulttuurissa? Huomataan helposti, että molempien tarkoituksena on uudistaa perinteisiä arvoja ja mahdollisuuksia uudenaikaisella tekniikalla ja lähestymistavalla, joka ratkaisee nykyajan ongelmia ja huolenaiheita ja nostaa yhteiskunnan tai kaupungin kulttuuritasoa. Esimerkiksi Kulttuurisaunassa on toteutettu yhteistyössä Fortum Oyj:n kanssa hyvin intensiiviset ekologiset energiajärjestelmät kuten puupellettilämmitteinen kiuas ja ulkokaton aurinkopaneelit. Löylyssä pyritään tukemaan saunakulttuurin lisäksi myös tukemaan puurakennuskulttuurin kehitystä, joka on myös arvokas suomalainen perinne.

Nämä ovat siis mielestäni kahden projektin toimintakonseptien erilaisuudet ja merkitykset nykyisessä yhteiskunnassamme. Näihin tuloksiin palaan vielä kerran viimeisen luvun loppupäätelmässä yleisen saunan uudentlaisista merkityksistä.

6 POHDINTA

Tässä viimeisessä luvussa tutkimuksen johtopäätöksenä pyrin pohtimaan peruskysymystäni erityisesti edellisessä luvussa tehdyn analyysin perusteella, mikä on yleisen saunan uudenlaista merkitystä nyky-yhteiskunnassa. Ensimmäisessä luvussa kuitenkin selvennän syvemmillä tasolla Suomen yleisien saunojen ja Japanin sento-kylpylöiden mahdollisuuksia niiden vuorovaikutuksesta.

6.1 Yleisen saunan mahdollisuus sento -kylpylän tulkinnan kautta

Neljännessä luvussa kuvasin sento-kylpylän olosuhteita ja kylpemisen merkitystä japanilaisille. Rentoutuminen, puhdistautuminen, parantaminen ja nauttiminen ovat ilmeisiä kylpemisen ajattomia perusmerkityksiä, toisaalta niiden tarve ihmisten kotien ulkopuolisena rentoutumisen paikkana on radikaalisti vaihdellut. Sento-liiton haastattelun mukaan nykyajan yleisin pääsyy, miksi asiakkaat käyvät sento-kylpylässä, on se, että he voivat rentoutua paremmin isommassa kylvyssä kuin kotonaan. Toisaalta niiden japanilaisten määrä, jotka eivät kylve edes kotonaan, vaan käyvät pelkästään suihkussa, on lisääntynyt nopeasti. Näin ollen, aivan kuten Suomen yleisten saunojenkin tapauksessa, Japanin kylpylöiden kulttuurin kehitys nyky-yhteiskunnassa ei ole helppo ilman uusia innostavia arvoja.

Kuten edellä esittelin, lain määrittelyn takia Japanin kylpyläkentältä löytyy pääasiassa kaksi isoa suuntaa. Nämä ovat perinteisen sento-kylpylä kulttuurin suojele sento-liiton tukemana ja uusien, muun tyyppisten yleisten kylpylöiden kehittäminen sento-liiton ulkopuolella. Karkeasti arvioiden ensin mainittu on painottanut kylpemisen ja olemassa olevien kylpylöiden merkityksen uudelleentulkintaa nyky-yhteiskunnassa ja toinen on painottanut kylpylän laajemman ja viihdyttävämmän muodon kehitystä, kuten edellä mainittu Löyly-projekti.

Kulttuurin suojelelun kannalta sento-kylpylöiden päähenkilöt painottavat erityisesti niiden arvoa yhteiskunnan kulttuuriperintönä. Tällöin korostetaan taiteellisten rakennusten ja yksityiskohtien säilytyksen tärkeyttä ja kylpylöiden mahdollisuutta toimia nostalgisina tai eksoottisina matkailukohteina, joissa säilyvät kansanomaiset ympäristöt ja

käytännöt. Tokion sento-liitto on tällä hetkellä painottanut varsinkin sitä, miten sento-kylpylät voisivat houkutella myös ulkomaisia vierailijoita vuoden 2020 Tokion olympialaisten yhteydessä.

Toisaalta kylpyläkulttuurin suojelua painottavat tahot ovat yrittäneet käytännöllistää sento-kylpylän erikoisuuksia, joita heidän mielestään kannattaa arvostaa jopa nyky-yhteiskunnassa. Esittelen muutamia viime aikojen menestyneitä toimintoja, jotka Tokion sento-liitto keräsi haastatteleamalla Tokiossa olevien sento-kylpylöiden omistajia:

- 1) Sento, joka toimii yhteisön monitoimitalona aukioloajojen ulkopuolella. Tilat vuokrataan ja järjestetään erilaisille tapahtumille, esim. lasten muskarit, museot, muusikkojen ja koomikkojen live, itsehallintoalueen kokoukset ja muut tapahtumat.
- 2) Yhteistyö alueen muiden ajojen yritysten kanssa: Kylpemisen jälkeen asiakkaat voivat saada alennuksia esimerkiksi naapurissa toimivissa ravintoloissa, kahviloissa ja hieromoissa.
- 3) Kaupungin keskeisillä alueilla pitkään sijainneiden sento-kylpylöiden sisätilojen uudistus asiakkaiden tarpeiden mukaan: Esimerkiksi muutamat sento-kylpylät ovat saneeranneet sisätilansa ja hankkineet hyvää mainetta nuorten naisten keskuudessa, koska ne mahdollistavat edullisen ja rentouttavan kylpemisen kauniissa ympäristössä rasittavan shoppailemisen jälkeen.
- 4) Sento, joka toimii paikkakuntalaisten terveyttä ja hyvinvointia tukevana ja edistävänä asemana. Siellä säilytetään esim. juoksijoiden tavarat ja tarjotaan vanhuksille ja vammaisille kohdistetut yksityiskylvyt. Japanin laissa nimittäin määritellään, että erikoiskylpypalveluista, jotka auttavat tehokkaasti vanhusten ja vammaisten kylpemistä, peritään vähemmän veroa.
- 5) Sento, joka antaa mahdollisuuden lasten kasvatukseen. Japanissa on sana ”yoku-iku” (浴育) kylpykasvatus-idea, jonka mukaan kylpylässä, jossa jaetaan mukavuutta tuntemattomien aikuisten kanssa, lapset oppivat tehokkaasti yhteiskunnallista moraalialia ja kommunikaatiotapoja, vähän samaan tapaan kuin 1950-luvun Helsingin

koulusaunakokeilussa. Rentoutumisen lomassa lapset pääsevät kuulemaan aikuisten keskusteluja ja tarinoita. Tämän idean korostamisen lisäksi nykyisin järjestetään lasten opetuskursseja, joissa he vierailevat kylpylöissä tai kokeilevat sellaisen pyörittämistä sekä keskustelevat sosiaalisesta käytöksestä.

Näistä voidaan huomata, että paikkakunnan autonomian ja paikkakuntalaisten elämisen edistäminen on nykyajan sento-kylpylöiden merkittävä tehtävä, kuten Kulttuurisaunassa Toivonen ja Tsuboi myös suunnittelivat. Toteuttaakseen tämän roolin sento-kylpylät ovat kehittäneet uudentyyppisiä palveluja. Sento-kylpylän toimintaa rajoittavat sento-liittoon kuulumisen vuoksi monet tekijät. Pääsymaksun määrälle on esimerkiksi olemassa katto, mikä hankaloittaa suurten, kalliiden muutoksien tekemistä liiketiloihin. Sento-liittoon kuulumisen tuo mukanaan myös suuren määrän yksityiskohtaisia sääntöjä, joten mahdollisuudet liiketilojen uudistamiselle ovat luonnollisesti rajoitetut. Näin ollen uuden tyyppinen lisäpalvelu tai lisäarvoa tuova elementti on usein keino saada mahdollisuus sisätilojen piensaneeraamiseen ja kassavirran kasvattamiseen. Esimerkit näistä palveluista ovat sellaisia, jotka vaikuttavat aktiivisesti alueen ihmisten elämään ja alueen ominaisuuksiin, kuten sivulla 68 mainitut esimerkit. Tällaista ajatustapaa voitaisiin käyttää yhtä hyvin Suomen uusissa, hienoissa yleisissä saunoissa sekä vanhemmissa saunoissa. Eikö tällaista ympäristön ja naapuruston huomioivaa ideaa voisi käyttää myös elähdyttämään Suomen yleisten saunojen kulttuuria?

Japani ja Suomi voisivat ottaa oppia toisiltaan haasteidensa ratkaisuja. Esimerkiksi Suomen Löyly ja Kulttuurisauna yrittävät luoda yleisen saunan erikoisuuden kautta alueen asukkaille, kaupunkilaisille ja turisteille uudenlaista viihtymistä ja myös kiintymystä alueeseensa. Nämä saunat korostavat saunomisen ja viihtymisen lisäksi alueen tai kaupungin ominaista maisemaa sekä viehättävää uudenaikaista arkkitehtuuria. Nämä ovat varmasti hyviä esimerkkejä siitä, että mielikuvissamme olevan perinteen haasteellinen uudistaminen kerää uusia ihmisiä yhteen, minkä tuloksena kulttuurin säilytys ja kehitys helpottuu. Japanin sento-kylpylät voisivat oppia Suomesta varsinkin sen, että ainoastaan sento-liitolla ja sento-kylpylöiden omistajilla ei ole yksinoikeutta uudistamiseen, vaan myös arkkitehdit, kaupunkisuunnittelijat ja eri alojen asiantuntijat voidaan kutsua osallistumaan keskusteluun. Kenties he osaisivat projektin kautta virkistää yhteisöllisyyden ja kaupunkikulttuurin muodot uudenaikaisempaan ja kiinnostavampaan suuntaan. Mielestäni on

myös toivottavaa, että Tokiossa ei rajoituttaisi vain olemassa olevien sento-kylpylöiden uudistamiseen, vaan uuden toimintakonseptin perusteella luotaisiin uusia sento-kylpylöitä, jotka itse kehittäisivät oman kulttuurinsa merkitystä. Pärjätäkseen kilpailussa hienojen ja monipuolisten super-sentojen kanssa perinteisten sentojen olisi kehitettävä helposti toteutettavia, lisäarvoa tuovia uudistuksia.

Toisaalta uusi idea saunaliikkeen roolista, joka ottaisi vastuun erityisesti tiettyjen paikallisten asiakasryhmien tarpeiden tukemisesta, kuten Tokion sento-kylpylöiden vanhusten ja vammaisten hoitopalvelut ja lasten koulutus, olisivat tervetulleita myös Suomeen. Tähän asti tällaisia vähemmistöön keskittyviä palveluita ei ehkä löydy Helsingin yleisistä saunoista. Mielestäni universaalisti lähestyttävät saunat olisivat huomattava ja moderni ajatus.

Myös saunakulttuurin ja taiteen tai nykytaiteen yhdistelmäprojekti, kuten I ♥ yu -projekti olisi kiinnostava Suomessakin. On hieman hämmästyttävää, että tähän asti suomalainen saunakulttuuri ei ole liittynyt lainkaan taidekulttuureihin. Kuten osoitin sento-kylpylän historiasta kertovassa luvussa, Japanin sento-kylpylän rakennuksissa esteettisyys on silloin tällöin ollut erittäin tärkeä elementti. Tämä idea perustuu selvästi siihen ideaan, että kylpylässä ihmisten tunteet ja aistit ovat erinomaisesti rentoutuneet ja virkistyneet, joten taiteet ilahduttavat ja inspiroivat ihmisten mieliä siellä parhaimmin. I ♥ yu – projekti voi olla tästä ideasta syntyvä äärimmäinen tulos. Toki Suomen saunakulttuurissa, erityisesti savusaunassa, on yleinen mielikuva, että kylpijän pitää nauttia pimeydestä ja äännettömyydestä ja tämä tekee taiteille altistamisesta saunassa sangen hankalaa. Kuitenkin saunalla, jossa ihmiset ovat epätavallisen herkällä mielellä, on myös suuri potentiaali toimia uudenlaisena taidemuseona tai taiteen esittämispäikkänä.

6.2 Päätelmä yleisen saunan uudenlaisista merkityksistä

Tässä tutkimuksessa olen etsinyt vastausta peruskysymykseen, miksi yleisiä saunoja on vielä olemassa nyky-yhteiskunnassa. Ensiksi avasin Helsingin kaupungin yleisten saunojen liiketoiminnan historiaa yleisten saunojen ilmaantumisesta niiden kukoistusaikaan ja siitä edelleen vaikeuksien aikaan. Oli itse asiassa yllättävän hankala tavoittaa vaikeuksien ajan yritysten määrää ja toiminnan todellista tilannetta virallisen aineiston puutteen vuoksi.

Pystyin kuitenkin selvittämään suurin piirtein yritysten määrän muutoksen erityispiirteet ja jokaiseen merkittävään kauteen vaikuttavia tekijöitä kerättyjen materiaalien perusteella. Tässä sain korvaamatonta apua Kansainvälisen saunaseuran presidentiltä Risto Elomalta, joka antoi lukuisia erinomaisia vinkkejä lähteisiin liittyen.

Niistä selvisi, että 1950-luvulla ja ehkä myös 1960-luvulla rakennettiin jonkin verran uusia yleisiä saunoja kaupunginhallituksen tuen avulla. Tästä huolimatta samalla saunaliikkeiden lukumäärä hiljalleen väheni ja 1970-luvusta lähtien määrä on laskenut yllättävän nopeasti. Tällainen yleisten saunojen määrä on tietenkin kääntäen verrannollinen yksityissaunojen määrään, mutta myös muiden tyyppisten saunojen yleistyminen kuten uimahallien saunojen lisääntyminen vaikuttivat kuihtumiseen. Toisaalta ihmisten havahtuminen saunojen määrän nopeaan vähenemiseen ja uuden yleisen saunan mielikuvan muuttuminen tapahtui vasta myöhemmin eli 1970-luvun loppupuolella. Esimerkiksi erään valokuvanäyttelyn kautta levisi tietoisuus, että yleisissä saunoissa on myös muuta, sille ominaista lisäarvoa yhteisöllisenä ja viihtymispaikkana sen lisäksi, että sillä oli ensisijainen rooli puhdistautumispaikkana. Kuitenkaan vähemmistön herääminen asiaan ei auttanut saunayritysten määrän elpymistä ja 1980-luvulla yleisestä saunasta tuli suorastaan nostalgian kohde.

Seuraavaksi hahmottelin hieman Tokion sento-kylpylän liiketoiminnan historiaa ja nykytilannetta, joista löytyy monia samankaltaisuuksia Helsingin yleisten saunojen liiketoiminnan kanssa. Pohdin myös suomalaisen saunan ja japanilaisen furo-kulttuurin samankaltaisuuksia ja eroja. Erityisesti minua kiinnostaa se, miksi tunnemme näiden olevan harvinaisen yhtenäisiä kulttuureja. Vastaus lienee se, että niillä on yhteisiä henkisiä päämerkityksiä, kuten rentoutuminen, jolloin mieli ja keho vapautuvat jännityksistä, puhdistautuminen, jolloin mieli ja keho puhdistuvat, parantaminen, jolloin mieli ja keho parantuvat vaivoista ja nauttiminen, jolloin mieli ja keho nauttivat. Toisaalta niiden välillä on myös paljon oppimista ja opettamista, millä saadaan välineitä ajankohtaisten haasteiden ratkaisuun.

Kahden uuden yleisen saunan projektin analyysiosassa olen valinnut analyysikohteeksi vuonna 2013 Merihaassa avautuneen Kulttuurisauna ja Hernesaaren rannalle vuoden 2016 kesällä avautuva Löyly. Koska minun piti käsitellä näitä kahta täysin erilaista projektia eri tavoilla samoista lähtökohdista, herätin kaksi avainsanaa ”yhteisöllisyys” ja ”kaupunkikulttuuri”, joista perspektiiveistä tarkastelin kahden projektin

omaperäisyyttä. Näiden projektien laajuus, käytännölliset menetelmät ja erityisesti mielipiteet pääkohteesta ovat erilaisia, sillä ne perustuvat täysin erilaisiin taustoihin ja päähenkilöiden järjestöihin. Kuitenkin niiden toimintakonseptien väliltä löytyy samankaltaisia perusideoita uudenaikaisen yleisen saunan merkityksistä sekä yhteisöllisyyden että kaupunkikulttuurin näkökulmista. Selvisi myös, että nämä toimintakonseptit perustuvat päähenkilöiden omiin, miellyttäviin kokemuksiin ja mielikuviin saunomisesta suomalaisina tai japanilaisena, jotka tutustuvat kansansaunakulttuurin henkeen.

Yhteisöllisyyden kannalta molempien projektien keskeiset henkilöt pitävät yleistä saunaa tuntemattomien ihmisten kokeilevana kohtaamis- ja vuorovaikutuspaikkana, joka herättää jokaisessa hyväntahtoista huolenpitoa toisia kohtaan sekä arvontoa omaa ja muiden viihtymistä kohtaan. Löyly-projektissa tämä ominaisuus sovelletaan myös kaupunkilaisten ja turistien uudenaikaiseen liittymiseen. Toisaalta kaupunkikulttuurin näkökulmasta molemmat projektit myötävaikuttavat alueiden ympäristöjen käytön kehitykseen ja myös uudistavat kansanperinteenä osana olevan yleisen saunan kulttuurin arvoja ja mahdollisuuksia uudenaikaisella tekniikalla ja lähestymistavalla. Lisäksi Kulttuurisaunan tavoitteena on rakentaa hyper-paikallisen autonomian keskus, joka toimii alueen asukkaiden kaupunkielämän yhtenäisenä ja ihmisystävällisenä suojaverkkona.

Löylyprojektin analyysin loppuun jätin vielä yhden kysymyksen: mikä olisi yleisen saunan kulttuurin katoamaton identiteetti, joka peritään historiasta nykyaikaan? Yleensä jonkin kulttuurin tai perinnön suojelutoiminta sisältää perinteisen muodon tai käytännön säilyttämistä ja periytymistä. Toisaalta empiirisesti tiedämme, että elinkeinoomme liittyvän kulttuurisen resurssin on melko hankala väistää uudessa ajassa syntyviä paineita, koska tuotannon ympärillä pyörivä elämämme on luonnollisesti muuttunut koko ajan toiseen suuntaan. Itse asiassa kulttuuri–sanan merkityksen raja on nykyisin tullut hyvin laajaksi ja epäselväksi. Amerikkalainen sosiologi Immanuel Wallerstein myös kuvailee, että kulttuuri on ”luultavasti kaikkein laajin historiallisissa yhteiskuntatieteissä käytetty käsite, jonka käytöstä myös nousee esiin eniten ongelmia”¹³⁰. Ennen kulttuurin käsitettä käytettiin jossakin määrin tarkoittamaan nimenomaan korkeakulttuurisia taiteenlajeja, mutta nykyajan arkikielellä

¹³⁰Wallerstein, 1990, s.31

tieteen ulkopuolellakin puhutaan sujuvasti vaikkapa työväenkulttuurista ja juomakulttuurista¹³¹.

Tämä on kuitenkin yksi syy, miksi yleiset saunaliikkeet ja niiden toiminta alettiin mieltää kulttuurilajiksi, vaikka viime vuosisadalla ne olivat vain kaupungissa harjoitettua liiketoimintaa. Tosin Helsingin yleisistä saunaliikkeistä ei valitettavasti löydy merkittävää rakennustyyliä eikä kiistatonta vertauskuvaa. Lisäksi, kun johonkin asiaan liitetään yleiskielessä sana kulttuuri tai perinne, halutaan usein korostaa arvokkuutta, pitkiä juuria tai tärkeyttä, samoin myös liittymistä identiteettiin¹³². Näin kulttuurinen asia suhtautuu luontevasti ajalliseen tai paikalliseen alkuperäisyyteen ja merkitykseen. Kuten jo aikaisemmin mainitsin, kuitenkin vaatimattoman yleisen saunan tai kylpylaitoksen perusidea sekä malli ovat oletettavasti tulleet Venäjältä. Näin ollen, suomalainen yleisen saunan kulttuurin identiteetti on tosiasiallisesti muualta tuotua.

Kun haetaan Helsingin yleisen saunan kulttuurin identiteettiä, on hyödyllisintä tulkita se Helsingin kaupungissa tapahtuvan suomalaisen saunomisen kulttuuriksi. Selvää on, että suomalainen historiallinen saunakulttuuri ja siinä kehitetyt äärimmäisen rentouttavat ja säädylliset saunomistavat ja -tunnelma ovat yleisen saunan kulttuurin järkähtämättömiä perustuksia. Yhteiskunnan asenne on aina välillä muuttunut, mutta tästä huolimatta suomalainen tietoisuus ja kiintymys saunomiseen eivät ole helposti muuttuneet, kuten projektien päähenkilöt uskovat. Voimme siis hahmottaa yleisen saunan kulttuurin tähänastista identiteettiä näin: ajan myötä muuttuvissa olosuhteissa rakennustyyli ja tilaratkaisut saattavat muuttua mutta ikuinen, kova ydin on kylvystä rentoutuminen, puhdistautuminen, parantaminen ja nauttiminen, sekä aiheeseen liittyvä ”yleistieto”.

Kuten Löyly-projektin arkkitehti Hara ilmaisee (ks. s.67), kaikki kulttuuri elää aina, kuten taidemuodon alituiset muutokset ja uusien kulttuurimuotojen luominen on suotavaa. Hänen näkemyksensä mukaan ottaessamme mukaan menneitä kulttuurisia resursseja takaisin kaupunkiimme niitä on uudistettava, jotta ne toivotettaisiin tervetulleiksi nykyajassa ja tulevaisuudessa. Tämä näkemys on varmasti sekä Kulttuurisaunan että Löylyn projektien toimintakonseptien yhteinen alkuvoima, jolla säilytetään yleisen saunan kulttuuria Helsingin kaupungissa.

¹³¹Määttä, 2002, s.110

¹³²Jokiaho & Lavia, 2007, s.4

Luultavasti tällainen äkillinen yleisen saunan uudelleen arviointi oli vääjäämätön. Kuten kolmannessa luvussa osoitin, ainakin viime vuosisadan aikana yleinen sauna oli ainoastaan asukkaiden arkielämän välttämättömyys tai sitten myöhästyneen nostalgian kohde. Mielestäni nykyajan vastakohtainen ilmiö johtuu juuri siitä, että kaupungin ja kaupunkilaisten toimintojen muoto on uudistunut viihdyttävämpään suuntaan, kuten monet paikalliset tutkijat osoittavat (ks. 5.3.2), tai nykyaikaiset sosiologit usein luonnehtivat sanalla ”consummatory”. Kaupunki ei ole helsinkiläisille enää fyysinen rakenne vaan tuon rakenteen liepeillä tapahtuva tapahtuma¹³³. Tärkeä ei ole historian eikä perinteen ylläpito vaan henkilökohtainen miellyttävä kokemus ja tuntemus siihen osallistumisesta. Saunominen yksityisen piirin ulkopuolella ei ole enää houkutteleva käytäntö, mutta silti nykykaupungissa ihmiset mahdollisesti kokoontuvat yleisiin saunoihin innokkaasti, kunhan sieltä löytyy jotain virkistystä omalle viihdyttävälle kaupunkielämälle. Tässä kontekstissa uskon, että molemmat projektit ovat hyvin järkeenkäyviä ja potentiaalisia nyky-yhteiskunnassa.

Tällä hetkellä en voi vielä arvioida nykyisten uusien yleisten saunojen todellista merkitystä enkä sitä, mikä tulee olemaan asiakkaiden vastaanotto. Koeaika on juuri nyt alkanut ja lähitulevaisuudessa vähitellen saadaan olennainen arvio siitä, tarvitaanko yhteiskunnassamme oikeasti yleistä saunaa. Ensinnäkin yleinen sauna on liikeyritys, joka ei voi tulla toimeen ilman asiakkaita ja riittäviä tuloja. Jos kaupunkilaiset tai virkakunta tuomitsevat sen tarpeettomana paikkana, se ei jää henkiin. Olen hyvin kiinnostunut siitä, kuinka paljon nykyiset kaupunkilaiset vastaanottavat uusien saunaprojektien toimijoiden edustamia arvoja ja miten kaupunkilaiset itse arvioivat yleisiä saunoja sekä yleisen saunan kulttuuria. Uskon kuitenkin sauna- ja furo-kulttuureita rakastavana japanilaisena, että tämä uusi ilmiö on yleisen saunan kulttuurin renessanssin arvokas alkukohta.

¹³³Mäenpää, 2000, s.17

LÄHTEET

Arkistot

- ◆Helsingin kaupungin tietokeskus
- ◆Helsingin kaupunginmuseo
- ◆Helsingin Kaupunkisuunnitteluvirasto
- ◆Helsinki Alueittain
- ◆Känsäinvälinen Saunaseura Ry
- ◆Suomen Saunaseura Ry
- ◆Tokion Sento-liitto (東京都公衆浴場業生活衛生同業組合)

Toiset tutkielmat, jotka käsittelevät yleistä saunaa

- ◆Laaksonen, Tapio, Yhteissaunominen Suomessa, Turun yliopisto Kulttuurien tutkimuksen laitos
Pro gradu – tutkielma, 1994
- ◆Väistö, Juhana, Tampereen yleiset saunat, Tampereen yliopisto, Suomen historian laitos (TYSH)
Pro gradu – tutkielma, 1984

Suulliset lähteet

- ◆Litterointi löyly-projektin pääyrittäjänä Antero Vartian (yrittäjä / kansanedustaja), pääsuunnittelijana Ville Haran (Avanto arkkitehdit Oy) ja Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastosta Jari Huhtaniemen (Arkkitehti SAFA) yhteishaastattelusta 25.6.2015. Projektin edellisenä edistäjänä Ville Iivosen (Sauna Finlandia Holding Oy:n edustaja) ei vahingossa joutunut haastattelutapaamiseen. Kuitenkin etukäteen hän palautti mielipiteensä kirjoitettuna dokumenttina.

Tutkimuskirjallisuus

- ◆Gadamer, Hans-Georg, Truth and Method (alkuperäisteos: Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik), Sheed and Ward Stagbooks, 1975
- ◆Goffman, Erving, Behavior in Public Places: Note on the Social Organization of Gatherings, The Free Press of Glencoe, 1963
- ◆Helin, Merja, ym. Merihaka-raportti, Helsingin yliopisto Sosiaalipolitiikan laitos, 1981
- ◆Helsingin kaupungin tietokeskus, ym. URBS Kirja Helsingin kaupunkikulttuurista, Edita Ab Oy, 2000
- ◆Jetsonen, Jari, ym. Löylyn henki - Kolmen mantereen kylvyt, Rakennustieto Oy, 2000

- ◆ Jokiaho, Riikka, ym. Perinteestä Matkailutuotteeksi, Lapin yliopisto, 2007
- ◆ Junkala, Pekka, ym. Paikallisuuden juuret & versot, Atena Kustannut Oy, 2002
- ◆ Kirsi Saarikangas, Asuinmaiseman Moniaistiset Muistot, lähdekirja: von Bonsdorff, Pauline, ym. Tunne Maisema, Maahenki Oy, 2011
- ◆ Kostiainen, Auvo, ym. Matkailijan ihmeellinen maailma, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004
- ◆ Laaksonen, Esa, Ekuan, Kenji, Yamaguchi, Masatomo, ym. 風呂 FURO & SAUNA サウナ -japanilaisen kylvyn ja suomalaisen saunan yhteisnäyttely, Suomen Arkkitehtiliitto & Arkkitehti-lehti, 1997
- ◆ Miura, Nodoka, An Ethnography of public Bath: An Anthropological Analysis of "Nude Culture" and "Bashfulness" (銭湯の民族誌—「裸体文化」と「羞恥心」のつながりについての人類学的考察) /lähdejulkaisu: Tohoku Anthropological Exchange 12 3/2013, Graduate School of Arts & Letters, Tohoku University s.60–78
- ◆ Ohtake, Shinro, Naoshima-sento I Love Yu (直島銭湯 アイ・ラブ・湯), Seigen-sha Oy, 2010
- ◆ Reinikainen, Alpo S, Suomalainen Sauna, Oy Tilgmann Ab, 1977
- ◆ Sasaki, Takeshi, Chukanshudan ga hiraku koukyousei (中間集団が開く公共性), Tokyo-Uni. publishing, 2002
- ◆ Sato, Serika, "Behavioristics in sento" (銭湯の行動学), Faculty of Integrated Human Studies, Kyoto University, 2003 / Lähdejulkaisu: Sugawara, Kazuyoshi, A Challenge of Fieldwork: Practical Anthropology Primer (「フィールドワークへの挑戦 — 〈実践〉人類学入門」), 2006, Sekaishissha-Kyogakusha Co., Ltd., s.259–282
- ◆ Schildt, Göran, Valkoinen Pöytä –Alvar Aallon nuoruus ja taiteelliset perusideat, Otava Oy, 1982
- ◆ Stadipiiri, ym. URBS: kirja Helsingin kaupunkikulttuurista, Helsingin kaupunki Tietokeskus, 2000
- ◆ Särkikoski, Tuomo, Kiukaan kutsu ja löylyn lumo, Gummerus Kustannus Oy, 2012
- ◆ Tamioka, Junro, Tokyo Restauro (東京レストウロ 歴史を生かす建築再生), Softbank Creative Oy, 2012
- ◆ Tarve, Ilmar, Suomen kansankulttuuri, Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1990
- ◆ Tsuboi, Nene, Proposals #2, Napa Books, 2012
- ◆ Tuomi, Jouni, Sarajärvi Anneli, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2009
- ◆ Yamauchi, Hisashi, Furo no bunkashi (風呂の文化誌), 文化科学高等研究院出版局, 2011
- ◆ Wallerstein, Immanuel, Culture as the Ideological Battleground of the Modern World-System Teoksessa Global culture: nationalism, globalization and modernity, 1990, SAGE Publications

Sarjat, raportit ja aikakauslehdet

- ◆ Elomaa, Risto, Kulttuurisauna paikkaa yleisten sanojen tyhjiötä, Sauna 3/2012,

Suomen Saunaseura Ry, s.18–19

- ◆ Jäkkö, Emmi, ym. World Design Capital Helsinki 2012 Loppuraportti
- ◆ ”Nene Tsuboi and Tuomas Toivonen”, A+U 531 14:12, A+U Publishing Co., Ltd.s.124-127
- ◆ ”Tulossa / SAUNAKYLÄ Hernesaari, Helsinki”, PUU-lehti 2/2011, Puuinfo Oy, s.43-44

Sanomalehtien artikkelit ja verkkoartikkelit

- ◆ Fortum Media, Fortumin World Design Capital 2012 -saunahanke etenee Merihaassa, 6.6.2012 10:00
<http://www.fortum.com/fi/media/pages/fortumin-world-design-capital-2012-saunahanke-etenee-merihaassa.aspx>
- ◆ Helsingin Sanomat, Helsingin telakka kokonaan venäläiseen omistukseen, 28.10.2013 21:17
<http://www.hs.fi/talous/a1382931080415?ref=hs-art-artikkeli>
- ◆ Helsingin Sanomat, Saunoilla uusi kukoistuskauti – Helsinkiin tulossa useita uusia yleisiä saunoja, 24.4.2015 02:00 <http://www.hs.fi/kaupunki/a1429774432514>
- ◆ Helsingin Uutiset, Kulttuurisaunasta voi pulahtaa mereen ympäri vuoden, 15.3.2012 17:00
<http://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/98811-kulttuurisaunasta-voi-pulahtaa-mereen-ympari-vuoden>
- ◆ Helsingin Uutiset, Merihakaan rakennetaan sauna, joka ei saastuta, 7.6.2012 17:00
<http://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/112801-merihakaan-rakennetaan-sauna-joka-ei-saastuta>
- ◆ Ilta Sanomat, Kulttuurisaunaan - keskellä Helsinkiä!, 17.3.2012 9:53
<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288455526492.html>
- ◆ Seppänen, Markku, Oulun yleisten saunojen historiaa, Oulun Rantasaunaseura ry, 2010
<http://www.oulunsauna.fi/2010/10/oulu-yleisten-saunojen-historiaa/>
- ◆ Yle Uutiset, Helsinki saa uuden yleisen saunan ehkä jo ensi kesäksi, 10.9.2014 9:26
http://yle.fi/uutiset/helsinki_saa_uuden_yleisen_saunan_ehka_jo_ensi_kesaksi/7462126
- ◆ Yle Uutiset, Helsingin uusin yleinen sauna "Löyly" kuumenee merenrannassa, 26.3.2015 14:56
http://yle.fi/uutiset/helsingin_uusin_yleinen_sauna_loyly_kuumenee_merenrannassa/7891934
- ◆ Yle Uutiset, Merihaassa pääsee pian kylpemään kulttuurisaunassa, 16.4.2012 4:48
http://yle.fi/uutiset/merihaassa_paasee_pian_kylpemaan_kulttuurisaunassa/3335993
- ◆ Yle Uutiset, Oulu saamassa viimein yleisen saunan, 20.6.2013 10:27
http://yle.fi/uutiset/oulu_saamassa_viimein_yleisen_saunan/6697840
- ◆ Yle Uutiset, Stuba Nikula haikailee saunasta Helsingin matkailuvalttia, 10.5.2014 7:23
http://yle.fi/uutiset/stuba_nikula_haikailee_saunasta_helsingin_matkailuvalttia/7231171

Muut tutkielmaan liittyvät verkkosivut

- ◆ Avanto Arkkitehdit Oy:n verkkosivusto <http://www.avan.to/>
- ◆ Jyväskylän kaupungin verkkosivusto <http://www.jyvaskyla.fi/>

- ◆ Kotiharjun Saunan verkkosivusto <http://www.kotiharjunsuuna.fi/>
- ◆ Kulttuurisaunan verkkosivusto <http://www.kulttuurisauna.fi/>
- ◆ Löylyn facebook-sivusto <https://www.facebook.com/helsinkiisauna>
- ◆ Naoshima-sento verkkosivusto <http://www.benese-artsite.jp/naoshimasento/>
- ◆ Oulun saunan verkkosivusto <http://www.oulunsauna.fi/>
- ◆ Sauna Finlandian verkkosivusto <http://www.saunafinlandia.com/>
- ◆ Scai the Bathhouse Gallerian verkkosivusto <http://www.scaithebathhouse.com/>
- ◆ Suomen Saunaseura Ry:n verkkosivusto, <http://www.sauna.fi>